

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT TARİHİ ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS

1828-29 OSMANLI RUS SAVAŞI'NIN MALİ
SONUÇLARI

Mehmet Akif YALÇIN

2501170308

TEZ DANIŞMANI

Dr. Öğr. Üyesi Şevket Kamil AKAR

İSTANBUL – 2020

ÖZ

1828-29 OSMANLI RUS SAVAŞI'NIN MALİ SONUÇLARI

MEHMET AKİF YALÇIN

Bu yüksek lisans tezi çalışması 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşının mali sonuçlarına odaklanmaktadır. Savaş sonunda mağlup olan Osmanlı Devleti çok ağır şartlar içeren Edirne Antlaşması'nı imzalamak durumunda kalmış, bu antlaşma ile Osmanlı Devleti ticaret tazminatı ve savaş tazminatı olmak üzere iki tür tazminat ödemeye mahkûm edilmiştir. Bu tazminat ödemeleri doğurduğu mali sonuçlar itibarıyla çalışmanın odağını teşkil etmektedir. İlk bölümde savaşa giden süreç, savaşın cereyanı ve savaşın sonuçlanması ele alındıktan sonra; ikinci bölümde ticaret tazminatı, üçüncü bölümde de savaş tazminatı Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivindeki belgelerden yararlanılarak irdelenmiştir. Bu bölümlerde; tazminat ödemelerinin finansmanı, ödemelerde yaşanan sorunlar ve ödemeler çerçevesinde gelişen siyasi ilişkiler üzerinde durulmuştur. Çalışmada; savaş nedeniyle zaten mali bir bunalım yaşayan Osmanlı Devleti'nin savaş sonrasında karşı karşıya kalınan bu tazminatı ödemekte oldukça zorlandığı ve politik bağımlılık ilişkileri kurmak zorunda kaldığı görülmüştür. Bu bağlamda tazminat ödemeleri sürerken mali sorunlar derinleşmiş, tağşişler nedeniyle Osmanlı para sistemi oldukça istikrarsızlaşmış ve Mısır valisi Mehmet Ali Paşa'nın isyanı karşısında devlet kendini savunamayacak hale gelmiştir. Siyasi açıdan kritik bir konjonktürde ödenmek zorunda kalınan tazminat kamu maliyesine ciddi bir yük getirdiği gibi tazminat konusu Rusya tarafından Osmanlı Devleti üzerinde finans politik bir baskı aracı olarak kullanılmıştır. Mısır Sorunu nedeniyle Rusya'nın hamiliğiyle sonuçlanan bu süreç İngiltere'nin Osmanlı'ya yönelik dış politikasında önemli bir rota değişikliğine sebep olmuştur. Rusya'nın siyasi baskılarından bu şekilde kurtulan Osmanlı bürokratları dikkatlerini Tanzimat reformlarına çevirebilmişlerdir.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Rus Savaşı, Edirne Antlaşması, Tazminat, Ticaret Tazminatı, Savaş Tazminatı,

ABSTRACT
FISCAL CONSEQUENCES OF THE OTTOMAN-RUSSIAN WAR
OF 1828-29
MEHMET AKİF YALÇIN

This master's thesis focuses on the fiscal consequences of the 1828-29 Ottoman-Russian war. The defeated Ottoman Empire had to sign the Treaty of Adrianople which contained very harsh terms and was required to pay two types of reparations: war reparations and trade reparations. These reparations are the central focus of this study in terms of the fiscal consequences they created. The first chapter deals with the background to the war, how the war happened, and how it ended. The second chapter is about trade reparations and the third is about war reparations, both of which are examined through documents from the Ottoman Archives of the Presidency of Turkey. These chapters explore how the payments were financed, the problems experienced in making the payments, and the political relationships that were developed around the payments. The study shows that the Ottoman Empire, which was already experiencing economic problems because of the war, had a very hard time in paying the reparations after the war, and was forced to build relationships of political dependency. In this context, fiscal problems got deeper throughout the payment process of reparations, debasements of coinage made the Ottoman currency system very unstable, and the state was unable to defend itself during the rebellion of Muhammad Ali Pasha of Egypt. The reparations, which had to be paid during a critical juncture, not only placed a heavy burden on state finances but also was used by Russia as a tool of political pressure. The fact that the Egyptian crisis resulted in Russia's tutelage led to an important shift in Britain's foreign policy regarding the Ottoman Empire. Ottoman bureaucrats, who were able to break free from Russia's political pressures as a result of this, were able to shift their attention on Tanzimat reforms.

Key Words: Ottoman Russian War, Treaty of Adrianople, Reparation, Trade Reparation, War Reparation,

ÖNSÖZ

1828-1829 Osmanlı Rus savaşı; Osmanlı Devleti hem azınlık isyanları ile hem de diğer devletlerle mücadele ederken giderek daha fazla zorlandığı bir dönemde gerçekleşti. Tahtta bulunan Padişah II. Mahmut Osmanlı Devleti'nin talihini çevirme adına çıkışı köklü reformlar yapmakta görüyordu. Yeniçeri Ocağının kaldırılması şüphesiz bu bağlamda en dikkat çekici hamlelerinden birisiydi.

Bir yandan köklü reformlar yapmaya çalışırken bir yandan azınlık isyanları ile mücadele eden Osmanlı Devleti adına Yunan isyanına yabancı devletlerin de müdahil olması ile savaş kaçınılmaz bir hal almıştı. Rusya ile girişilen savaş ağır bir yenilgi ile sonuçlanmış ve Osmanlı Devleti ağır bir tazminat ödemeye mahkûm edilmişti.

Savaş alanında yenilen Osmanlı Devleti köklü reformlara giriştiği bir dönemde hem savaşın yarattığı masraflar hem de savaş sonrasında ödemek zorunda kaldığı tazminat nedeniyle ciddi mali sorunlarla yüz yüze gelmiştir. Tazminat ödemelerinin başlamasıyla Osmanlı maliyesi savaş sonrası dönemde toparlanamayıp daha da bozulmuştur. Reform çabaları da sekteye uğramıştır. Öyle ki birkaç yıl sonra Osmanlı Devleti kendi Valisi Mehmet Ali Paşa'nın başlattığı isyan karşısında direnememiş hatta varlığı tehdit altına girmiştir.

Bu gelişmeler Edirne Antlaşması'ndan doğan tazminatı bir dönüm noktası olarak değerlendirmemize ve çalışmamızın merkezine almamıza sebep olmuştur.

Çalışmama verdikleri desteklerden ötürü başta hocam ve tez danışmanın Dr. Öğr. Üyesi Şevket Kamil AKAR'a, tez yazım sürecimin her aşamasında desteğini esirgemeyen hocam Dr. Hüseyin Al'a, tezimde kullandığım Fransızca belgelerin çevirisinde yardımcı olan Prof. Dr. Kaya Bayraktar hocaya ve bu süreçte desteklerini her daim hissettiğim çalışma arkadaşlarıma ve aileme teşekkürü borç bilirim.

MEHMET AKİF YALÇIN

İSTANBUL, 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZ	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
TABLolar LİSTESİ	vi
KISALTMALAR LİSTESİ	viii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1828-1829 OSMANLI – RUS SAVAŞI

1. Savaş Öncesinde Avrupa'daki Gelişmeler	16
2. Balkan İsyanları, Sırp ve Yunan Ayaklanmaları	19
3. 1828-29 Osmanlı Rus Savaşının Başlaması	26
4. Savaşın Genişlemesi ve Şiddetlenmesi	29
5. Savaşın Sona Ermesi ve Edirne Antlaşması	34
6. Edirne Antlaşması'nın Sonuçları	39

İKİNCİ BÖLÜM

TİCARET TAZMİNATI

1. Genel Olarak Ticaret Tazminatı	42
2. Ticaret Tazminatına İlişkin Düzenlemeler	42
3. Ticaret Tazminatının Ödenmesi ve Yaşanan Sorunlar	47
3.1. Birinci Taksit	47
3.2. İkinci Taksit	49

3.3.	Üçüncü Taksit	53
3.4.	Dördüncü Taksit	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAVAŞ TAZMİNATI

1.	Genel Olarak Savaş Tazminatı	65
2.	Savaş Tazminatına İlişkin Düzenlemeler	65
3.	Savaş Tazminatının Ödenmesi ve Yaşanan Sorunlar	73
3.1.	Birinci Taksit	73
3.2.	İkinci Taksit ve Tazminatın Kalanı	91
SONUÇ		102
KAYNAKÇA		109

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1: Ticaret Tazminatı Ödeme Takvimi ve Tahliye Edilecek Yerler.....	44
Tablo 2.2: 26 Mayıs 1831 tarihli Name-i Hümayuna göre tahliye edilecek yerler.....	53
Tablo 2.3: Osmanlı-Rus Savaşı Tazminatı İane Defteri (H.1246/M.1831, Rumi Kесе)	62
Tablo 3.1: Tazminat Ödemesinde Kur Sorunu.....	81
Tablo 3.2: Kalan Tazminatın Ödeme Tarih ve Tutarları (Kесе)	97

KISALTMALAR LİSTESİ

BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
HAT	: Hattı Hümayun
HR.SYS	: Hariciye Nezareti Siyasi Kısım Evrakı
TS.MA.e	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı
TS.MA.d	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Defterleri
A.e	: Aynı eser
a.g.e	: Adı geçen eser

GİRİŞ

Savaş Nedir?

Hugo Grotius savaşı “uyuşmazlıklarını zorlama yoluna başvurarak çözmeye çalışanların karşılıklı durumu” şeklinde tanımlamaktadır.¹ Carl Von Clausewitz ise savaşın temelde büyük skalada bir düello olduğunu ifade etmektedir.² Savaşlar tıpkı bir düello gibi tarafların daha az şiddet içeren yollarla bir uzlaşmaya varamadığı meselelerde, bir karara ulaşmak adına başvurulmuş fiziksel bir prosedürdür.³ Günümüzde savaşın önemli işlevlerinden birisinin “barış yapmak” olduğu görüşünü ileri sürenler de bulunmaktadır.⁴ Savaşlara yol açan çatışmalar duygusal ve irrasyonel motivasyonlardan ziyade; tarafların bilinçli ve hesaplı bir şekilde kazanç elde etme niyet ve kararları ile başlarlar.⁵

Değinilmesi gereken önemli bir konu da savaşların nasıl sona erdiğidir. Savaşların sona ermesi ile beraber tarafların girişilen çatışma sürecinden doğan kazanç ve kayıpları netleşmektedir. Savaşların nasıl sona erdiğine ilişkin literatürde farklı görüşler bulunmaktadır. Yaygın görüşlerden birisi; savaşların mağlup tarafın içinde bulunduğu durumun farkına varıp, galip tarafın taleplerini kabul etmesi ile sona erdiği yönündedir. Bu görüşe göre savaşın sona ermesi taraflardan yalnızca birinin, yani mağlup olanın tavrına bağlıdır. Bu konuda H. A. Calahan; savaşın galip tarafça dayatıldığını ancak mağlup tarafın iradesi ile barış yapıldığını, bu yüzden de savaşların neden sona erdiğini tespit etmek için her zaman mağlup tarafın bakış açısıyla bakılması gerektiğini ifade etmektedir.⁶ Lewis Coser da potansiyel galip taraf çatışmaların sona

¹ Hugo Grotius, **Savaş ve Barış Hukuku**, Çev. Seha L. Meray, Say yayınları, İstanbul, 2011, s. 31-32.

² Carl Von Clausewitz, **On War**, Çev. Colonel J.J. Graham, Kegan Paul Trench Trübner&CO.Ltd, London, 1908, c.1, s. 1.

³ Paul R. Pilar, **Negotiating Peace War Termination as a Bargaining Process**, Princeton University Press, New Jersey, 1983, s. 24.

⁴ Chris Hables Gray, **Postmodern War: The New Politics of Conflict**, Routledge, 2013, s. 97.

⁵ Gray, **A.e.** s. 104.

⁶ H.A. Calahan, **What Makes a War End**, The Vanguard Press, Newyork, 1944, s.18

ermesini kolaylaştırıcı ne tür eylemlerde bulunmuş olursa olsun, savaşın sona ermesinde nihai karar vericinin potansiyel mağlup taraf olduğunu öne sürmüştür.⁷

Savaşların nasıl sona erdiğine dair diğer bir görüş de; savaşların sona ermesinin iki rakip devlet tarafından rasyonel bir hesaplama meselesi olduğunu öne süren görüştür. Buna göre eğer her iki taraf ta savaşa devam etmemenin daha avantajlı ve arzulanabilir olduğunu düşünürse, bu esnada barış yapmak için de uygun şartlar bulunuyorsa rasyonel hesaplamalar devreye girmiş olur ve barış niyeti oluşabilir. Ancak bu noktada taraflar, karşı tarafın kendi savaş hedeflerine atfettiği öneme dair hesaplama hataları yapmış olabilir. Bu da bir uzlaşma sağlanamamasına yol açabilir.⁸ Donald Wittman ise her iki tarafı da mevcut durumundan daha iyi bir duruma getirmedikçe savaşı sona erdirecek bir antlaşmaya ulaşılmamasının mümkün olmayacağını ileri sürmektedir. Yani her iki taraf için de bir uzlaşmaya varmanın beklenen faydası, savaşa devam etmenin beklenen faydasından yüksek olmalıdır. Wittman bu görüşüyle savaşın mağlup tarafın kararı ile sona ereceği tezine karşı çıkmakta ve savaşın sona ermesinin ancak iki tarafın da bu yönde karar alması ile mümkün olacağını ifade etmektedir.⁹

H. E. Goemans da savaşların ancak her iki tarafın minimum uzlaşma şartlarının birbirini karşılaması ile sona ereceğini belirtmektedir. Bu her iki tarafın da, karşı tarafın vazgeçmeye razı olduklarından daha fazlasını istememesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla bu görüşe göre savaşların sona erme sebebi tarafların asgari taleplerinde gerçekleşen değişimlerdir.¹⁰

C. Phillipson'a göre savaşlar 3 temel biçimde sona erer: (1) Bağlayıcı bir antlaşma olmaksızın her iki tarafın birbirlerine karşı saldırganca tutumlara son vermesi, (2) taraflardan birinin diğerine boyun eğdirmesi, teslim olmasını sağlaması veya işgal

⁷ Lewis Coser, "The Termination of Conflict, *Journal of Conflict Resolution*", C:5, sayı 4., 1961, s. 349.

⁸ Berenice A. Carroll, "How Wars End: An Analysis of Some Current Hypotheses", *Journal of Peace Research*, C:6, sayı 4, 1 Aralık 1969 University of Illinois, Urbana s. 302.

⁹ Donald Wittman, **How a war ends: A rational model approach**, *Journal of Conflict Resolution*, C:23, sayı 4, s. 744.

¹⁰ H.E.Goemans, **War and Punishment the Causes of War Termination and the First World War**, Edt. Jack L. Snyder, Princeton University Press, 2000, s. 23.

etmesi, (3) karşılıklı sağlanacak uzlaşma ile şekillendirilmiş barış antlaşmaları.¹¹ Fritz Grob ister savaş esnasında gerçekleştirilen görüşmelerde olsun, ister bir ateşkese varıldıktan sonra olsun savaşların sonlanmasında en yaygın biçimin “barış antlaşmaları” olduğunu ifade etmektedir.¹² P. R. Pilar savaşların sona erme kalıplarına dair yaptığı çalışmada; 1800-1980 yılları arasında devletler arasında gerçekleşen savaşların sona erme şekillerini sınıflandırmıştır. Buna göre gerçekleşen 69 savaştan 28’i ateşkes sonrasında yapılan pazarlıklarla, 11’i teslim sözleşmesi (capitulation), 10 tanesi de ateşkes olmaksızın yapılan pazarlıklarla sona ermiştir. Teslim sözleşmeleri bir tarafın savaşı kaybettiğinin bilincinde olması, karşı tarafın da bunun farkında olduğu bir zeminde gerçekleşmektedir. Pilar’ın sınıflandırmasına göre 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı da bu sınıf içerisinde yer almaktadır.¹³

Savaş Sonrası Durum, Barış Antlaşması ve Tazminat

Savaşlar bilgi sağlamaları yoluyla anlaşmaya varmayı mümkün kılar. Savaş başladıktan ve iki taraf bir müddet çarpıştıktan sonra, her iki taraf da kendi göreceli performansına göre kapasitesine ve savaşın muhtemel maliyetine ilişkin yeni bilgiler edinmiş olur.¹⁴ Savaş alanında ortaya çıkan bu yeni bilgi, taraflar arasındaki güç dengesinin savaş öncesindeki tahminlerle ne derece uyduğunu ortaya koyar. Sonuçta daha fazla bilgiye sahip olan taraflar; kendi taleplerine, karşı tarafın taleplerine ve savaşın maliyetlerine ilişkin savaş öncesindeki göre daha güvenilir değerlendirmelerde bulunabilirler.

Richard B. Morris; savaşma isteği sona erdiğinde, güç dengeleri değiştiğinde, uluslararası iklim değiştiğinde veya bir taraf isteksizce de olsa işlerin kendisi adına tersine döndüğünü anladığında barış masasının kurulduğunu ve görüşmelerin başladığını vurgulamaktadır. Morris ayrıca, barış masasının bu zemin oluştuğunda kurulabildiğine

¹¹ Coleman Phillipson, **Termination of war and treaties of peace**, E. P. Dutton & Company, Newyork, 1916, s. 3.

¹² Berenice A. Carroll, **a.g.e.**, s. 295.

¹³ Pilar, **a.g.e.**, s. 18.

¹⁴ Goemans, **a.g.e.**, s. 27.

işaret etmektedir.¹⁵ Tarafların savaş sahasındaki performansı barış görüşmelerindeki tutumlarını da büyük oranda belirlemektedir. Sahada bir tarafın üstünlüğü ne kadar belirginleşir ve galip gelme olasılığı artarsa talepleri de buna bağlı olarak artabilmektedir.¹⁶

Bir barış antlaşmasının özel maddelerinden birisi de savaş tazminatı ödenmesine ilişkin maddelerdir.¹⁷ Savaş tazminatı; devletlerin silahlı kuvvetlerinin sebep olduğu hasarların karşılığı olarak bir devletten diğerine yasal haklar, mallar, varlık veya para transferidir. Savaş tazminatı talepleri ve ödemelerinin tarihi antik döneme kadar dayanmaktadır. Geleneksel olarak savaş tazminatı kazanan tarafın savaşta oluşan hasarları ve savaş masraflarını kaybeden tarafa ödetmesi ve aynı zamanda yenilen ülkenin nüfusunu cezalandırma fonksiyonu görmektedir.¹⁸ Geçmişte ve modern dönemlerde neredeyse tüm hukukçular savaştan galip çıkan ülkenin savaş sebebiyle ortaya çıkan zararlarına karşılık olarak parasal bir tazminat talep etmesini meşru görmüşlerdir. Bu konuda en zor mesele zararların hesaplanmasıdır. Savaş esnasında oluşan her tür zarar, düzeltilebilir veya telafi edilebilir cinsten olmayabilir. Maddi kayıplar, harap olan topraklar(tarım alanları), zarar verilen veya yok edilen mülkler, ordunun harekât ve iâşe masrafları hatta belki de savaş gazilerine, dullarına ve yetimlerine yapılacak ödemeler için bile yapılacak hesaplamalarla kabul edilebilir parasal bir meblağa ulaşılabilir. Ancak savaşçıların ve sivillerin uğradığı fiziksel, manevi ve psikolojik zararları veya ülkenin milli servetinin; sosyal, endüstriyel ve ticari organizasyonunun uğradığı dolaylı zararları hesaplamak mümkün değildir.¹⁹

Bu bağlamda savaş uluslararası anlaşmazlıkları çözmek için kurumsallaşmış bir yöntem olduğundan, kazanan tarafın doğrudan savaş kaynaklı zarar ve masraflarının karşılanması gerektiği düşünülmüş ve meşru görülmüştür. Çünkü galip ülke açısından

¹⁵ Carrol, **a.g.e.**, s. 296.

¹⁶ Goemans, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁷ Phillipson, **a.g.e.**, s. 269.

¹⁸ Pietro Sullo-Julian Wyatt, “War Reparations”, **Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, Oxford Universty Press, 2013

¹⁹ **A.e.**, s.269.

giriştiği savaş, ıslah edilmesi gereken belli konular için harekete geçmek suretiyle üzerine aldığı bir yükür.²⁰ Ancak savaş ile dolaylı olarak ilişkilendirilebilecek maliyetlerin talep edilmesi meşru görülmemiştir. Zira galip tarafın bunu keyfi zarar ve masraf hesaplamaları yapmak için kullanabileceği ve nihayet galip tarafın zenginleşmesine, kaybeden tarafın ise fakirleşmesine sebep olabileceği düşünölmüştür.²¹ Sonuç olarak savaş tazminatı bir tür fidyeye veya bir saldırıya karşılık verilen bir ceza değildir. Savaşın sebep olduğu belirli bazı hasarların ve olağanüstü masrafların telafi ve onarımı için verilen parasal bir bedeldir.²²

Bazı savaşlar sonucunda herhangi bir savaş tazminatı dayatılmamıştır. Bunun muhtemel sebeplerinden biri galip tarafın temkinli, çekingen veya sağduyulu olmasıdır. Diğer bir sebep savaş esnasında taraflardan herhangi birinin gücünün savaş sonunda böyle bir talepte bulunacak kadar baskın gelmemesidir. Üçüncü bir sebep ise savaş sonucunda mağlup olan devletin finansal açıdan büyük zorluk içerisinde bulunması ve ödeme imkânı olmadığından parasal bir savaş tazminatını talebinin beyhude olmasıdır.²³ Gücünün üzerinde şartların altına imza atmak durumda kalan devlet bir noktada antlaşma şartlarını zaruri olarak yerine getiremeyecektir. Dolayısıyla böyle bir antlaşma tekrar savaşmaya kadar gidebilecek yeni anlaşmazlıklar doğuracaktır. Barış müzakereleri yapılırken antlaşmaların ayakta kalabilmesi için bu durum göz önünde bulundurulmalıdır.

Tarihte savaş tazminatı örnekleri

Özellikle 20. yüzyıldaki savaş tazminatı örnekleri literatürde sıklıkla ele alınmış ve çalışılmıştır. Geriye, 19, 18 ve 17. yüzyıllara doğru gidildiğinde konu giderek muğlaklaşmaktadır. Özellikle 19. yüzyılın ortalarından itibaren uluslararası düzenin korunması ve savaşın yıkıcılığının azaltılması amacıyla birçok devletin tarafı olduğu antlaşmalar imzalanarak savaşın nasıl yapılacağına-yapılmayacağına dair somut ilkeler

²⁰ A.e., s.269

²¹ Theophile Funck, Albert Sorel, **Precis du Droit Des Gens**, Edt: E.Plon, Paris, 1877, s. 324.

²² Phillipson, A.e., s. 270.

²³ A.e., 270

oluşmuştur. Bu Uluslararası Antlaşmalar ile savaş tazminatı kavramı zaman içerisinde güçlü olanın keyfi dayatmalarından ziyade, savaşlar sonrasında belli kurallar çerçevesinde siyasi düzenin tesis edilmesi sürecinin bir parçası haline gelmiştir.²⁴ İnsanlık tarihi boyunca savaş hep var olmakla beraber, son 2 yüzyılda yapılan uluslararası antlaşmaların belirlediği ve birçok devletin bağlayıcı kabul ettiği ilkeler bulunmamaktaydı. Savaş devletlerin anlaşmazlıklarını çözüp ve bir uzlaşmaya varmak için kullandığı bir araçtı. Uzlaşmada hangi tarafın ne kadar taviz vereceğini ise temelde savaş esnasında ortaya çıkan güç dengesi belirliyordu. Genel bir ilke olarak savaş kazanan tarafın masraflarına karşılık olarak savaş tazminatı istemesi meşru bir hak olarak görülmekteydi.²⁵

18-19 ve 20. yüzyıllarda Osmanlı ve Dünya Tarihi açısından dikkat çekici çok sayıda savaş tazminatı vakası yaşanmıştır.

1768-1774 Osmanlı Rus Savaşı: Osmanlı

Osmanlı Devleti 1768-1774 savaşı öncesinde kesintisiz 22 yıllık barış dönemi yaşamıştı. Bunun da etkisiyle bu dönemde devletin mali durumu sonraki yıllara nispeten oldukça iyiydi. Osmanlı Devleti kendi iradesiyle girdiği bu savaşta başarılı olamamış savaş uzadıkça artan savaş masrafları ile mali durum da kötüleşmeye başlamıştı. Savaşın sonunda Küçük Kaynarca Antlaşması (1774) imzalandı. Antlaşma Osmanlı Devleti aleyhine barındırdığı birçok maddeye ek olarak, Osmanlı Devleti'ni Rusya'ya 7.5 milyon kuruş (15 bin kese) tazminat ödemeye mahkûm ediyordu. Bu tutar 3 yıl içerisinde 3 taksit olarak ödenecekti. Bu yıllarda Osmanlı Devleti'nin yıllık bütçe gelirlerinin 14.5 milyon kuruş olduğu ve bu bütçenin giderleri karşılayamadığı bilgisi göz önünde bulundurulduğunda, Osmanlı Devleti için taksitlere mahsuben gereken ek 2.5 milyon kuruşluk yükün oldukça ağır olduğu görülmektedir. 1768-1774 savaşı sonrasında Osmanlı Devleti mali bürokrasisi esham adı verilen yeni bir iç borçlanma

²⁴ Yasin Aslan, “Savaş Hukukunun Temel Prensipleri”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 79, 2008, s. 236-239.

²⁵ Pietro Sullo-Julian Wyatt, a.g.e., War Reparations

düzeni başlattı. Şartların ağırlığı dolayısıyla Küçük Kaynarca Antlaşması bir barış atmosferi doğurmamıştı.²⁶

1803-1815 Napolyon savaşları: Fransa

Fransız Devrimi savaş tazminatı pratiklerinde önemli bir değişikliğe sebep oldu. Zira Napolyon Bonapart kazanılan savaşlar sonrasında barış antlaşmalarına ağır tazminat maddeleri koydurmaya başladı. Bu pratik daha sonra diğer Avrupalı devletlerin liderleri tarafından da uygulanır hale geldi.²⁷ Napolyon Fransası'nın Avrupa'ya yönelik saldırgan tutumuna son vermek üzere kurulan 4. koalisyon 1814'te Napolyon'u ilk yendiğinde Fransa'nın yeni kurulacak Avrupa düzeninde dengeli bir güç olması yönünde irade koydu ve ilk barış antlaşmasında savaş tazminatı uygulanmadı. İleride tekrar çatışma ve istikrarsızlık ortaya çıkmaması için Fransa'yı aşağılayıcı veya zorlayıcı bir barış antlaşması dayatılmaması konusunda hassas davranıldı. XVIII. Louis tahta geçirildi ve Fransa 1792'deki sınırlarına çekilip yeni düzene de uymayı taahhüt etti.²⁸ Ancak Viyana Kongresi'nde yeni Avrupa düzeni görüşülürken Napolyon sürgünden kaçtı ve orduyu yeniden mobilize ederek Fransız hegemonyasını tekrar kurmak istedi. Ancak 100 gün sonunda Waterloo Savaşı'nda (1815) tekrar yenildi. Bu sefer Fransa'ya karşı bağışlayıcı bir tutum içerisinde olunmadı. 1815'te imzalanan Paris Antlaşması ile Fransa'nın 700 milyon Frank savaş tazminatını 5 yılda 15 taksit halinde ödemesi kararlaştırıldı. Savaş tazminatı olarak belirlenen meblağ bu olsa da Fransa'dan istenen ek ödemelerle meblağ 1.5 milyar frankı buluyordu. Bu meblağ tamamen ödenene kadar Fransa toprakları 150.000 asker tarafından işgal altında kalacaktı.²⁹ Fransa başlangıçta tazminat taksitlerini devlet bütçesinden ödemeye niyet etse de daha sonra bunun mümkün

²⁶ Yavuz Cezar, **Osmanlı Maliyesinde Değişim ve Bunalım Dönemi 18.yy dan Tanzimata Mali Tarih**, Alan Yayıncılık, 1986, s.74-77, 81-83., Mehmet Genç, **Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi (DİA) C. 35**, İstanbul, 1995, s. 376-380.

²⁷ Pietro Sullo-Julian Wyatt, **a.g.e.**, War Reparations

²⁸ Oral Sander, **Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918'e**, İmge Kitabevi Yayınları, 33.bs, 2020, s.177-180., Tim Chapman, **The Congress of Vienna Origins, Processes and Results**, Routledge, 1998, s.35

²⁹ Eugene White, **"Making the French Pay, European Review of Economic History"**, Oxford University Press, Cilt 5, sayı 3, s.339-340. Aralık 2001

olmadığı görüldü. Fransa borçlanarak bu meblağı vaktinden önce tamamen ödedi ve işgal kuvvetlerinin 5 yıl yerine 3 yılsonunda topraklarından çıkmasını sağladı.³⁰

1828-1829 Osmanlı Rus Savaşı: Osmanlı

Rusya ile 1828-1829 yıllarında yapılan savaşta Osmanlı orduları sahada ağır yenilgiler aldı ve Rus ordusu Edirne'ye kadar geldi. Bu aşamada Osmanlı Devleti Rusya ile masaya oturdu Edirne Antlaşması'nın birçok maddesine yönelik itirazlarına rağmen, antlaşmanın içerdiği ağır şartları kabul etmek zorunda kaldı. Raul R. Pilar 1800-1980 yılları arasında savaşların sona erme kalıplarını ele aldığı çalışmasında 1828-1829 Osmanlı Rus Savaşı'nı "teslim" olarak değerlendirmiştir. Yani savaş sonunda kurulan barış masası esasında bir pazarlık masası değildi. Antlaşma savaş halinin sona ermesi için Rusların dayattığı şartları, Osmanlı Devleti'nin gücünü net bir şekilde aştığını bilmesine rağmen kabul etmesi ile gerçekleşmişti.³¹ Edirne Antlaşması'nın Osmanlı Devleti açısından en ağır maddeleri; savaş ve ticaret tazminatına ilişkin olanlardı. Osmanlı Devleti 10 milyon Macar altını tutarında savaş tazminatı, 1.5 milyon Macar altını tutarında da ticaret tazminatı ödemeyi kabul etmişti.³² Osmanlı Devleti bu tutarı ödemesinin mümkün olmadığını da belirtmişti. Rusya'ya 10 yıl içerisinde ödemesi kararlaştırılan 400 milyon kuruşluk savaş tazminatı o dönem devletin yıllık gelirlerinin 2 katına denk düşüyordu.³³ Bu ağır tazminat Osmanlı parası ve maliyesi üzerinde baskı oluşturmuş bu dönemde sık sık tağşiş yoluna gidilmişti. 1828-1831 yılları arasında kuruşun gümüş içeriği 2.32 gramdan 0.53 grama kadar düştü. Osmanlı Devleti 1828-1832 yılları arasında yapılan tağşişler ile 160 milyon kuruş gelir elde etti. Şevket Pamuk bu 5 yıllık dönem için ortalama yıllık gelirlerin 250-300 milyon kuruş olduğunu tahmin etmektedir. Bu da tağşişlerin 5 yıllık süreçte yarım yıllık bütçe gelirinden daha fazla ek

³⁰ Paul Mallez, *La restauration des finances françaises après 1814*, Dalloz, Paris, 1927, s. 103.

³¹ Pilar, *a.g.e.*, s. 18.

³² Mecmua-i Muahedat. Devlet-i Aliyye-Rusya, Ceride-i Askeriyye Matbaası, İstanbul 1298, s. 76, 81.

³³ Stanford J. Shaw, Ezel Kural Shaw, *History of the Ottoman Empire and Modern Turkey Volume II: Reform, Revolution, and Republic The Rise of Modern Turkey, 1808-1975*, Cambridge University Press, Cambridge, 1977, C.2., s. 32.

gelir getirdiği anlamına gelmektedir.³⁴ Tazminat ödenirken bürokratlar ve varlıklı insanlardan yardım toplanmış ayrıca iç borçlanmaya gidilmişti. Farklı aşamalarda gündeme gelse de bu dönemde dışarıdan borçlanılmamıştı. Son aşamada Mısır'da Mehmet Ali Paşa'nın isyan etmesi ve Anadolu'ya ilerlemesi ile beraber tehdit altındaki Osmanlı Devleti toprakları ve yönetimi İngiltere ve Rusya için bir çıkar çatışması alanı oluşturmuştu. Bu şartlar altında Osmanlı Devleti'nin peşin ödemesi şartı ile Rusya tazminatın kalan kısmında ciddi indirim yaptı ve tazminat ödemesi tamamlandı.

1870-1871 Fransa Prusya Savaşı: Fransa

Alman ulusal birliğini sağlama amacı taşıyan Otto Von Bismarck sırasıyla Danimarka ve Avusturya karşısında zafer elde ederek 1867'de Kuzey Germen Konfederasyonunu kurdu. Alman birliği hedefinin gerçekleşmesi için Güney Alman devletlerinin de bu birliğe katılması gerekiyordu. III. Napolyon'un Katoliklik politikası Katolik olan bu devletleri de etkiliyordu. III. Napolyon Alman birliğini bir tehlike olarak, Bismarck ise Fransa'yı Alman Birliği önündeki engel olarak görüyordu ve Fransa'nın savaş alanında mağlup edilmesi gerektiğini düşünüyordu.³⁵ Boşalan İspanya tahtına kimin geçeceği konusunda çıkan anlaşmazlık büyüyerek, iki ülkeyi kaçınılmaz görülen savaşa götürdü.

Savaşa büyük bir özgüvenle giren Fransa ağır bir hezimete uğradı, II. İmparatorluk sona erdi ve III. Cumhuriyet dönemi başladı. Karşı tarafta ise Güney Alman devletlerinin de katılımıyla Alman Birliği kuruldu. Fransa'da yeni kurulan hükümet 1 Mayıs 1871'de Almanya ile Frankfurt Barışı'nı imzaladı. Anlaşma kapsamında Fransa Alsace-Lorraine'i Almanya'ya bırakıyordu. Ayrıca, Fransa savaş tazminatı olarak da 3 yıl içerisinde 5 taksit halinde 5 milyar Frank ödemeyi kabul ediyordu.³⁶ 1815 Paris Antlaşması ile ödenen 1.5 Milyar frank o dönemki Fransa milli gelirinin %18-21'i idi. Bu anlaşma ile Fransa'nın ödeyeceği 5 Milyar Frank ise milli

³⁴ Şevket Pamuk, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi**, Edt: Ali Berktaş, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007, s. 191-192

³⁵ Sander, **a.g.e.**, s.220-221., Otto Von Bismarck, **Düşünceler ve Hatıralar**, çev: Nijad Akipek, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1992, C.2, s. 76.

³⁶ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 329.

gelirinin %25'ine tekabül ediyordu.³⁷ Fransa milli savunma hükümeti adına yürütme komitesi başkanı seçilen A.Thiers bu şartları kabul etmek istemediğini ancak Bismark'ın kendisini Paris'i işgal etmekle tehdit ettiğini belirtiyordu.³⁸ Fransa 1871'de 1.5 milyar frank ve 1873'te 3 milyar frank olmak üzere 2 kere borçlanma tahvilleri ihraç etti. Bu borçlanmalar Avrupa ülkelerini ve Almanya'yı şaşkırtacak derecede başarılı bir şekilde sonuçlandı. Bütçe de 1872 ve 1873 yıllarında bir miktar fazla verdi.³⁹ Fransa'nın ödediği bu ağır savaş tazminatı enflasyona sebep oldu. Sadece tazminatın ödendiği Almanya değil Avusturya, Macaristan, Bohemya'da menkul kıymet ve emlak fiyatlarında patlama yaşandı. 1873 yılında Viyana'da patlak veren finansal kriz, Avrupa'da diğer devletleri ve A.B.D.'ni ciddi bir şekilde etkiledi.⁴⁰ Bu dönemde gerçekleşen diğer antlaşmalar 19. yüzyılın sonuna gelindiğinde savaş tazminatı konusunun artık güçlü bir şekilde kurumsallaştığını gösteriyordu. Ancak zamanla kazanan tarafların keyfi uygulamaları olmaktan ziyade silahlı çatışmaları takip eden siyasi düzenlerin inşasında merkezi bir araç haline gelmişti.⁴¹

1877-1878 Osmanlı- Rus Savaşı: Osmanlı

1875 senesinden itibaren balkanlarda çıkan karışıklıklar ve Avrupa Devletleri'nin de meseleye dahil olmasıyla 1877-1878 Osmanlı Rus savaşını doğurmuştur. 1875'ten itibaren balkanlarda çıkan karışıklıkların arkasında Slav kavimleri arasında bir işbirliği ve birlik oluşturulması ideali anlamına gelen Panslavizm etkili olmuştur.⁴² Hersek'te başlayan ayaklanmaları diğer balkan bölgelerindeki ayaklanmalar takip etti. Osmanlı Devleti'nin bu ayaklanmalar ile başa çıkma şekli ile

³⁷ White, **a.g.e.**, s. 351.

³⁸ Emile Bourgeois, **Manuel Historique de Politique Etrangere**, Belin Freses, Paris, 1919, s. 746.

³⁹ F.W.Taussig, **International Trade**, The Macmillan Company, New York, 1929, s. 264.

⁴⁰ **A.e.**, s. 271.

⁴¹ Pietro Sullo-Julian Wyatt, **a.g.e.**, War Reperations

⁴² Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 481.

ilgili; başta İstanbul'daki Rus elçisi olmak üzere Avrupa'da olayların Müslüman-Hristiyan mücadelesi olduğu şeklinde propaganda yapıldı.⁴³

Rusya'nın Osmanlı'ya savaş ilanına yönelik İngiltere'nin çekinceleri vardı. Bu yüzden 6 Mayıs 1877'de Rusya'ya bir nota ile kırmızı çizgilerini ilettiler.⁴⁴ Savaş Tuna ve Kafkas cephesinde gerçekleşti ve Rus zaferi ile sonuçlandı.⁴⁵ 3 Mart 1878'te Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Ayastefanos Barış Antlaşması imzalandı.⁴⁶ Anlaşma Balkanlardaki milletlerin gelecekleri ile ilgili çok sayıda madde ile beraber Osmanlı Devleti'nin, Rusya'ya 1 milyar 410 milyon ruble savaş tazminatı ödemesini de içeriyordu. Antlaşmaya göre Rusya Osmanlı maliyesinin içerisinde bulunduğu zor durumu göz önünde bulundurarak bu meblağın 1 milyar 110 milyonundan; Batum, Kars, Ardahan, Eleşkirt ve Beyazıt karşılığında vazgeçmişti.⁴⁷ Ayastefanos Antlaşmasının maddeleri hem İngiltere hem de Avusturya'yı ciddi manada rahatsız etmişti. 13 Haziran 1878'de toplanan Berlin Kongresinde Antlaşmanın birçok maddesi İngiltere'nin istekleri doğrultusunda değiştirildi. Osmanlı Devleti'nin tazminat ödemesi kararı ise baki kaldı.⁴⁸ 1879 tarihli antlaşma ile tazminat miktarı 802 milyon 500 bin frank olarak belirlendi.⁴⁹ 1882 tarihli anlaşma ile de Osmanlı Devleti'nin bu meblağı 100 yılda ödemesi kararlaştırıldı. Rusya'nın borcu uzun vadeye yaymakla Osmanlı Devleti'ni siyasi baskı altına almak istiyordu. Osmanlı Devleti bu borcu ödemek için Avrupa'dan borç almak istemiş ancak yüksek faiz oranları sebebi ile vazgeçmek zorunda kalmıştı. Daha sonra Rusya'nın Bulgaristan'ın bağımsızlığının tanınması karşılığında tazminatın büyük kısmından vazgeçilmesi teklifini Osmanlı tarafı kabul etti. I. Dünya Savaşı sırasında iki devlet farklı kutuplarda olduğundan tazminat ödemeleri durmuş, savaş sonrasında da her

⁴³ Mahmud Celalettin Paşa, **Mir'at-ı Hakikat Tarihi Hakikatlerin Aynası**, Haz. İsmet Miroğlu, Berekat Yayınevi, İstanbul, 1983, s. 88-89.

⁴⁴ **A.e.**, s. 330-331.

⁴⁵ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 508.

⁴⁶ Mecmua-ı Muahedat, **a.g.e.**, s.183-201.

⁴⁷ Mahmud Celalettin Paşa, **a.g.e.**, s. 573.

⁴⁸ **A.e.**, s. 699-700.

⁴⁹ Mecmua-ı Muahedat, **a.g.e.**, s. 202-204.

iki ülkede yönetimde olan rejimler değişmesi ve iç karışıklıklar dolayısıyla bu tazminat fiilen ortadan kalkmıştır.⁵⁰

I. ve II Dünya savaşı: Almanya

I. Dünya savaşı sonunda imzalanan Versailles Barış Antlaşması ile Almanya savaş tazminatına mahkûm edildi. Savaş tazminatına ilişkin talepler anlaşmanın 231. maddesinde yer alıyordu. Almanya bu madde ile savaşın suçlu olan tarafı olduğunu kabul ediyor ve itilaf devletlerinin savaştan doğan zararlarını karşılamayı taahhüt ediyordu. Antlaşmanın 232. maddesinde İtilaf Devletleri'nin sadece Almanya'nın sebep olduğu belirli sivil zararlara yönelik olarak tazminat talep edeceğini belirtiyordu. Ancak, toplam tazminat miktarı Versailles Barış Antlaşması'nda kesin olarak belirlenmemişti. Bu mesele itilaf devletleri hükümetlerinden oluşan bir komisyona havale edilmişti.⁵¹ Birleşik Krallık Başbakanı Lloyd George; Almanya'ya savaşın faturası çıkarılırken tazminata geleneksel pratiklerde yer alan tüm kalemlerin dâhil edilmediğini sadece sivil popülasyona ilişkin ortaya çıkan zararın hesaplandığını belirtiyordu. Yani tazminatın, verilen hasarın onarılması dışında bir cezalandırma boyutunun olmadığını ifade ediyordu.⁵² İngiltere ve Fransa'da birçok kişi Almanya'ya çok daha ağır tazminat yüklenmesi taraftarıydı. Ancak tazminat tutarı belirlenirken Almanya'nın ödeme kapasitesinin de göz önünde bulundurulması gerektiği ve ortaya çıkacak dışsalılıkların da hesaplanması gerektiği vurgulanıyordu.⁵³ Almanya'nın nihai olarak ödemesi gereken tutar 50 milyar Alman Markı olarak belirlendi. Bu Almanya'nın 1 yıllık milli gelirinin %83'üne denk geliyordu ve bu yönüyle oldukça ağır bir tazminat olarak görünüyordu.⁵⁴ Anlaşma bu haliyle Alman ekonomisini oldukça olumsuz etkiledi. Almanlar da tazminatın kapasitelerini aştığını bildirerek anlaşmanın 234. maddesine dayanarak tazminatın gözden geçirilmesini istedi. Bu konuda defalarca düzenlemeler yapıldı ve

⁵⁰ Oktay Kızılkaya, Serdar Bay, "1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Sonucunda Rusya'ya Verilen Tazminatlar ve Ödenmesinde Yaşanan Zorluklar", History Studies, 11/6, Aralık 2019, s. 2247- 2263.

⁵¹ Pietro Sullo-Julian Wyatt, a.g.e., War Reparations

⁵² David Lloyd George, *The Truth About Reparations and War Debts*, London William Heinemann Ltd., 1923.

⁵³ A.e.,

⁵⁴ White A.g.e., s. 351.

süreç yıllarca sürdü. Andrea Gattini; uzmanların hesaplamalarına göre Almanya'nın bu tazminata mahsuben toplam 40 milyar mark kadar ödeme yaptığını belirtmektedir. Bu ödeme 92 yıl sürmüştü.⁵⁵

Diğer devletler Almanya'nın borcunu ödeyebilmesi için çabalayıp planlar sunarken iktidara gelen Adolf Hitler 1933'te tüm ödemeleri iptal etti. Hitler dönemi boyunca Almanya hiç ödeme yapmadı ve bu halk tarafından da büyük destek buldu. Ancak Almanya II. Dünya Savaşı'nda mağlup oldu. Savaş sonunda Almanya 5.5 milyon asker, 8.8 milyon sivil kayıp verdi, kurumlarının çoğu dağıldı ve yeniden savaş tazminatı ile karşı karşıya kaldı.⁵⁶ I. Dünya Savaşı sonrasında imzalanan Versailles Anlaşması; altyapının onarılması, sağlıklı bir ekonomik düzen oluşturulması ve Avrupa'da barışın sağlanması gibi öncelikli hedeflerine ulaşmada son derece başarısız oldu ve çok ciddi şekilde eleştirildi. Öyle ki Avrupa Devletleri savaş sonrasında mağlup tarafa aşırı yük yüklemenin ne kadar yanlış olduğunu görmüş oldular. Almanya teslim olduktan sonra galip devletlerce toplanan Postdam Konferansı'nda Almanya'ya uygulanacak yaptırımın boyutuna dair fikir birliği yoktu. Ancak Almanya'nın iktisadi ve askeri gücünün kırılması gerektiği konusunda herkes hemfikirdi. Bu bağlamda Alman ordusunun dağıtılması, Nazi ideolojisinin yok edilmesi ve savaş suçlularının cezalandırılması gerektiği düşünülüyordu. Tazminat konusunda ise hâkim görüş mağlup tarafların yalnızca kendi ekonomilerinin içsel ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra tazminat ödemesi yönündeydi.⁵⁷ A.B.D Hazine Bakanı Morgenthau; Almanya'nın ağır sanayisi var oldukça dünyada barışın mümkün olmayacağını, bu yüzden Almanya'nın metalürji, elektrik ve kimya sanayisinin yok edilmesini veya galip devletlere verilmesini savunuyordu. Böylece Almanya'nın bir tarım devleti haline getirilmesi gerektiğini vurguluyordu. Alman ağır sanayisinin Avrupa'nın refahı için önemli olduğu yönündeki

⁵⁵ Pietro Sullo-Julian Wyatt, **a.g.e.**, War Reperations.

⁵⁶ Erin Blakemore, **Germany's Worl War I Depth Was So Crushing It took 92 Years to Pay Off**,
<https://www.history.com/news/germany-world-war-i-debt-treaty-versailles>

⁵⁷ Nicholas Balabkins, **Germany Under Direct Controls: Economic Aspects of Industrial Disarmament 1945-1948**, Rutgers University Press, New Brunswik, 1964, s.8, Pietro Sullo-Julian Wyatt, **a.g.e.**, War Reperations.

söylentileri ise yıllardır süren bir Alman Propagandası olarak nitelendiriyordu.⁵⁸ Ancak bu itirazlar haklı çıktı ve savaş sonrasında Almanya'ya uygulanan politikalar Avrupa ekonomisinin çöküşüne sebep oldu. Avrupa ve Almanya ekonomisinin canlandırılması için Marshall Planı devreye sokuldu. Almanya'nın Avrupa için jeopolitik ve ekonomik açıdan önemi anlaşıldığından bir yandan ekonomisi ayağa kaldırıldı, bir yandan da etik olarak savaş dolayısıyla tazminat ödemesine karar verildi.⁵⁹ Almanya milli gelirinin yaklaşık %8'ine denk gelen tazminata yönelik son ödemesini 2010 senesinde yaptı.⁶⁰

Değerlendirme

Tarihsel süreç içerisinde savaş tazminatı pratiklerine baktığımızda önemli değişiklikler görüyoruz. 18 ve 19. yüzyıllarda savaş tazminatları daha ziyade galip ülkelerin sadece galip olmalarına dayanarak mağlup ülkeleri maddi açıdan en ağır şekilde cezalandırma yöntemi olarak kullanılıyordu. Yirminci yüzyıla gelindiğinde ise savaş tazminatları özellikle negatif dışsallıkları ile öne çıkmaya başladı. Daha önce de ağır savaş tazminatı uygulamalarının istenmeyen sonuçlar doğurabileceğini öne süren ülkeler ve siyasetçiler olsa da bu baskın bir tutum haline gelmemişti. Modern zamanlara gelindiğinde edinilen tecrübeler; bir ülkeye yüklenen ağır tazminatın gelecekte yeni çatışmalar ve istikrarsızlıklar ortaya çıkmasına zemin hazırladığı kanaatini güçlendirdi.

Bu çalışmanın konusunu 1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı ve akabinde imzalanan Edirne Antlaşması ile Osmanlı tarafına yüklenen savaş ve ticaret tazminatı oluşturmaktadır. Literatüre göz atıldığında, tarihçiler ve bazı askeri bürokratlar tarafından hazırlanan çalışmaların genelde savaşın nedenleri, savaş esnasındaki politik gelişmeler, Osmanlı ve Rus taraflarının sahadaki mücadelesi, savaşın iaşesi, savaş sırasında ortaya çıkan salgın hastalıklar ve savaş sonrasında imzalanan Edirne Antlaşması'nı inceledikleri görülmektedir. Savaş sonrası döneme dair yapılan bazı çalışmalarda ise; Osmanlı Devleti'nin ağır bir tazminat ödemeye mahkûm edildiği ve

⁵⁸ Henry Morgenthau, **The “Morgenthau Plan” from the Book “Germany is Our Problem”**, Harper & Brothers Publishers, New York & London, 1945

⁵⁹ Balabkins **a.g.e.**, s. 12., s. 26.

⁶⁰ Pietro Sullo-Julian Wyatt, **a.g.e.**, War Reparations

bunun Osmanlı maliyesi ve ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerine dair bilgilere rastlanılmaktadır. Edirne Antlaşması ve ekli protokolleri ile düzenlenen savaş ve ticaret tazminatı ve bunun Osmanlı Devleti tarafından nasıl ödendiğini konu edinen bağımsız bir çalışmaya ise tesadüf edilmemiştir. Çalışma konusunun belirlenmesinde bu faktör etkili olmuştur.

Çalışmada, yukarıda da açıklandığı üzere, önce savaşın ne olduğu, nasıl sonuçlandığı, barışa nasıl karar verildiği, savaş tazminatına nasıl hükmedildiği ve tarihte önemli savaş tazminatı uygulamalarına dair kısa bir literatür taramasına yer verilmiştir. Birinci bölümde, 1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı, tazminat konusunun dayanağını oluşturan 1829 tarihli Edirne Antlaşması ve ekli protokolleri gözden geçirilmiştir. Takip eden İkinci ve Üçüncü bölümlerde sırasıyla tazminat konusu ticaret ve savaş (sefer) tazminatı şeklinde iki ayrı başlık altında ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Bu bölümlerde tazminata kara verme süreçleri, sonraki aşamalarda gerçekleşen değişiklikler, ödeme takvimleri ve bu süreçte yaşanan sorunlar açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışmada konuyla ilgili ikincil kaynakların yanı sıra Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunan belge ve defterlerden yararlanılmıştır. Ticaret ve savaş tazminatına dair bağımsız bir çalışma olmaması nedeniyle ikinci ve üçüncü bölümler büyük oranda adı geçen arşivde yer alan tasnife açık defter ve belgelerden hazırlanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1828-1829 OSMANLI – RUS SAVAŞI

1. Savaş Öncesinde Avrupa'daki Gelişmeler

Osmanlı Devleti 18 ve 19. yüzyıl boyunca çeşitli devletlerin saldırgan ve yayılmacı politikaları karşısında varlığını sürdürebilmek için mücadele etmek zorunda kalmıştır. Bunun yanı sıra coğrafi açıdan büyük bir devlet olması hasebiyle farklı milletlerden oluşan tebaanın özellikle 19. yüzyılda gittikçe artan isyan ve kalkışmalarının neden olduğu sorunların üstesinden gelmeye çalışmıştır. Osmanlı Devleti tüm bu koşullar altında büyük devletlerin kendisine ilişkin farklı emel ve çıkarları arasında bir denge politikası uygulamaya çalışarak hayatta kalmıştır.

On sekizinci yüzyılın sonlarında Rusya ve diğer Avrupa devletleri için en büyük tehdit ihtilal Fransa'sıydı. Başlarda asıl sorun ihtilal fikirlerinin, ihtilal öncesi Fransa'sında olduğu gibi mutlak monarşiyle yönetilen ülkelerde yayılması ve bu rejimleri tehdit edecek hareketler ortaya çıkarmasıydı. Osmanlı Devleti ihtilal fikirlerini kendisi için bir tehdit olarak görmedi. Çünkü Fransa'da ihtilali ortaya çıkaran sosyoekonomik yapı ve sınıflar Osmanlı'da bulunmuyordu. III. Selim Fransa'ya büyük bir sempati besliyordu. İhtilal sonrasında da Fransa'ya bakışında bir değişim olmamıştı. Yine de ihtilal hükümetlerini tanımak konusunda acele edilmedi. Fransa'da 1792 yılında ortaya çıkan hareketler Avrupa'nın mutlakiyetçi rejimleri arasında topyekûn bir savaşa dönüşmüştü. Bu aşamada Fransa Osmanlı'ya elçiler göndererek hem yeni rejimi tanımalarını hem de kendi yanlarında savaşa katılmalarını talep etti. Ancak Osmanlı Devleti bunu kabul etmedi. Fransa'daki yeni rejimi tanımak için Prusya ve Hollanda gibi Avrupa devletlerinin Fransa ile barış antlaşması imzalamalarını bekledi. 1795'te Fransa'nın gönderdiği yeni elçi kabul edildi ve yeni rejimle ilişkiler resmiyet kazandı.⁶¹

⁶¹ Fahir Armaoğlu, **19.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914**, Ed: Zeynep Berktaş, 17.bs, İstanbul, Timaş Yayınları, 2017, s. 99.

Fransa, askeri anlamda başlattığı genişlemeci politikayı dalgalanmalar olsa da iyi götürüyordu. 1797’de Avusturya’yı mağlup ederek bütün Kuzey İtalya’yı kontrolü altına almış ve Avusturya ile Compo Formio Anlaşması’nı imzalamıştı. Bu anlaşma sonucunda Venedik Cumhuriyeti, Avusturya ve Fransa tarafından bölüşülerek ortadan kalkmıştı. Ayrıca 7 adayı da Fransa almış ve Osmanlı Devleti ile komşu olmuştu. Bu durum ihtilal fikirlerinin Osmanlı Devleti’nin Balkan topraklarına da sıçramasına sebep oldu ve ilişkileri olumsuz etkiledi.⁶²

Fransa için bir sonraki adım İngiltere’yle barış yapmaktır. Bunun için de İngiltere’ye bir darbe vurulması gerekiyordu. Napolyon ve Direktuar Dışişleri Bakanı Talleyrand İngiltere’ye nasıl bir darbe vurulması gerektiği konusunda mutabıktı. Osmanlı Devleti’nin hâkimiyetinin zayıf olduğu Mısır işgal edilecekti. Böylece hem yeni bir sömürge kazanılmış olacak hem de İngiltere’nin buradan Hindistan ile olan bağlantısı kesilecekti. Dolayısıyla İngiltere ekonomik olarak zor duruma düşecekti.⁶³

Rusya, daha Fransa Mısır seferi için hazırlık yaparken Osmanlı Devleti ile bir ittifak zemini aramaya başlamıştır. Çünkü Fransa’nın Yedi Ada’yı alması Rusya’nın Balkanlar’daki emellerine tehdit oluştuyordu.⁶⁴ Ayrıca Osmanlı’yı yenilgiye uğratması durumunda Fransa Akdeniz’in hâkimi konumuna gelecekti. Sonuçta Osmanlı Devleti hem Rusya hem de İngiltere ile ittifak antlaşması imzaladı. Her iki ittifak antlaşması da Osmanlı Devleti’nin müttefikleriyle karşılıklı güven içerisinde imzaladığı antlaşmalar değildi. Ama netice itibarıyla Fransızları Rusya ile beraber Yedi Ada’dan, İngiltere ile beraber de Mısır’dan çıkartmayı başardılar. Mısır meselesi sonrasında Napolyon Osmanlı Devleti ile ilişkileri düzeltmek ve kendi tarafına çekmek için girişimlerde bulundu. Osmanlı Devleti bu yakınlaşmaya sıcak bakmasına rağmen Rusya ve İngiltere’nin baskılarına dayanamayarak 23 Eylül 1805’te Rusya ile tekrar ittifak antlaşması imzaladı.⁶⁵ Fransa ile ilişkiler de bu süreçte bozuldu. Ancak Osmanlı Devleti,

⁶² A.e., s. 74.

⁶³ Adolphe Thiers, **Histoire de la Revolution Française**, Paris, Fume et Cie., 1846. c.8., s.44

⁶⁴ Armaoğlu, a.g.e., s. 101.

⁶⁵ Matthew Smith Anderson, **Doğu sorunu 1774-1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme**, Çev. İdil Eser, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2001, s. 54.

bu antlaşmanın özellikle boğazlar ile ilgili maddelerinden memnun değildi. Çünkü antlaşmaya göre Fransa ile yaptığı savaş süresince Rusya savaş gemilerini boğazlardan serbestçe geçirebilecekti.⁶⁶ Uluslararası arenada içinde kalınan yalnızlık dolayısıyla bu antlaşma imzalanmak zorunda kalınmıştı. Dolayısıyla Osmanlı Devleti bu ittifak antlaşmasının geçerliliğini yitireceği bir konjonktürün ortaya çıkmasını arzu ediyordu. Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki 1805 tarihli anlaşmadan bir yıl sonra Rusya ile tekrar savaş durumuna gelinecekti. Savaşın sebebi Rusya'nın Eflak ve Boğdan'da hâkimiyet kurmak istemesiydi. Fransa'nın da teşvikleriyle Osmanlı Devleti Rusya'ya savaş ilan etti. Savaş esnasında Napolyon zaferler elde ediyor ve Osmanlı'yı da devamlı olarak direnmesi hususunda teşvik ediyordu. Ancak bu arada Rus ordusu ilerleyerek Eflak ve Boğdan'ı işgal etmişti. İngiltere de Fransa karşıtı olduğu için Osmanlı'ya karşı harekete geçti. Napolyon 1807'de Rusya'ya Tilsit Barışı'nı imzalattırdı. Bu arada Osmanlı Devleti'nde III. Selim tahttan indirilmiş yerine IV. Mustafa tahta çıkmıştı. Çok geçmeden o da tahttan indirildi ve yerine II. Mahmud tahta çıktı.⁶⁷

Tilsit Barışı'nda Fransa Osmanlı'ya, Rusya da İngiltere'ye ihanet etmişti.⁶⁸ Antlaşma'nın 8. maddesine göre 3 ay içerisinde Osmanlı Devleti Rusya ile Rusya'yı tatmin edecek bir antlaşma imzalamazsa Fransa ve Rusya, Osmanlı Devleti'nin İstanbul ve Rumeli hariç Avrupa'daki topraklarını bölüşeceklerdi. Rusya Tilsit Anlaşması'ndan sonra Eflak ve Boğdan'da işgalini sürdürdüğü gibi İstanbul ve boğazlara da göz koymuştu. Napolyon İstanbul'un Rus kontrolüne geçmesine karşıydı.⁶⁹ İki ülke Erfurt'ta tekrar buluştular ve Fransa Rusya'nın Eflak ve Boğdan'ı topraklarına katmasına onay verdi. İngiltere bu duruma karşılık Osmanlı Devleti ile yakınlaşmaya başladı ve 1809'da Kal'a-i Sultaniye antlaşmasını imzaladı. Çok geçmeden Fransa Rusya ilişkileri de bozuldu. Rusya Fransa ile yaklaşan savaş nedeniyle Osmanlı'ya barış teklif etti, 16 Mayıs 1812'de imzalanan Bükreş Antlaşması⁷⁰ ile Eflak ve Boğdan (Prenslükler) tekrar

⁶⁶ **Mecmua-i Muahedat**, s. 35-46.

⁶⁷ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 110-111.

⁶⁸ **A.e.**, s. 111.

⁶⁹ Anderson, **a.g.e.**, s. 60.

⁷⁰ **Mecmua-i muahedat**, C.IV., s. 49-57.

Osmanlı kontrolüne geçti. Rusya da toprak anlamında kazanımlar elde etmişti ama bu kazanımlar beklentilerin çok altında kalmıştı. Osmanlı Devleti Rusya'ya yönelik Fransa tehdidini iyi değerlendirmişti.⁷¹

2. Balkan İsyamları, Sırp ve Yunan Ayaklanmaları

Uluslararası politik gelişmelerin oldukça hareketlendiği bu dönemde Osmanlı Devleti dışarda Rusya ile mücadele ederken içerde de Sırp larla uğraşıyordu. Sırp ayaklanmasının devamında ise Yunan ayaklanması Babıâli'yi uğraştıran en büyük sorun haline geldi. Sırp lar 1804 Şubatı'nda Yeniçerilerin bölgedeki zulümlerini gerekçe göstererek ayaklanmışlardı. Başlangıçta Sultan'ın otoritesine karşı bir isyan girişimi yoktu. Ancak isyancılar 1805 sonbaharında Yeniçerilerin gücünü kırıktan sonra ayaklanma Babıâli'ye yönelik bir hal almıştı. 1807 Mart'ında ise Belgrad'da çok sayıda Türk'ün öldürülmesi Babıâli adına olayı geri dönülmez bir hale getirdi.⁷² Ruslar Sırp isyanını ilkesel olarak desteklemekle beraber verdikleri maddi destek çok sınırlıydı. Sırp lar birçok Avrupalı devlete başvurmasına rağmen destek alamamışlardı.⁷³ 1813'te Belgrad'da çıkan isyanı Osmanlı Devleti kolaylıkla bastırdı. 1815 yılında Miloş Obrenoviç önderliğinde isyan tekrar şiddetlendi. Milosh bağımsızlıktan ziyade bütün Sırp ların temsilcisi olarak tanınmayı istiyordu. Taraflar arasında anlaşma sağlandı ve Sırbistan'da iktidarın Milosh ile Belgrad'daki Osmanlı Paşa'sı arasında paylaşılmasına karar verildi. Milosh Babıâli'ye her yıl haraç ödeyecek ve belli yerlerde Osmanlı Garnizonları bulunmasına razı olacaktı.⁷⁴

Daha sonra gerçekleşecek Yunan ayaklanmaları birçok yönüyle Sırp ayaklanmalarından farklılaşıyordu. Yunan ayaklanması çok daha organize bir hareketti ve ayaklanmanın liderleri arasında bağımsızlık düşüncesi etrafında bir amaç birliği vardı. Finansal açıdan da Yunan ayaklanması çok daha güçlüydü. 19. yüzyıla doğru Yunan deniz ticareti oldukça gelişmiş Yunan şehirleri büyümüştü. Ayrıca Yunanlılar dış

⁷¹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 113.

⁷² Anderson, **a.g.e.**, s. 65.

⁷³ **A.e.**, s. 66.

⁷⁴ Anderson, **a.g.e.**, s. 67.

destek alma konusunda Sırp isyancılara göre çok daha başarılıydılar. Avrupa'daki kayda değer Yunan sevgisi de bunu kolaylaştırıyordu. Çünkü Avrupa felsefi ve fikri gelişmenin kaynağı olarak Antik Yunanı görüyordu. Zikredilen dönemle bağ kuran Batılılar da aslında bu yolla kendilerini yüceltmış oluyorlardı. Avrupa'nın önde gelen birçok aydını Yunan bağımsızlık mücadelesini şiddetli bir biçimde destekliyordu.⁷⁵

Yunan ayaklanmasına kadar Osmanlı Devleti dışarda özellikle İngiltere, Rusya ve Fransa arasında bir denge kurmaya çalışarak toprak bütünlüğünü korumaya çalışıyordu. İç ayaklanmalarda da kullanabileceği en büyük dayanak ise Metternich'in bayraktarlığını yaptığı ve diğer ülkeleri de ikna ettiği politikalarıydı. Metternich herhangi bir mutlakiyetçi düzene yönelik ayrılıkçı hareketlerin başarılı olmasının tüm mutlakiyetçi yönetimler için tehlike arz edeceğini, bu yüzden bu tür hareketlere müdahale edilmesi gerektiğini savunuyordu. Ancak Yunan ayaklanmasında bunun tam tersi bir politika izlenmiş ve ayaklanma Avrupa ülkelerince desteklenmişti. Yunanistan devletinin kuruluşu, 1815 yılında gerçekleşen Viyana Kongresi'nde korunması kararlaştırılan Avrupa haritasındaki ilk değişiklik olmuştu ve böylece Metternich'in "müdahale sistemi" çökmüştü.⁷⁶

Osmanlı Devleti Rumların herhangi bir ayaklanmaya girişmesine ihtimal vermiyordu. Çünkü başından beri Rumlara iyi davranmış, inançları konusunda özgürlük tanımıştı. Bürokraside çeşitli mevkilerde Rumlardan faydalanılıyordu. Kısacası Rumlar saygın bir konumdaydılar.⁷⁷ Rumlarda ayaklanma fikrinin oluşmasında Rusların bölge üzerinde öteden beri varlığı bilinen ilgisi, önemli bir etkidir. II. Katerina 1768-74 Savaşı sırasında Mora'ya ilgi göstermiş ve ayaklanma çıkmasını sağlamıştı. Yine 1787-92 Savaşı öncesinde torununu Bizans İmparatorluğuna aday olarak göstermiş ve ona Konstantin adını vermişti. II. Katerina'dan sonra I. Aleksander da Yunan meselesine ilgi göstermiş Viyana Kongresi'nde gündeme getirmişti. Bu gelişmeler Rusya'yı

⁷⁵ Zeynep Direk, **Başkalık Deneyimi Kıta Avrupası Felsefesi Üzerine Denemeler**, 2.bs, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2013, s. 30.

⁷⁶ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 178.

⁷⁷ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 181.

Yunanlıların gözünde Yunan bağımsızlık mücadelesinin Avrupa'dan ziyade destekçisi konumuna getirmişti.⁷⁸

Yunan bağımsızlık mücadelesine yönelik ilk girişim 1814'de Odesa'da kurulan gizli Etniki Eterya (Philike Hetairia) örgütüdür. Örgütün amacı Bizans İmparatorluğu'na benzer, Yunan kontrolünde bir devlet kurmaktır.⁷⁹ Örgüt kısa sürede güçlenmiş 1821'e gelindiğinde üye sayısı 1000'e ulaşmıştı. Örgütün lideri de Rus ordusunda general olan Alexander İpsilanti olmuştu. İpsilanti sürekli olarak arkasında Çar'ın olduğu imasıyla propaganda yapıyor ve destek toplamaya çalışıyordu.⁸⁰ 1821 Mart'ında İpsilanti 3000 kişilik bir kuvvetle Boğdan'a girdi. Orada da çeşitli çevrelerden destek bularak ayaklanmayı büyütmeyi amaçlıyordu. Çar haberi aldığıında Laybach Kongresi'ndeydi. Çar fikren İpsilanti'nin girişimine karşı değildi. Bununla beraber Metternich Kongrenin ihtilaleci hareketleri bastırmayı amaçladığını hatırlatması üzerine İpsilanti'ye mektup yazarak kendisini desteklemediğini bildirmiş ayrıca bunu elçilikler vasıtasıyla da ısrarla duyurmuştu.⁸¹ Diğer gruplardan da umduğu desteği alamayan İpsilanti'nin başlattığı isyanı Osmanlı kolayca bastırmıştı. Avusturya'ya kaçan İpsilanti Metternich tarafından hapsedildi ve 1827'ye kadar hapiste kaldı. Bir yıl sonra da öldü.⁸²

Boğdan'daki ayaklanmadan iki hafta sonra 21 Mart 1821'de bu sefer Mora'da Aleksandr İpsilanti'nin kardeşi Demetrius İpsilanti önderliğinde bir ayaklanma ortaya çıktı. Ayaklanma kısa sürede bütün yarım adaya yayıldı. Öncekilerden farklı olarak Mora'daki ayaklanma tamamen Yunan unsurlardan oluşuyordu ve Yunan bağımsızlığını amaçlıyordu.⁸³ Avrupa'da durum sevinç ile karşılanırken Babıali'de öfke hâkimdi. Yurt genelinde Rumlara yönelik yaptırımlar uygulanması düşünülse de İngiliz elçisi araya girerek Padişahı yumuşattı. Yapılacak soruşturmalar sonucunda suçlu bulunanların

⁷⁸ A.e., s. 181-182.

⁷⁹ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, 5.c, 5.bs, , Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1988, s. 109.

⁸⁰ Virgina Aksan, **Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri 1700-1870**, Çev. Gül Çağalı Güven, bs.3, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2017, s. 305.

⁸¹ Edouard Driault, **La Questiona d'Orient (Depuis ses origines jusqu'à la Paix de Sèvres)**, Paris, Felix Alcan, 1921, s. 108-109.

⁸² Armaoğlu, a.g.e., s. 183.

⁸³ Anderson, a.g.e., s. 74.

cezalandırılması kararlaştırıldı.⁸⁴ Babıali’de olduğu gibi iki millet arasında da nefret ve tansiyon yükseliyor, karşılıklı katliamlar yapılıyordu. Yeniçerilerin başlarına buyruk hareketleri II. Mahmud’u zor durumda bırakıyordu. Sürekli tekrarlanan yağma ve katliamlar II. Mahmud’un yeniçerilerden kurtulma düşüncesinin haklılığını pekiştirdi.⁸⁵ Fener Patriği Gregoryus’un ayaklanmada payı olduğu gerekçesiyle idamı Avrupa’da Yunan ayaklanmasına verilen desteği arttırdı. Patriğin idamı üzerine ilk harekete geçen Çar I. Aleksandr oldu. Halkının da bu yöndeki arzusunu gören Çar Yunan ayaklanmasını destekleme kararı aldı. Rusya’nın müdahil olması diğer büyük devletlerinde müdahil olması anlamına geliyordu. Rusya Osmanlı devleti üzerinde baskı kurmaya başlamıştı. Bir yandan 28 Haziran 1821’de Osmanlı Devleti’ne Hristiyanların haklarına saygı duyması ve Prenslikler ile ilgili antlaşmaların tam olarak uygulanması konusunda ultimatoma verirken bir yandan da Avrupa’nın dört büyük devletine de nota vererek Osmanlı Devleti’nin dağılması halinde yerini kimlerin ne şekilde alacağını soruyordu. Osmanlı Devleti Rusya’nın ultimatoomunu reddetti. Bunun üzerine Rusya sınıra asker yığmaya başladı.⁸⁶

1822’de İngiltere Dışişleri Bakanlığı’na Canning’in gelmesiyle bu devletin meseleye bakışı değişmişti. Bir önceki bakan Castlereagh döneminde Rusya’nın Akdeniz’e ilerlemesini istemeyen İngiltere Osmanlı’nın toprak bütünlüğünün korunmasını savunuyordu. Canning ile beraber Yunan bağımsızlık mücadelesi hem bir Hristiyanlık mücadelesi olarak görülüyor hem de mevcut durumda ayaklanmanın başarılı olması halinde Yunanlıların Rusya’ya minnettar olacağını öngörülüyordu. Dolayısıyla İngiltere, Rusya’nın yerini kapmalı ve Yunan ayaklanmasının hamisi konumunu elde etmeliydi. İlk hamle olarak İngiltere 1823’ten itibaren Mora Rumlarına para yardımı yapmaya başladı.⁸⁷ Böylece Osmanlı Devleti’nin Yunan meselesinde Avusturya dışında destekçisi kalmamıştı. 1 Ocak 1822’de Mora Rumları bağımsızlık

⁸⁴ Driault, **a.g.e.**, s. 111-112.

⁸⁵ Aksan, **a.g.e.**, s. 308.

⁸⁶ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 185.

⁸⁷ **A.e.**, s. 186.

ilan etti. Bir yürütme konseyi ve meclis kuran Rumlar böylece bir siyasi varlık haline geldi.⁸⁸

Osmanlı Devleti Yunanlarla mücadelede dikkatini dağıtan Tepedelenli Ali Paşa'yı ortadan kaldırmasına rağmen ayaklanmayı bastırmada bir türlü ilerleme kaydedemedi. 1824'e gelindiğinde Babıali son çare olarak Mehmet Ali Paşa'yı yardıma çağırarak zorunda kaldı. Mehmet Ali Paşa'ya yapacağı yardım karşılığında Mısır Valiliğine ek olarak Girit Valiliği de verilecekti. Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa komutasındaki Mısır kuvvetleri 26 Şubat 1825 tarihinde Mora'ya girdi. Bu noktadan sonra gelişmeler tersine dönmeye başladı. 1826 Nisanı'na gelindiğinde İbrahim Paşa'nın kuvvetleri asileri yenmeyi başarmıştı.⁸⁹

Bu durum Avrupa devletlerini harekete geçirdi ve birçok devlet bu meselenin kendi istekleri doğrultusunda bir sonuca ulaşması için müdahil olmaya girişti. Metternich Osmanlı Devleti'ne vakit kazandırmak için Yunan sorununu bir kongre yoluyla halledilmesini önerdi ve Rusya'ya da bunu kabul ettirdi.⁹⁰ Kongre öncesinde Rusya'nın görüşü Mora'nın üç parçaya bölünmesi ve bu üç bölgenin de Osmanlı Devleti'ne bağlı özerk yapıda olması gerektiği yönündeydi. Ayrıca Rusya kongrede bu kararların alınmasını ve gerekirse zorla uygulanmasını savunuyordu. Rusya Yunanistan'ın bağımsız olmasını istemiyordu zira öyle olursa bölgeye nüfuz etmesinin zor olacağını düşünüyordu. İngiltere'nin Rusların bu planını açık etmesiyle hem Yunanlar hem Osmanlı Devleti bunu kabul edilemez buldu ve reddetti. Kongrede de diğer büyük devletlerin hiçbiri Rusya'nın özellikle de "gerekirse güç kullanma" görüşüne yanaşmıyordu. İngiltere zaten kongreye dahi katılmayarak Yunanistan'ın hamisi konumunu pekiştirmişti. Neticede kongre Rusya'nın istediği gibi geçmedi. Kongrede Osmanlı Devleti'nin Yunanlara bazı ayrıcalıklar vermesi kararlaştırılmış ve Osmanlı Devletinin bunu reddetmesi halinde taraflar arasında Rusya'nın aracılık etmesi planlanmıştı. Rusya Petersburg kararlarını çok yetersiz buluyordu. Buna rağmen

⁸⁸ A.e., s. 186.

⁸⁹ Driault, a.g.e., s. 14.

⁹⁰ Armaoğlu, a.g.e., s. 187.

Osmanlı Devleti Petersburg kararlarını reddetti. Zira İbrahim Paşa Mora'ya gireli işler Osmanlı Devleti adına istendiği gibi gidiyordu. Rusya bu duruma oldukça sinirlenmişti. 1 Aralık 1825'te Çar I.Aleksandr öldü yerine kardeşi I. Nikola geçti.⁹¹

I. Nikola çok daha radikaldi ve Yunanlardan haz etmiyordu. Ama asıl hedefi Osmanlı Devleti'ydi. Osmanlı Devletini ya yıkmak ya da tamamen Rusya'ya bağlamak istiyordu. Nikola 17 Mart 1826'da Osmanlı'ya bir ultiatom verdi. Bu ultiatom ile Osmanlı Devleti'nden Eflak ve Boğdan'dan askerlerini çekmesi, Bükreş Antlaşması'yla Sırbistan'a tanınan imtiyazların gereğini yapması ve sorunların çözümü için elçi gönderilmesi talep ediliyordu. Bu talepler yerine getirilmediği takdirde savaş çıkabilirdi. İngiltere ile Rusya 4 Nisan 1826'da bir protokol imzaladılar. Bu protokole göre Yunanistan, Osmanlı Devleti'ne bağlı, her yıl vergi ödeyen, iç işlerinde ise tamamen özerk bir devlet olacaktı.⁹² İngiltere ve Rusya da, bu çerçeveyi baz alarak iki taraf arasında aracılık yapacak ve diğer devletlerin de protokole katılmasını sağlayacaklardı. Osmanlı Devleti ultiatomu kabul etti ve müzakereler için Akkerman'a elçi gönderdi. 7 Ekim 1826'da Akkerman Antlaşması imzalandı. Bu antlaşmaya göre Babiali Prensliklere eski ayrıcalıklarını tanıyor ve benzer ayrıcalıkları Sırbistan için de kabul ediyordu. Bunun yanında Rusya Kafkasya'da bazı topraklar elde etmiş oluyordu. Son olarak Rus ticaret gemileri tüm Osmanlı sularını serbestçe kullanma hakkı elde ediyordu.⁹³ Antlaşma bu haliyle Rusya için diplomatik bir zafer olarak görülüyordu. II. Mahmud için de antlaşma reformların önündeki en büyük engel olan Yeniçeri Ocağı'nın hakkından gelmek için bir fırsat olacaktı. Şiddetli çatışmaların ardından başarı sağlandı ve 11 Haziran 1826'da Yeniçeri Ocağı tamamen kaldırıldı. Bu olay kayıtlara "Vak'a-i Hayriye" olarak geçti. Yeniçerilerin yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye adında yeni bir ordu kuruldu.⁹⁴

⁹¹ Armaoğlu **a.g.e.**, s. 189

⁹² Protokolün metni: Gabriel Effendi Noradounghian, **Recueil d'Actes Internationaux de l'Empire Ottoman**, C. 2; 1789-1856, Paris, Leipzig, Neuchatel, 1900, s. 114-115

⁹³ Anderson, **a.g.e.**, s. 84.

⁹⁴ Karal, **a.g.e.**, s. 150.

İngiltere ve Rusya arasında imzalanan Petersburg Protokolü'ne daha sonra Fransa da imza attı ve protokol Osmanlı Devleti'ne tebliğ edildi. Osmanlı Devleti'nin Haziran 1827'de bu tebliğe verdiği cevap ise Yunan meselesinin Osmanlı Devleti'nin iç meselesi olduğu ve başka devletlerin müdahil olmasına izin verilmeyeceği şeklindeydi. Bunun üzerine bu üç devlet bir araya gelerek Londra Antlaşması'nı imzaladılar. Anlaşmanın maddeleri Petersburg Protokolü'ne oldukça benziyordu. Bu defa gizli maddelerde ek olarak Osmanlı Devleti'nin anlaşma maddelerini yine reddetmesi durumunda Yunanistan ile ticaret hacmini arttırmak ve konsolosluklar açmak gibi hamlelerle Yunanistan ile yakınlaşılması kararlaştırılmıştı. Osmanlı Devleti ateşkes yapmayı kabul etmediği veya Yunanistan anlaşma maddelerine uymayı reddettiği takdirde bu üç devlet bir araya gelerek gerekli tedbirleri alacaklardı. Bu antlaşma imzalanırken Rusya; İngiltere ve Fransa'ya, Osmanlı Devleti'ne beraberce boyun eğdirilmezse gerekirse tek başına müdahale edeceğini söyleyerek baskı yapıyordu. Osmanlı Devleti Londra Antlaşması'nı da kabul etmedi.⁹⁵

Bunun üzerine İngiltere ve Fransa hem denizden gelen ikmal kesmek hem de İbrahim Paşa komutasındaki Mısır-Osmanlı donanmasını kontrol altında tutmak için Mora yarımadası ve Yunan adalarının çoğunu kuşatma altına aldı. 8 Eylül'de Mısır-Osmanlı donanması Navarin limanına demir atmıştı. Sırasıyla İngiliz, Fransız ve Rus donanmaları da gelerek Navarin limanını kuşatma altına aldılar. İbrahim Paşa'dan ateşkes yapmasını istediler. O da Babıali'den talimat gelene kadar 20 günlük ateşkes yapmayı kabul etti. 20 Ekim 1827 günü müttefik donanmaları limana girerek Mısır-Osmanlı donanmasına saldırdılar. Birkaç saat içerisinde Mısır-Osmanlı donanması yok olmuştu ve yaklaşık 6000 asker kayıp verilmişti.⁹⁶

Navarin olayı özellikle Yunanistan ve Rusya'da büyük sevinçle karşılanmıştı. Batı Avrupa devletleri arasında da bir şaşkınlık hali vardı. İşin bu boyutlara varacağı öngörülüyordu. Müttefik kuvvetler Navarin'de maksadını aşmıştı. Metternich Navarin olayından rahatsızdı. Ayrılıkçılara karşı kurduğu ittifak ve müdahale sistemi tamamen

⁹⁵ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 192.

⁹⁶ **A.e.**, s. 193.

yıkılmıştı. Metternich Navarin olayı ile ilgili “Navarin ile tarihte yeni bir dönem başlıyor” diyordu.⁹⁷ Osmanlı Devleti Yeniçeri Ocağı’nı henüz kaldırmıştı ve yeni ordu hazır değildi. Donanmasını da Navarin’de kaybetmişti. Böylece hem Osmanlı Devleti’nin toprakları hem de Akdeniz tamamen Rus tehdidine açık hale gelmişti. Avusturya ciddi anlamda Osmanlı Devleti’nin yıkılması ihtimali üzerine kafa yoruyor ve nasıl destekleyebileceğini düşünüyordu. Ağır bir darbe alan Osmanlı Devleti’nin tutumu da sertleşmişti. Bab-ı Ali, İngiltere, Fransa ve Rusya’dan Navarin’de yakılan donanması için tazminat talep etti. Ancak bu talep kabul görmedi. Bunun üzerine Osmanlı Devleti 31 Kasım’da Akkerman antlaşmasına uymayacağını bildirdi.⁹⁸

3. 1828-29 Osmanlı Rus Savaşının Başlaması

Rusya, diğer devletleri Osmanlı Devleti’ne karşı saldırgan bir tutum gösterme yönünde teşvik ediyordu. İngiltere, Rusya’nın tutumundan rahatsızdı ve Navarin olayını bir hata olarak görüyordu. Akdeniz’de Rus yayılmacılığına karşı koyacak kimse kalmamıştı. İngiltere’de Başbakan Canning ölmüş ve Navarin olayına iç kamuoyundan gelen tepkiler dolayısıyla kabine istifa etmek zorunda kalmıştı. Yeni kabineyi Dük Wellington kurdu. Wellington Osmanlı Devleti’nin toprak bütünlüğünün korunması taraftarıydı. Hemen Navarin olayının baş sorumlusu Amiral Codrington’u azletti ve Osmanlı Devleti’ne bu olaydan üzüntü duyulduğu yönünde mesajlar vererek ilişkileri sürdürme ve toparlama yönünde girişimlerde bulundu.⁹⁹

Diğer Avrupalı devletler tutumlarını yumuşatsalar da Rusya adeta Osmanlı Devleti’nin üzerine daha da gitmek için fırsat kolluyordu. Diğer devletleri bu konuda teşvik etmeye çalıştıysa da bu çağrı fazla karşılık bulmadı. Yunanistan ve Rusya dışında Navarin olayı doğru bir hamle olarak görülmedi. Navarin olayından sonra Akkerman Antlaşmasına uymayacağını bildiren Osmanlı Devleti boğazları kapattı. 18 Aralık’ta da II. Mahmud, halife sıfatıyla Müslümanları baş düşman Rusya’ya karşı cihada çağırdı. Çağrıda durumun artık Yunan meselesinin ötesinde Müslümanları yok etme amacı

⁹⁷ Karal, **a.g.e.**, s. 118.

⁹⁸ Anderson, **a.g.e.**, s. 86-87.

⁹⁹ Driault, **a.g.e.**, s. 124.

taşıdığı vurgulanıyordu.¹⁰⁰ Rus bakış açısına göre de artık asıl gündem Yunan meselesinden ziyade Akkerman Antlaşması'nın uygulanmasıydı. 1826'dan beri İran ile savaş halinde bulunan Rusya da 1828'de İran ile Türkmençay Barışı'nı imzalayarak İran cephesini kapattı ve Osmanlı'ya karşı savaş ilan etti.¹⁰¹

Osmanlı Devleti Yeniçeri Ocağını kaldırmış, Navarin'de de donanmasını kaybetmişti. Yeniçeri Ocağı'nın yerine kurulan Asakiri Mansure-i Muhammediyye çok tecrübesizdi. Arnavutlar, Kürtler ve diğer birçok unsur savaşma konusunda isteksizdi. Mehmet Ali Paşa da Osmanlı ile birlikte savaşmaya niyetli değildi ve Mora'daki kuvvetleri ile birlikte Mısır'a dönmüştü. Netice itibarıyla Osmanlı Devleti Rusya ile savaşmaya hiç de hazır değildi. Ancak II. Mahmud ile kurmayları arasında yapılan istişareler sonucunda savaşın bir zorunluluk olduğu düşüncesi oluştu. Özellikle Pertev Paşa Osmanlı ordusunun Rusya'ya karşı galip gelemeyeceğini düşünüyordu. Ancak Paşa, Yunanistan'ın bağımsızlığı savaşmadan kabul edilirse, diğer birçok bölgede de benzer sorunlar ile boğuşmak zorunda kalınacağını öngörüyordu. Dolayısıyla ona göre Yunan bağımsızlığı masa başında değil ancak savaş sonucunda kabul edilmeliydi.¹⁰² II. Mahmud devletin başındaki bunca musibetin temel kaynağı olarak Rusya'yı görüyor ve özellikle Navarin'deki hezimet ve aşağılamayı kabullenemiyordu. Neticede Rusya ile savaş Tuna ve Kafkas cepheleri olmak üzere iki cephede gerçekleşti.¹⁰³

Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki savaş Kafkas ve Tuna olmak üzere iki cephede cereyan etmiş olmakla birlikte özellikle Tuna cephesi, Osmanlı Devleti için daha fazla önem arz ediyordu. Çünkü Tuna cephesi yönünden gelen Rus kuvvetleri başkent İstanbul'u tehdit ediyordu. Dolayısıyla Osmanlı Devleti de bu bölgenin savunmasına ağırlık veriyordu.¹⁰⁴ Bu cephe coğrafi açıdan; Tuna Nehri, Balkan Dağları

¹⁰⁰ Hakan Erdem, "Do not think of the Greeks as agricultural labourers, Ottoman responses to the Greek War of Independence", Ed. Faruk Birtek, Thalia G. Dragonas, Citizenship and the Nation State in Greece and Turkey, London, Routledge, 2005, s. 76.

¹⁰¹ A.B Şirokorad, **Rusların Gözünden 240 Yıl Kırım Kırana Osmanlı-Rus Savaşları Kırım Balkanlar 93 Harbi ve Sarıkamış**, İstanbul, Selenge Yayınları, 2009, s. 322

¹⁰² Karal, **a.g.e.**, s. 119.

¹⁰³ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 195.

¹⁰⁴ Aksan, **a.g.e.**, s. 360.

ve yer yer i  e imk  nından mustarip sahaları ile askeri bir harekât için oldukça zorlu bir alandı.¹⁰⁵ Buna kar  şın yeni kurulan ve henüz muntazam bir ordu haline getirilememiş olan Asakir-i Mansure-i Muhammediyye savaşa hiç hazır değildi. Yeniçerilerin 32 saatte kat ettiği Edirne-Filibe yolunu yeni ordu ancak 12 günde tamamlayabiliyordu. Ordunun gücü de ilk kez düşman kuvvetleri ile savaşırken test edilmiş olacaktı.

Osmanlı ordusundaki askerlerin askeri olarak kapasitesi konusunda çöpe olmakla beraber, nicelik olarak da ciddi sorun vardı ve asker toplamakta zorlanılıyordu. Önceden ordunun önemli asker kaynaklarından biri olan Bosnalılar ve Arnavutlar orduya katılmak konusunda isteksizdi. Mehmet Ali Paşa da asker göndermeye yanaşmıyordu. Yunan meselesinde kendi ordusunun zor durumda kalmasından rahatsız olmuştu ve tekrar ordusunu riske atmak istemiyordu. Osmanlı ordusunun bir diğer ana unsuru olan Kürtlerden de yeterince asker katkısı gelmemişti.¹⁰⁶ Resmi kayıtlara göre Osmanlı Devleti 182.000 ki  şilik bir ordu toplamıştı. Bu ordunun 40.000 kadarını Arnavut, Kazak ve başıbozuklar oluşturuyordu. Kalanlar ise Asakir-i Mansure taburlarıydı. Virginia Aksan dönemin kayıtlarında yaygın olarak sayıların     şirildi  ini dolayısıyla kayıtlardaki 182.000 ki  şilik ordunun gerçekte 90.000-100.000 ki  şilik bir orduya tekabül edeceğini tahmin etmiştir.¹⁰⁷

Osmanlı ordusu silah ve teçhizat konusunda da iyi durumda değildi. Kullanılan silahlar çok değişik modellerde farklı farklı ülkeler menşeili silahlardı. Osmanlı ordusunun envanterinde İngiltere, Almanya ve Fransa yapımı silahlar bulunuyordu. Toplar da tek tip değildi ve dökülen toplar kalitesizdi. Dolayısıyla aksaklıklar eksik olmuyordu. Bunun yanı sıra oldukça eğitimsiz olan topçu birlikleri mesafe ayarlamak ve hedef almak konusunda başarısızdı. Öyle ki savaş zamanında kalelerde yerli halktan top kullanımında yardım alınıyordu.¹⁰⁸ Sonuç olarak, Osmanlı ordusu birçok bakımdan savaşa hazırlıklı değildi.

¹⁰⁵ Moltke, **a.g.e.** s.16-27

¹⁰⁶ **A.e.**, s. 359.

¹⁰⁷ **A.e.**, s. 360.

¹⁰⁸ Şirokorad, **a.g.e.**, s. 329-330.

Navarin olayı sonrasında Fransa ve İngiltere ile ilişkiler kesilmişti. Bu sebeple Rusya'nın yayılmacı politikalarından rahatsız olsalar da, bu ülkelerden Rusya'ya karşı girişilen bu savaşta destek almak mümkün değildi.¹⁰⁹ Saray çevreleri de Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zor durumun farkındaydı. Padişahın çevresinde savaşa karşı olanlar da mevcuttu. İzzet Molla bunu açıktan ve yazılı olarak belirttiği için sürülmüştü. Savaş sonucunda İstanbul'un kaybedileceği korkusu ciddi manada hissediliyordu.¹¹⁰

Öte yandan Rus ordusunda çok önceden köklü reformlar yapılmıştı. Rusya yakın zamanda Napolyon ve İran savaşlarında başarılı olmuş ve çok uzun zamandır Osmanlı Devleti ile girdiği hemen hemen her mücadeleden üstün ayrılmış bir devlet konumundaydı. Dolayısıyla Rus ordusu hem daha güçlü hem de daha özgüvenliydi. Rusya'nın endişesi Fransa ve İngiltere'nin Rusya'nın yayılmacı politikaları karşısında Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünü koruma niyetiyle savaşa müdahil olmasıydı. Bu yüzden Çar'ın niyeti herhangi bir dış müdahaleye fırsat vermeden savaşı hızlı bir şekilde nihayete erdirmektir. Çar Avrupa'dan gelebilecek tehditlere karşı ordusunun büyük bir kısmını Avrupa devletleri ile olan sınırlarına yerleştirmek zorunda kalsa da Tuna bölgesinde Osmanlı Ordusu ile çarpışmaya hazır kuvvetleri bile Osmanlı kuvvetlerinin yaklaşık olarak üç katıydı.¹¹¹

4. Savaşın Genişlemesi ve Şiddetlenmesi

Rusya ile Osmanlı Devleti arasında cereyan eden savaşın Rusya için çok kolay geçeceği düşünülüyordu. Nitekim Kafkas cephesinde Ruslar oldukça başarılı oldular. General Paskeviç komutasındaki Rus ordusu 1828'de Kars, Ardahan ve Beyazıt'ı; 1829'a gelindiğinde ise Erzurum'u aldı. Ancak Tuna cephesinde işler Rusların istediği gibi gitmemişti.¹¹² Rusya Tuna cephesindeki güçlerini üç hat üzerinde ilerletmeyi

¹⁰⁹ Karal, **a.g.e.**, s. 119.

¹¹⁰ Aksan, **a.g.e.**, s. 363.

¹¹¹ **A.e.**, s. 361.

¹¹² Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 195.

planlıyordu. Bunlar Vidin-Ruşuk, Silistre ve İbrail hattı idi. Rusya Tuna cephesinde savaşa zaferlerle başladı.¹¹³

İbrail kuşatması Rus ordusunun ilerleyişini durdurdu. Bu kale Osmanlı savunma sisteminin en önemli unsurlarından biriydi. Kale 1812 yılından beri ciddi şekilde takviye edilmişti. On metre yüksekliğindeki duvarları şehri çevreliyordu. Kalede 278 adet top, bol miktarda mühimmat ve Süleyman Paşa komutasında yaklaşık 10 bin kadar da asker bulunuyordu.¹¹⁴ 30 Nisan 1828'de İbrail'i kuşatan Rus kuvvetleri 18 bin asker ve 100 toptan oluşuyordu. Kuşatma, önce top atışlarıyla başladı. 3 Haziran'da da Grandük Mihail Pavloviç'in emriyle genel taarruz başladı. Fakat Osmanlı güçleri saldırıları geri püskürtmeyi başardı. Bu arada Ruslar önemli kayıplar verdi. Ancak Ruslar kararlılıkla kuşatmayı sürdürüyorlardı. Ertesi günlerde Ruslar saldırılarının şiddetini daha da arttırdılar ve nihayet Maçin'in de Ruslar tarafından ele geçirilmesiyle Haziranın ortasından Süleyman Paşa Kaleyi teslim etmek durumunda kaldı. Süleyman Paşa ve adamlarının Silistre'ye gitmelerine izin verildi. İbrail'in düşmesiyle Köstence, Hirsova, İsakçı ve Tulça'da hemen hemen savaşılmadan Rusların eline geçmiş oldu. Ruslara İbrail kalesi ve bu bölgelerden ganimet olarak çok sayıda top ve mühimmat kaldı.¹¹⁵

Temmuz başında Rusya Tuna ağzını kontrol altına almıştı. Silistre henüz Osmanlı Devleti'nin kontrolü altındaydı. Ayrıca İbrail ve diğer kalelerden gelen askerlerle beraber asker sayısı arttı. Rus ordusu herhangi bir takviye almadan Silistre yerine Varna'ya doğru yola çıktı.¹¹⁶

7 Temmuz'da Hüseyin Paşa, Varna'ya doğru ilerleyen Rus askerlerine karşı Pazarcık'ı savunmak üzere çoğu süvarilerden oluşan 8.000 kişilik bir Asakir-i Mansure birliği yolladı. Yeni ordu başarılı bir performans göstermişti ama bu saldırı Rusların Varna'ya ilerleyişini durduracak boyutta değildi. Nihayetinde 24.000 Rus askeri toplandı. Varna'da da yaklaşık 15.000 asker bulunuyordu. Rus askerlerinin Pazarcık'ta

¹¹³ Aksan, **a.g.e.**, s. 362.

¹¹⁴ Şirokorad, **a.g.e.**, s. 331-332.

¹¹⁵ **A.e.**, s. 332.

¹¹⁶ Baron Von Moltke, **The Russians**, Kısım 1, Bölüm 5, Aktaran: Aksan, **a.g.e.**, s. 364

toplandıktan hemen sonra yaptıkları ilk taarruz püskürtülmüştü. Varna'nın ele geçirilmesi kolay gözüküyordu. Rus ordusunun bir kısmı yönünü Şumnu'ya doğru çevirdi. Bu esnada Çar da ordusunun başına geçti.¹¹⁷

Şumnu kalesi bir plato üzerinde ovalardan yaklaşık 200-250 metre yükseklikteydi ve çevresinde dik yokuşlar bulunuyordu. Silistre ve Rusçuk Ruslar tarafından ele geçirilmemişti dolayısıyla bu bölgelerden Osmanlı ordusuna erzak takviyesi yapılabilirdi. Bölgede Hüseyin Paşa'nın komutası altında 40.000 kişilik bir kuvvet bulunuyordu. Bu 40.000 kişinin arasında Ömer Vrione'nin başlarında olduğu 10.000 Arnavut da vardı. Ruslar Şumnu kalesinin dışarı ile olan bağını kesemediği için Şumnu Ruslara çok zorluk çıkarıyordu. Kaleden sürekli Rus mevzilerine süvari hücumları oluyordu. Hatta Varna ve Silistre gibi bölgelere kuvvet takviyesi dahi yapılabilirdi. Şumnu'da istediği boyutta bir harekâta girişemeyen Çar Nikola, Witgenstein komutasında kuvvetlerin bir kısmını Şumnu'da bırakarak Varna'ya gitti. Varna'nın biran önce düşürülmesi gerektiğini düşünüyordu. Geride kalan kuvvetlerin zayıfladığını düşünen Hüseyin Paşa 27 Ağustos gecesi Rus karargâhının sağ ve sol kanatlarına saldırılar düzenledi. Osmanlılar başarılı saldırılar düzenleseler de Ruslar bu saldırıları püskürtmeyi başardı. Rus karargâhı yaz şartları ve iâşe yetersizliği gibi sorunlarla uğraşıyordu. Her gün çok sayıda at telef oluyordu. Savaş döneminde Rumeli'de sıcaklıklar 45 derece seviyelerine çıkmıştı. Bu salgın hastalıkların kontrol altına alınmasını zorlaştırıyordu.¹¹⁸

Varna tekrar Rus ordusunun öncelikli hedefi haline gelmişti. Varna'da Rus kuşatmasının duyulmasıyla Sadrazam Mehmet Reşid Paşa Aydos'tan yola çıktı. Ömer Vrione komutasındaki 14.000 Arnavut da Mehmet Selim Paşa'nın kuvvetlerine katılmıştı.¹¹⁹ Temmuz sonunda Varna'da yaklaşık 15.000 asker, 162 adet de top bulunuyordu. Rus donanması ile gelen askerler, Prens Menşikov komutasındaki kara kuvvetleri ve Şumnu'dan Çarın getirdiği askerler ile beraber Varna'yı kuşatan Rusların

¹¹⁷ Moltke, **The Russians**, Kısım 1, Bölüm 9, Aktaran. Aksan, **a.g.e.**, s.365.

¹¹⁸ Baron Von Moltke, **1829 Seferi**, İstanbul Askeri Matbaası, 1932, s. 64-65

¹¹⁹ **A.e.**, s.67.

sayısı 9.000 kadardı. Bu sayı yeterli değildi dolayısıyla takviye kuvvetler bekleniyordu.¹²⁰

Eylül ayına gelindiğinde Rus kuvvetlerinin sayısı 20.000'e ulaşmıştı. Kalenin Kuzey kısmı kuşatıldı. Lağım lar kazıldı ve bir gedik açılması başarıldı. Buna rağmen garnizon direnç göstermişti. Ömer Vrione Paşa da Sadrazam Mehmet Selim Paşa'nın kuvvetlerinin de eklenmesiyle yaklaşık 25.000 kişilik bir kuvvetle Varna'ya desteğe gelmişti. Ömer Vrione ile Rus kuvvetleri arasında Kurttepe'de şiddetli çarpışmalar sonucunda Ruslar mağlup edilemese de geri çekilmek zorunda kalmışlardı.¹²¹ Ancak Ömer Vrione zor durumda kalan Rus kuvvetlerini takip etmedi. Dolayısıyla elde ettiği avantajı kullanamamış oldu. Ömer Vrione kuşatma altındaki kaleye yardıma gitmeyi planlamıştı ki Varna'nın teslim olması haberiyle geri çekilmek zorunda kaldı. İlk kuşatmadan itibaren 89 gün boyunca direnen Varna Kalesi böylece düşmüş oldu.¹²²

Ruslar için son bir stratejik hedef olarak Silistre kalmıştı. Silistre'nin yaklaşık 24.000 sakini ve 10.000-15.000 askerden oluşan bir garnizonu vardı. Hüseyin Paşa komutasındaki kuvvetler Varna kuşatması sırasında Şumnu'daki konumlarını koruyorlardı. Ekim ayında Şumnu'da bulunan Rus askerleri kaleyi teslim olmaya zorlamak amacıyla Silistre'yi kuşatmak üzere yola koyuldular ama Ruslar hastalık, yorgunluk, iklim gibi sebeplerden çok sayıda kayıp veriyorlardı. Kısa sürede Silistre kuşatmasının başarılı olamayacağını anladılar ve 10 Kasım itibarıyla kuşatmayı kaldırarak kışı geçirmek üzere Varna'nın kuzeyine doğru çekildiler.¹²³

1828 senesi seferleri Ruslar açısından hedefe ulaşamamıştı. Hızlı bir şekilde ilerlenerek Osmanlı ordularının yenilmesi planlanmıştı ama bu gerçekleşmedi. Seferin başarısız olmasındaki en temel sebepler; seferin başından itibaren yeterli kuvvet toplanmadan harekete geçilmesi, üç önemli kalenin aynı anda kuşatılmaya çalışılması ve Çar Nikola'nın ordunun başında bulunarak uygulanacak stratejileri belirlemesi yer

¹²⁰ Aksan, **a.g.e.**, s. 365.

¹²¹ Moltke, **1829 Seferi**, s. 97-99.

¹²² **A.e.**, s. 110.

¹²³ Aksan, **a.g.e.**, s. 367.

alıyordu. Bu şartlar altında Ruslar girişilen kuşatmalardan yalnızca birini nihayete erdirilebilmişlerdi. Diğer kalelerde ise kuşatmaları kaldırarak geri çekilmek zorunda kaldılar.¹²⁴

Neticede 1828 senesindeki seferlerde iki taraftan biri savaşı nihayete erdirecek boyutta bir üstünlük sağlayamamıştı. Bu durum 1829 senesinde Tuna'da yeni bir savaşı kaçınılmaz hale getirdi. Her iki taraf açısından da savaşı ordular gerek malzeme gerekse askerlerin yetkinlikleri açısından giderek zayıflıyordu. Hastalıklar tecrübeli, tecrübesiz, eski veya yeni gelmiş askerleri ayırt etmeksizin öldürüyordu. Atların sayısı zaten oldukça azalmıştı.¹²⁵

1829 senesi baharına gelindiğinde Hüseyin Paşa Aydos'ta ordusunu tekrardan topladı. Varna'nın savunmasında önemli özveri gösteren İzzet Mehmet Paşa sadrazamlığa getirilmişti. Mehmed Reşid de Osmanlı ordularının seraskerliğine getirilmişti. Yeterlilikleri en zayıf olan kesimden, neredeyse tamamı askeri mükellefiyet kapsamında toplanmış olan 50.000 kişilik bir Asakir-i Mansure ordusu Şumnu'ya gönderilmişti. Rus tarafında ise Çar Nikola savaşın ikinci senesinde Tuna'daki ordunun başına Kont Wittgenstein'den çok daha yetenekli bir komutan olan Kont Diebitsch'i getirdi. Rus Ordusu Sizeboli'de bir garnizon kurdu. Sizeboli Burgaz'ın güneyinde kalıyordu ve Aydos'a üç günlük mesafedeydi. Hüseyin Paşa, II. Mahmud'un emriyle bu garnizona bir saldırı yaptı ama Ruslar bu saldırıyı geri püskürttü.¹²⁶

Diebitsch komutasındaki Rus Askerleri Mayıs ayının ortasında Silistre'yi kuşattı. Silistre'yi kuşatan Rus kuvvetleri yaklaşık 15.000 asker ve 56 sahra topundan oluşuyordu. Osmanlı kuvvetleri ise 13.000 asker ve şehrin 8.000 silahlı sakininden oluşuyordu.¹²⁷ Kuşatma 6 hafta kadar sürdü. Kuşatma sırasında çok sayıda Osmanlı askeri öldü ya da teslim oldu. Silistre Kuşatması esnasında Mehmed Reşid Paşa komutasındaki 40.000 kişilik ordu Şumnu'dan Pravada kasabasını ele geçirmek ve

¹²⁴ Şirokorad, **a.g.e.**, s. 335.

¹²⁵ Aksan **a.g.e.**, s. 369

¹²⁶ **A.e.**, s. 368-369.

¹²⁷ **A.e.**, s. 370.

Rusların Balkanlara giden yolunu kesmek amacıyla harekete geçti. Bu durumu haber alan Kont Deibitsch, Silistre kuşatmasındaki kuvvetlerinin bir kısmını bölerek Osmanlı ordusuyla meydan muharebesi yapmak üzere harekete geçti. Bu Rus ordusunun uzun süredir arzuladığı bir şeydi ama Osmanlı kuvvetlerini kalelerden koparmak bir türlü mümkün olmuyordu. 30 Mayıs'ta Kulevça köyü önlerinde iki taraf karşılaştı. Mehmed Reşid Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu, Kont Diebitsch komutasındaki 29.000 kişilik Rus ordusu karşısında hezimete uğradı. Külefçe muharebesi harbin kaybedilmesinde önemli rol oynadı.¹²⁸ Çok ciddi kayıplar veren Silistre garnizonu 19 Haziran'da teslim olmak zorunda kaldı.¹²⁹

5. Savaşın Sona Ermesi ve Edirne Antlaşması

Diebitsch Silistre'yi ele geçirdikten sonra 37.000 kişilik bir ordu ve 148 top ile Temmuz başında Balkan seferine başladı. Ruslar 10 Temmuz'da Balkan dağlarını, 12 Temmuz'da Burgaz'ı ele geçirdiler. Hastalıklar nedeniyle ordu ciddi kayıplar vermeye devam etse de 7 Ağustosta Edirne'ye ulaştı ve 1 gün sonra da şehir teslim oldu.¹³⁰ Rus ordusunun ilerleyişinden dolayı İstanbul'da hem bürokrasi hem de halk telaş içerisindeydi. Bir yandan da Rus donanmaları her iki boğazı tutarak şehri ablukaya almışlardı. Rusların İstanbul'a saldırması bekleniyordu ve bu durum endişeye sebep oluyordu. Oysa Diebitsch'in ordusundaki asker sayısı Edirne'ye ulaştıklarında 15.000'e kadar düşmüştü. Bu sayıyla İstanbul'a yönelik bir harekâta girişme şansı yoktu ama bu durum yine de İstanbul'daki paniği azaltmıyordu.¹³¹

Nihai olarak savaşın gerçekleştiği her yerde Rus orduları Osmanlı ordularına bir şekilde üstünlük sağlamıştı. Ancak savaşın planlanandan uzun ve çetin geçmesi Rus ordusunu da perişan etmişti. Gerek savaş sırasında yaşanan çarpışmalarda gerekse hastalıklardan dolayı kırılanların sayısı oldukça fazlaydı. Hâlihazırda hastanelerde yatan binlerce Rus askeri vardı. Diğer taraftan İstanbul'un ele geçirilmesi durumunda savaş

¹²⁸ A.e., s. 371.

¹²⁹ Şirokorad, a.g.e., s. 337.

¹³⁰ A.e., s. 338.

¹³¹ Armaoğlu, a.g.e., s. 195.

sona ermeyecek, uluslararası politik süreç nedeniyle belki de daha zor bir süreç girilecekti. Rus bürokratlar da yaptıkları istişarelerde bu sonucu öngörüyorlardı. Çünkü Osmanlı Devleti'nin yıkılması durumunda, Osmanlı topraklarının jeopolitik konumu nedeniyle İngiltere ve Fransa ile bir çatışmanın doğması kaçınılmazdı. Bu durum Çar'ın nazarında Osmanlı Devleti'nin dağılmasının getireceği dezavantajların avantajlarından fazla olması demekti.¹³² Bu şartlar altında Çar Nikola, Diebitsch'e 9 Eylül tarihinde mümkün olduğunca hızlı bir şekilde barış anlaşması yapması talimatını verdi.¹³³

İki taraf arasında yapılan görüşmeler sonucunda 14 Eylül 1829 tarihinde Edirne Barış Antlaşması imzalandı. Antlaşmayı Osmanlı Devleti adına Baş Defterdar Mehmet Sadık Efendi ve Sudurdar Abdükadir Bey; Rus imparatorluğu adına da General Arakaf, Kont Aleksi Orlof ve Kont Niodor Balayet imzaladı. 24 Eylül 1829'da da Antlaşma II. Mahmut tarafından onaylandı. Antlaşma metni 16 madde olup, buna ek olarak savaş ve ticaret tazminatlarına ilişkin 4 maddelik ek bir sözleşme ve Eflak ve Boğdan'ın durumuna ilişkin ek bir senet imzalanmıştır.¹³⁴

Edirne Antlaşması'nın birinci maddesine göre; hem Osmanlı Devleti ile Rusya İmparatorluğu arasında hem de Osmanlı Padişahı ve Rusya İmparatoru arasında her türlü husumet ve çekişme sona erecek ve ilelebet bir sulh yapılacaktı. Bu anlayışın her iki devletin tebaaları arasında da hâkim olması sağlanacaktı. Ayrıca bu antlaşmanın tüm şartlarının uygulanması konusunda taraflar üzerlerine düşen ne gerekiyorsa yapacaktı.¹³⁵ İkinci madde hükümleri çerçevesinde Rusya, Rus İmparatorunun dostane tutumunun bir göstergesi olarak Rumeli'de işgal ettiği tüm toprakları Osmanlı Devleti'ne iade edecekti.¹³⁶ Üçüncü madde ise iki ülkenin Balkanlardaki sınırlarını belirliyordu. Buna göre, Prut Nehri'nin Boğdan'a girdiği yerden Tuna nehrine kavuştuğu yere kadar olan hat iki devlet arasında sınır olacaktı. Buradan da Tuna Nehri'ni takiben, nehrin Hızır İlyas Boğazı'ndan Karadeniz'e ulaşan kolları arasındaki adalar Rusya'da kalacaktı.

¹³² Anderson, **a.g.e.**, s. 89.

¹³³ **A.e.**, s. 91.

¹³⁴ **Mecmua-i muahedat**, C.IV, s. 70.

¹³⁵ **A.e.**, s. 70-71.

¹³⁶ **A.e.**, s. 71.

Ancak, Rusya bu adalara yapılacak karantinalardan başka bina veya istihkâm yapamayacaktı. Tuna sahilinin sağ kanadı eskiden olduğu gibi Osmanlı toprağı olarak kalacak; ancak, sahile 2 saatlik mesafeye kadar yerleşim yapılmayacaktı. Yine aynı maddeye göre Tuna nehrinde her iki devletin ticaret gemileri serbestçe dolaşabilecek, Osmanlı bayrağı taşıyan gemiler Kili ve Sünne boğazlarından serbestçe geçebilecekti. Hızır İlyas Boğazı'ndan ise her iki devletin ticaret ve savaş gemileri serbestçe geçiş yapabilecekti. Ancak, Rus savaş gemileri Tuna'nın Prut nehrine kavuştuğı noktadan öteye geçemeyecekti.¹³⁷

Antlaşmanın dördüncü maddesi iki ülke arasında doğu sınırlarını belirleyen maddeydi. Bu maddeye göre Rusya'nın İran ile yaptığı Türkmençayı Antlaşması ile almış olduğu Erivan ve Nahçıvan Hanlıkları sınırında gelecekte çıkabilecek olası anlaşmazlıkları, yağma, talan ve çapulculuk gibi faaliyetleri önlemek için anlamlı ve muayyen bir sınır belirlenmesi gerekliliğı kabul edilmişti. Bu sınır Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki Guriel memleketinden Karadeniz'in şimdiki sınırlarından İmre'ye, oradan da en kısa yoldan Ahıska ve Kars eyaletlerinin Gürcistan sınırına birleştiğı noktaya uzayan hat olacaktı. Böylece Ahıska ve Ahılkelek kaleleri 2 saatlik mesafeden az olmamak üzere sınırın kuzeyinde kalacaktı. Bu sınırın güneyinde Rusya işgali altında bulunan topraklar Osmanlı Devleti'ne iade edilecekti.¹³⁸ Beşinci maddede Eflak ve Boğdan'ın durumu ele alınmıştı. Bu maddeye göre Eflak ve Boğdan Osmanlı Devleti'ne bağlı olacak, Rusya da bu iki bölgenin refahlarının kefil olacaktı. Devletlerarası antlaşmalar ve çıkarılan hattı şerifler uyarınca Eflak ve Boğdan halkları ayinlerini serbestçe yapma, tam bir güvenlik sahibi olma, müstakil bir şekilde idare edilme ve tam bir serbesti ile ticaret yapma konusunda imtiyaz ve muafiyete sahip olacaktı. Eflak ve Boğdan memleketlerinin bahsedilen haklara ulaşmalarını güvence altına almak adına bu muahedeye ek bir senet düzenlendi.¹³⁹

¹³⁷ A.e., s. 71-72.

¹³⁸ A.e., s. 72-73

¹³⁹ A.e., s. 73

Taraflar arasında sorun oluşturan Sırbistan meselesi ise altıncı maddede düzenlendi. Bu maddede Akkerman Antlaşması'nın 5. maddesine ek olan senette (senedi münferide) yer alan şartların Osmanlı Devleti tarafından uygulanmadığı belirtiliyor, bahsedilen şartların derhal özen ve dikkat ile uygulanması gerektiğini bildiriliyordu. Bu bağlamda Sırbistan'dan ayrılmış olan altı bölge Sırlara geri verilecek ve Sırp milletinin huzur ve refahı sağlanacaktı. Bu konuda Osmanlı Devleti tarafından yazılacak ferman, Edirne Antlaşması imzalandıktan sonra 1 ay içerisinde Rus tarafına teslim edilecekti.¹⁴⁰

Edirne Antlaşması'nın yedinci maddesi ticaret serbestisi ile ilgiliydi. Bu maddeye göre Rus tebaasının iki devlet arasında daha önce yapılan antlaşmalar uyarınca, karayolu ve denizyolu ticaretinde sahip olduğu serbesti eksiksiz bir şekilde devam ettirilecekti. Gümrük vergisi ödendikten sonra Osmanlı Devleti yetkilileri ne denizde ne de karada Rus tebaası, gemileri ve mallarına yönelik herhangi bir müdahale veya kontrol yapmayacak, Rus tebaası olası bir müdahale ve saldırı karşısında güvence altında (salim) olacaktı. Akdeniz ve Karadeniz boğazları Rus ticaret gemilerine açık olduğu gibi Osmanlı Devleti ile savaş halinde olmayan devletlerin Rus limanlarına gidip gelen ticaret gemilerine de açık olacaktı. Bu maddenin şartları uygulanmadığı takdirde Rusya'nın bunu düşmanca bir hareket addedip misliyle karşılık verecekti.¹⁴¹

Bu çalışmanın konularından birini oluşturan ticaret tazminatı sekizinci maddede hükme bağlanmıştı. Rus tebaa ve tüccarının Akkerman Antlaşması'nın 6. maddesinde belirtilen; 1806 senesi muharebesinde uğradığı zarar Osmanlı Devleti tarafından tazmin edilmemişti. Akkerman Antlaşması'ndan sonra da Rus tebaa ve tüccarı zarar görmeye devam etmişti. Bu yüzden Osmanlı Devleti'nin, Rus tarafının bahsedilen zararına karşılık 18 ay içerisinde 1.5 milyon Macar altını tazminat ödemesi kararlaştırılmıştı.¹⁴² Ticaret tazminatının nasıl ödeneceğine dair detaylar ek bir mukavele ile belirlenecekti. Çalışmanın diğer bir konusunu oluşturan sefer tazminatı ise dokuzuncu maddede düzenlenmişti. Osmanlı Devleti, Rusların savaş masraflarına karşılık olarak dördüncü

¹⁴⁰ A.e., s. 74.

¹⁴¹ A.e., s. 74-76.

¹⁴² A.e., s. 76.

maddede belirtildiği üzere; Anadolu arazisinden belli bir bölgeyi bırakacak, ayrıca miktarı taraflarca belirlenecek bir savaş tazminatı ödeyecekti.¹⁴³ Daha sonra antlaşmaya ekli senette Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya ödeyeceği savaş tazminatı 10 milyon Macar altını olarak belirlenmişti.¹⁴⁴

Onuncu maddeye göre; Osmanlı Devleti, Yunanistan ile ilgili Londra'da İngiltere, Rusya ve Fransa arasında imzalanan 6 Temmuz 1827 tarihli antlaşma ve 22 Mart 1829 tarihli protokolü kabul ediyordu. Bu Osmanlı Devleti'nin Yunanistan'ın bağımsızlığını tanınması demekti. Sulhname imzalanıp tasdiknameler mübadele edildikten sonra Osmanlı Devleti bu antlaşma şartlarının uygulanması hususunda İngiltere, Rusya ve Fransa yetkilileri ile çalışmak üzere temsilciler tayin edecekti.¹⁴⁵ Takip eden on birinci madde ise çalışmanın konusunu oluşturan tazminatların ödenmesine bağlı olarak Rusya'nın işgal ettiği topraklardan çekilmesine ilişkindi. Sulhname tasdiknameleri mübadele edildikten sonra Osmanlı Devleti Antlaşma şartlarını yerine getirecek, Ruslar da antlaşmaya ekli mukavelenin 4. maddesi uyarınca işgal ettiği toprakları terk edecekti. Tahliye tamamlanana kadar Rus işgali altında bulunan bölgelerde Rusların belirlediği nizamlar uygulanacak, Osmanlı Devleti antlaşmadan doğan yükümlülüklerini yerine getirdikçe Ruslar da tedrici olarak işgal ettiği yerlerden çekilecekti. Özetle, Osmanlı Devleti ticaret tazminatı taksitlerini düzenli bir şekilde öder ve Edirne Antlaşması'nın şartlarına riayet ederse ticaret tazminatının ödeneceği 18 ayın sonunda Rusya Eflak, Boğdan ve Silistre dışında ilhak ettiği yerlerden çekilecekti. Eflak, Boğdan ve Silistre ise savaş tazminatı tamamen ödeninceye kadar Ruslar tarafından rehin tutulacaktı. Ruslar tarafından tahliye edilecek Anadolu toprakları için ise sulhname tasdiknamelerinin mübadelesinden sonra 3 ay içerisinde General Paskeviç ile Osmanlı yetkilileri arasında bir senet yapılacaktı. Tasdiknameler mübadele

¹⁴³ A.e., s. 76-77.

¹⁴⁴ A.e., s. 81.

¹⁴⁵ A.e., s. 77.

edildikten sonra 8 ay içerisinde antlaşmaya konu olan bölgeler tamamen Osmanlı Devletine bırakılacaktı.¹⁴⁶

Edirne Antlaşması'nın on ikinci maddesinden on altıncı (son) maddesine kadar kısımlarda daha tali hususlar yer almaktaydı. On ikinci maddeye göre antlaşma metinleri imzalanıp mübadele edildikten sonra taraflar komutanlarına her türlü husumetin terk edilmesi yönünde talimat verecekti. Yine de bu şekilde bir olay gerçekleşirse bu olaylar hiç yaşanmamış kabul edilecek ve antlaşmaya bağlı kalınacaktı.¹⁴⁷ On üçünde maddede hangi sınıf veya vazifeye sahip olurlarsa olsunlar, her iki taraf tebaasından bir şekilde savaşta taraflardan biriyle ilişkili olanlar (fikirleriyle, hal ve hareketleri ile vb.) tamamen affolunacak ve geçmişteki eylemlerinden sorumlu tutulmayacaklardı. Can ve mal güvenliklerine hanel gelmeyecek, bu kişilerden Rus işgali altında bulunan bölgelerde veya Osmanlı Devletine iade edilen bölgelerde yaşayanlar istedikleri takdirde 18 ay içerisinde 2 devletten birine ait bölgelere göç edebileceklerdi.¹⁴⁸ On dördüncü maddeye göre Osmanlı ve Rus topraklarında bulunup kendi istekleri ile din değiştirerek Müslüman veya Hristiyan olan esirler hariç tüm savaş esirleri iade edilecekti.¹⁴⁹ On beşinci maddede Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Edirne Antlaşması ile değiştirilenler hariç muhtelif zamanlarda imzalanan antlaşmaların yürürlükte kalmaya devam edeceği kabul edilmişti.¹⁵⁰ Son madde olan on altıncı maddede ise antlaşmanın yürürlüğe giriş tarihi belirlenmişti. Buna göre Antlaşma iki tarafça onaylandıktan sonra onaylı nüshalar en geç 6 hafta içerisinde iki taraf yetkililerince mübadele edilecekti.¹⁵¹

6. Edirne Antlaşması'nın Sonuçları

Osmanlı Devleti savaş meydanında mağlup olduğu Rusya karşısında diplomatik anlamda da bir başarı elde edememiştir. Müzakereler boyunca Osmanlı Devleti

¹⁴⁶ A.e., s. 77-78.

¹⁴⁷ A.e., s. 78.

¹⁴⁸ A.e., s. 78-79.

¹⁴⁹ A.e., s. 79.

¹⁵⁰ A.e., s. 79-80.

¹⁵¹ Şerafettin Turan, "1829 Edirne Antlaşması", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Derigisi, C. 9, 1951, s. 142.

temsilcilerinin gayretlerine rağmen antlaşma şartları hafifletilememiş, birkaç küçük değişiklik dışında antlaşma maddeleri Rusya'nın istekleri doğrultusunda şekillenmiştir. Edirne Antlaşması ile Osmanlı devletinin istihkâmları yıkılmış, bu da Osmanlı topraklarını askeri açıdan olası bir Rus saldırısı karşısında savunmasız hale getirmişti.¹⁵²

Edirne Antlaşması'na göre Rusların topraklarına kattığı Osmanlı toprağı oldukça azdı. Rusya Rumeli'de sadece Tuna Nehri'nin iki kolu arasında kalan Yılan Adaları'nı alıyordu. Anadolu'da ise Anapa, Poti, Ahıska ve Ahılkelek kaleleri Rusya'ya kalıyordu.¹⁵³ Osmanlı Devleti'nin kâğıt üzerinde Rusya'ya kaybettiğı topraklar bunlar olmakla beraber, esasında kayıpları bunun ötesindeydi. Antlaşmanın onuncu maddesi gereğı "1827, Londra antlaşması" ile "1829, Londra protokolü" kabul edilmiş oluyordu. Bu madde Yunanistan'ın Osmanlı Devleti ile bağıını senelik ödenen bir vergiye indirgemiş ve Osmanlı'dan kopuşu için uygun bir zemin oluşturmuştu. 3 Mayıs 1830'da İngiltere, Fransa ve Rusya Londra'da yeni bir protokol imzaladı. Bu protokol Yunanistan'ın tam bağımsızlığından bahsediyordu.¹⁵⁴

Yunanistan'ın kopuşu ile Osmanlı İmparatorluğu topraklarında ilk defa bağımsız bir Hristiyan devleti kurulmuş oldu. Yunanistan krallığının kurulması Osmanlı Devleti'nin parçalanma sürecinin başlangıcı demektir. Yunanistan'ı Sırbistan, Eflak ve Boğdan takip etti.¹⁵⁵ Zira Edirne Antlaşması'nın altıncı maddesi ile Osmanlı Devleti, Sırbistan'ın iç işlerinde bağımsızlığını kabul etmiş oluyordu. Aynı antlaşmanın beşinci maddesi ile Eflak ve Boğdan resmen Osmanlı Devleti'ne bağılı olmakla birlikte; Rusya Eflak ve Boğdan'ın hamisi pozisyonuna geliyordu.¹⁵⁶ Savaş tazminatı tamamen ödenene kadar Rusya'nın Eflak, Boğdan ve Silistre'yi rehin tutacak olması da bu (memleketlerin)

¹⁵² A. Debidour, **Histoire Diplomatique de L'Europe**, Ed: Felix Alcan, C. 1, Paris, 1891, s. 265. Aktaran: Şerafettin Turan, **a.g.e.** s. 143.

¹⁵³ Turan, **a.g.e.**, s. 143.

¹⁵⁴ Driault, **a.g.e.**, s. 129.

¹⁵⁵ Turan, **a.g.e.**, s. 145.

¹⁵⁶ **Mecmua-ı Muahedat.**, s. 73.

bölgelerin Rus hegemonyasına girmesine yardımcı oluyordu.¹⁵⁷ Bu durum; bu bölgelerin tedricen Osmanlı hâkimiyetinden çıkmasına zemin hazırlayacaktı.

Edirne Antlaşması'nın bir diğer sonucu Osmanlı Devleti'nin çevresindeki denizlerde de hegemonyasının zayıflamasıydı. Antlaşma uyarınca Osmanlı ile savaş halinde olmayan ülkelerin gemileri boğazlardan serbestçe geçip Karadeniz'de ticaret yapabilecekti. Bu Osmanlı'nın denizlerdeki kontrolünü sona erdirirken, Rus limanları açısından da ticari faaliyetlerin gelişmesine olanak sağlayacak koşullar yaratmış oluyordu.¹⁵⁸

Antlaşmanın Osmanlı Devleti için belki de en ağır sonucu; savaştan mağlup çıkmış bir devlet olarak ödemek durumunda olduğu toplam 11.5 milyon Macar altını tutarındaki savaş tazminatıydı.¹⁵⁹ Daha sonra Ruslar tarafından bu tazminatta bir miktar indirim yapılsa da, savaşlar dolayısıyla mali durumu iyice bozulan Osmanlı Devleti için bu tazminat oldukça ağırdı.

¹⁵⁷ A.e., s. 77-78.

¹⁵⁸ A.e., s. 74-76.

¹⁵⁹ A.e., s. 76-77.

İKİNCİ BÖLÜM

TİCARET TAZMİNATI

1. Genel Olarak Ticaret Tazminatı

Osmanlı Rus savaşı bağlamında ticaret tazminatı meselesinin zemini 1806-1812 arasında gerçekleşen savaşlar ve sonunda imzalanan Bükreş Antlaşması'na kadar uzanmaktadır. Osmanlı Devleti ve Rusya arasında 1805 yılında imzalanan ittifak antlaşması 1806 senesinde bozulmuş ve tekrar savaş haline dönmüştü.¹⁶⁰ Antlaşmanın bozulması ile Osmanlı Devleti Rus tüccarların mallarına ilişkin müsadereler yapmıştı. 1812 senesinde Bükreş Antlaşması ile Osmanlı Devleti; Cezayir, Tunus ve Trablusgarp korsanlarının savaş esnasında Rus tebaa ve tüccarına verdiği zararları karşılamayı taahhüt etmişti. Bükreş Antlaşması sonrası Ruslar Fransa ile mücadelelerine; Osmanlı Devleti ise ülke içerisindeki otoritenin güçlendirilmesi ve azınlık isyanlarının bastırılmasına ağırlık vermişti. Bu konjonktürde Bükreş Antlaşması'nın birçok maddesi uygulanamadı. 1826 yılında imzalanan Akkerman Antlaşması Bükreş Antlaşması'nın yeniden düzenlenmesi mahiyetini taşıyordu. Akkerman Antlaşması'nın altıncı ve yedinci maddeleri ile Osmanlı Devleti 1806 ve 1821'de savaşlar sırasında yapılan müsadereleri ve Bükreş Antlaşması'nda belirtilen korsanlık faaliyetlerinden dolayı Rus tebaa ve tüccarının uğradığı zararı tazmin etmeyi kabul etmişti.¹⁶¹ Edirne Antlaşması ile tazmin edilecek zararlara 1828-1829 Osmanlı Rus savaşı esnasında Rus tebaa ve tüccarının uğradığı zararlar da eklenmişti.¹⁶²

2. Ticaret Tazminatına İlişkin Düzenlemeler

Osmanlı Devleti, Edirne Antlaşması imza atarak antlaşmanın 8. maddesi ile Rusya'ya ticaret tazminatı olarak 1.5 milyon Macar altını ödemeyi kabul etmişti.¹⁶³ Bahsedildiği gibi Rusların ticaret tazminatı talepleri daha önceki bir tarihe dayanıyordu.

¹⁶⁰ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 108-109.

¹⁶¹ **Mecmua-i Muahedat, a.g.e.**, s. 61-62.

¹⁶² **A.e.**, s. 77.

¹⁶³ **A.e.**, s. 76..

Akkerman Antlaşmasının 6. maddesinde; 1806-1812 savaşında ve sonrasında çeşitli zamanlarda her iki taraf tebaa ve tüccarının uğradığı zararlara karşılık tazminat ödemesi öngörülüyordu. Ancak Osmanlı Devleti daha sonra bu antlaşmaya uymayı reddetti ve bir tazminat ödemesi yapmadı. Bu antlaşmanın imzalanmasından sonra da Rus deniz ticareti, Osmanlı Devleti'nin boğazı kapatma sureti ile engelleme faaliyetleri dolayısıyla büyük zarara uğradı. Osmanlı Devleti gerek 1806'da başlayan savaşta gerek 1828-1829 savaşında Rus tüccarı ve ticaretini uğrattığı zararlara mahsuben, Edirne Antlaşması'nda 1.5 milyon Macar altını ödemeyi kabul etmek durumunda kaldı. Zikredilen antlaşmanın 8. maddesi ticaret tazminatı meselesini ele almaktadır. Bu maddeye göre Osmanlı Devleti 1.5 milyon Macar altını tutarındaki ticaret tazminatını 18 ay içerisinde ödeyecekti. Ödemenin kaç taksit olarak yapılacağı ise daha sonra Rusya tarafından belirlenecekti.¹⁶⁴

Edirne Antlaşması'nın 8. maddesi gereğince ödenmesine hükmedilen ticaret tazminatının ne şekilde ödeneceğine dair detaylar bu anlaşmaya bağlı ek senedin 2. maddesinde belirlenmişti. Osmanlı Devleti sulhname tasdiknamelerinin değişimi esnasında 100 bin Macar altını ödeyecekti. Bundan 6 ay sonra 400 bin Macar altını, takip eden 6 aylık periyotlar sonunda da 500 bin ve 500 bin Macar altını olarak 2 taksit ödemesi daha yapacaktı. Böylece ticaret tazminatının cüzi bir peşin ödeme ve belirlenen tarihlerde ödenecek üç taksit ile 18 aylık bir süre sonunda tamamen ödenmesi planlanmıştı.¹⁶⁵

¹⁶⁴ A.e., s.76

¹⁶⁵ A.e., s.80-81,

Tablo 2.1: Ticaret Tazminatı Ödeme Takvimi ve Tahliye Edilecek Yerler

Taksitler	Ödeme tutarı (Macar altını)	Ödeme tarihi	Tahliye edilecek yerler
1. taksit	100.000	16 Ekim 1829	Edirne, Kırklareli, Lüleburgaz, Midye, İğneada vs. yerleri
2. taksit	400.000	16 Nisan 1830	Balkanlardan denize ve Bergos Körfezi'ne varıncaya kadar tüm arazi, şehir, kasaba ve köyler
3. taksit	500.000	16 Ekim 1830	Dobruca ve Tuna'dan Karadeniz'e kadar uzanan şehir, kasaba ve köyler
4. taksit	500.000	16 Nisan 1831	Eflak, Bogdan ve Silistre dışında kalan yerler

Kaynak: Mecmua-i Muahedat C.IV, s.81-82

Edirne Antlaşması'na ekli mukavelenin 4. maddesinde ticaret tazminatı ödemeleri ve beraberinde Rusya'nın tahliye edeceği Osmanlı topraklarına değinilmekteydi. Bu toprakların tahliyesine başlanması için 3 şartın yerine getirilmesi gerekiyordu. Bunlar; Osmanlı'nın Rus tüccarının zararlarına karşılık ek mukavelenin 2. maddesinde belirtildiği üzere 100 bin Macar altını ödemesi, Edirne Antlaşması'nın 6. maddesi uyarınca Sırlara karşı taahhütlerini yerine getirmesi ve son olarak Yerköy Kalesi'ni boşaltıp Rus askerine teslim etmesiydi. Bu şartlar yerine getirilip, sulhname tasdiknameleri mübadele edildikten sonra bir ay içerisinde Rus askerinin Edirne, Kırklareli, Lüleburgaz, Midye, İğneada vs. yerleri derhal tahliye edip Osmanlı Devleti'ne teslim etmesi gerekiyordu.¹⁶⁶

Sulhname tasdiknamelerinin mübadelesinden 6 ay sonra, ticaret tazminatının 400 bin Macar altını tutarındaki 2. taksiti de aynı şekilde ödendiği takdirde; Rus tarafı 1 ay içerisinde Balkanlardan Karadeniz'e ve Bergos Körfezi'ne varıncaya kadar tüm araziyi

¹⁶⁶ A.e., s.81-82, BOA.HAT., No:1023-42719 / 29 Zilhicce 1245-21 Haziran 1830,

tahliye edip şehir, kasaba ve köyleri Osmanlı Devleti tarafından tayin edilen memurlara teslim edecekti. Rus askerleri de Balkanların öte tarafına Dobruca'ya çekilecekti.¹⁶⁷

Altı ay daha geçip ticaret tazminatının 500 bin Macar altını tutarındaki 3. taksiti ödendiğinde Rusya; Dobruca'yı ve Tuna'dan Karadeniz'e kadar uzanan şehir, kasaba, köy ne varsa tamamen tahliye edecek ve Osmanlı Devleti memurlarına teslim edecekti.¹⁶⁸

Son 6 aylık periyot tamamlanırken teslim edilecek 500 bin Macar altını tutarındaki son taksit ile beraber, toplamda 18 ay sonunda ticaret tazminatı ödemeleri tamamlanmış olacaktı. Ödemenin tamamlanmasıyla Eflak, Boğdan ve Silistre dışında kalan yerler tahliye edilecekti. Rusya, savaş tazminatı tamamen ödeninceye kadar bu 3 bölgeyi rehin olarak tutacak, tazminat ödendikten sonra ise zikredilen bölgeleri 2 ay içerisinde terk edecekti.¹⁶⁹

Hem ticaret hem de savaş tazminatı şartlarının hafifletilmesi için Osmanlı Devleti'nin çeşitli zamanlarda girişimleri olmakla beraber 1.5 milyon Macar altını tutarındaki ticaret tazminatında Ruslar tarafından bir indirim yapılmadı.¹⁷⁰

Halil Paşa ve Süleyman Necip Efendi imzalanan Edirne Antlaşması'nın şartları ile ilgili görüşmeler yapmak üzere Petersburg'a gitmişlerdi. Osmanlı tarafı antlaşma maddelerinden kaynaklanan rahatsızlıklarını Rus meslektaşlarına aktarmışlar, ancak bir sonuç alamamışlardı. Osmanlı yetkilileri bu sefer Umur-u Şarkiye Nazırı Rodofeneke ile gayri resmi bir görüşme yapmışlardı. Kendisinin ilgili konularda ikna edilmesi durumunda İmparator ile aralarında bir arabulucu rolü oynayabileceği düşünülüyordu. Bu görüşmenin gündem maddelerinden birisi de ticaret tazminatı tutarının indirilmesiydi. Osmanlı temsilcileri Edirne Antlaşması gereği zikredilen tazminat tutarının ödeneceğini, ancak Osmanlı tebaa ve tüccarının da büyük bir zarara uğradığını hatta bunun Akkerman Antlaşması ile kayda geçtiğini ifade ediyorlardı. Bu sorunun

¹⁶⁷ Mecmua-ı Muahedat, a.g.e., s. 82.

¹⁶⁸ A.e., s.82

¹⁶⁹ A.e., s.8

¹⁷⁰ BOA.,HAT., No:1168-46216 / 29 Zilhicce 1246 – 10 Haziran 1831

daha önce çözülmek üzere gündemde iken, sonradan rafa kaldırıldığı söylenerek bu meselenin görmezden gelinecek bir mesele olmadığını vurguluyorlardı. Osmanlı temsilcileri; iki devlet arasında barış antlaşması imzalanmış iken İmparator da Osmanlı tüccarının mağdur olmasına razı olmaz savını ileri sürüyorlardı. Bunun kabul edilmesiyle Rus tüccarının zararı ile Osmanlı tüccarının zararlarını mahsup ederek aradaki farkın ödenmesine yönelik bir çözüm bulunmasını arzu ediyorlardı. Rus temsilcisi Rodofeneke ise bu talebe karşılık bizim tüccarımızın zararı barış döneminde oldu, sizinki ise savaş esnasında, bu yüzden talebiniz haklı değil diye karşılık veriyordu. Bununla da kalmayıp Edirne Antlaşması metnini çıkartarak Osmanlı temsilcilerine ticaret tazminatı ile ilgili hükümleri gösteriyordu.¹⁷¹ Kendisi “*1.5 milyon Macar altını 18 ay içerisinde ödensin, bu ödemeye iki devletin ticaret tazminatına ilişkin hak, talep ve iddiaları son bulsun*”¹⁷² ifadeleriyle tazminat indirimine yanaşmıyordu. Edirne Antlaşması ile bu konunun nihayete erdirildiğini, bu vakitten sonra Osmanlı tüccarının bir zararı varsa da bunu tazmin etmenin Osmanlı Devleti’ne düştüğünü belirterek konuyu kapatmıştı.¹⁷³

Rus tarafının, özellikle ticaret tazminatı tutarını indirmeme konusunda sergiledikleri katı tutumlarının temel nedeni İmparator’un şahsi hazinesinden Rus tüccarlara bu tutarı ödemiş olmasıydı. Dolayısıyla İmparatorun hazinesinden çıkmış olan bu tutarı Osmanlı Devleti’nden olduğu gibi (aynı miktar ve eşdeğer para birimiyle) tahsil etmek istiyorlardı. Diğer bir ifadeyle, İmparatorun şahsi hazinesine gidecek bir meblağ üzerinde indirim gitme hususunda insiyatif almak istemiyorlardı.¹⁷⁴

Sonuçta, Osmanlı Devleti’nin ticaret tazminatı ile ilgili indirim talepleri sonuç vermemiş ve Edirne Antlaşması ve ekli protokolde kararlaştırıldığı şekilde tazminatın ödenmesi gerekmiştir. Ancak sonraki kısımlarda daha detaylı olarak görüleceği gibi ticaret tazminatın ödenmesi için belirlenen para birimi (Macar altını) nedeniyle taraflar arasında ciddi sorunlar yaşanmıştır.

¹⁷¹ BOA.,HAT., No:1054-43416 / 30 Zilkade 1245-23 Mayıs 1830

¹⁷² **Mecmua-ı Muahedat.**, s. 76-77.

¹⁷³ BOA.,HAT., No:1054-43416 / 30 Zilkade 1245-23 Mayıs 1830

¹⁷⁴ BOA.,HAT., No:1168-46216 / 29 Zilhicce 1246-10 Haziran 1831

3. Ticaret Tazminatının Ödenmesi ve Yaşanan Sorunlar

3.1. Birinci Taksit

Yukarıda da açıklandığı üzere, ticaret tazminatının ilk taksiti 100 bin Macar altını olup, ilk tahliyelerin başlaması için bu tazminatın ödenmesi, Edirne antlaşması 6. maddesinde Sırlar ile ilgili verilen sözlerin yerine getirilmesi ve Yerköy Kalesi'nin Ruslara teslim edilmesi gerekiyordu.¹⁷⁵

Osmanlı Devleti tahliyelerin bir an önce gerçekleşmesi için bu şartları derhal yerine getirmek istiyordu. Hatta Rus elçilerle yapılan görüşmelerde; bu şartları yerine getirmek için Petersburg'dan gelecek tasdiknameleri beklemeyelim, oradan gelecek haberlere göre daha sonra gereğini yaparız denilmişti.¹⁷⁶ Zira Rus askerlerinin Osmanlı topraklarında bulunması ciddi huzursuzluk yaratıyordu. Murahhas-ı Evvel Sadık Efendi Edirne'ye yazdığı mektupta; Rusların köy ve kasabalarda beyannameler çıkartarak her fırsatta Müslüman ahaliyi aşağılayıp tahrik ettiğini, bunun yanında hemmezheplik (dindaşlık) söylemiyle diğer reaya arasında çıkardıkları fesadın da sınırları zorladığını bildiriyordu.¹⁷⁷

Padişah II. Mahmud, Kaymakam Paşa'ya yazdığı taktirde gelen haberleri aldığını, Edirne ve çevresinden Rusların en kısa zamanda çıkarılmasının uygun olacağını belirtiyordu. Tahliye için gerekli olan şartlardan 100 bin Macar altını tutarındaki tazminatın ödenmesini ve Sırlara ilişkin fermanın derhal çıkartılıp yetiştirilmesini, Yerköy Kalesi hususunun ise şimdilik söz verilerek savuşturulmasını tembihliyordu. Ayrıca, Padişah ticaret tazminatının bu taksitinin yalnızca 6 bin kese (100 bin Macar altını) olduğunu belirtiyor ve oradaki yetkililerin kendi aralarında en azından güçleri yettiği kadarını toplamak yerine kendisine bu meblağ için yazmalarını garip bulduğunu ifade ediyordu. Taktirinde ilaveten kendisinin bu savaşa tek başına girmedğini, maddi manevi elinden geleni yaptığını; onların (bürokratların) ise şaşırıp dağılarak kendisine

¹⁷⁵ **Mecmua-ı Muahedat.**, s. 81-82.

¹⁷⁶ BOA.,TS.MA.E, No: 540-13(TSMA No: 2673/8) / 29 Zilhicce 1246-10 Haziran 1831

¹⁷⁷ Ahmet Lütü Efendi, **Vak'anüvis Ahmet Lütü Efendi Tarihi**, C. 2-3. Ed: Nuri Akbayar, İstanbul, Tarih Vakfı-Yapı Kredi Yayınları, 1999, s. 406.

yeterli desteği vermediklerinden şikâyet ediyordu. Söz konusu taksiti de kendisinin ödeyeceğini; ancak, sonraki taksitlerin ödenmesinden kendilerinin sorumlu olduklarını ve nasıl ödeneceğine dair çareler düşünmeleri gerektiği konusunda da bürokratlara uyarılarda bulunuyordu. Son olarak Padişah, karşılarına çıkan her büyük sorunu kendisine havale edip, kendilerinin geri durmasının artık ağır geldiği sitemini yapmaktan kendini alamamıştı.¹⁷⁸

Başka bir evrakta da konuyla görevli yetkililerden birisi Padişah'a; bu ödemenin derhal yapılıp Rusların topraklardan çıkarılmasında fayda olduğunu zira Rusların burada bulunmasının ciddi huzursuzluk yarattığını ifade ediyordu. Ayrıca, ticaret tazminatı ile ilgili görüşmelerin 1 aya kadar uzayacağını, dolayısıyla sürecin hızlandırılmasının uygun olacağını belirtiyordu. Hatta Petersburg'dan haber beklenirken Osmanlı tarafı tahliye konusunun kendileri için önemli olduğunu Kont Orlof'a ileterek zikredilen meblağı şimdiden uygun bir bazergan(tüccar) vasıtasıyla poliçe düzenleyerek ödemeyi teklif etmişlerdi. Böylece, İmparatorun istediği an bu meblağı tahsil edebileceği ve tahliye sürecinin de hızlı bir şekilde gerçekleştirilebileceği ifade edilmişti. Diğer taraftan Padişah'ın yukarıda zikredilen takririndeki sitemleri üst düzey yetkililer nezdinde etkili olmuş, en azından ödenecek taksitin yarısının kendi aralarında toplanmasına yönelik bir çalışma başlatılmıştı. İlk etapta 3 bin keselik paranın toplanarak Darphane-i Amire'ye teslim edilmesi kararlaştırılmıştı. Bu çerçevede bir iane defteri açılmış, vüzera, ulema ve bendegândan(kullar) 10 bin kese altın toplanmıştı. Taşra vüzerası hisseleri ise İstanbul'da sarraflara havale olunmayıp bulundukları mahallerden nakden yollanmıştı. Örneğin, dönemin Edirne Valisi Ağa Hüseyin Paşa herkesten önce öne çıkıp 750 kese yardımda bulunmuş. Sadrazam Mehmed Reşid Paşa ile oğlu Emin Paşa ve Mahmud Hamdi Paşa tarafından bin kese toplanmıştı.¹⁷⁹

Bölgedeki yetkililer Padişahtan gelen uyarı çerçevesinde sonraki taksitlerin nasıl ödeneceği konusuna da çalışmaya başlamışlardı. Bu bağlamda alınması kararlaştırılan ilk önlem savaş bölgesindeki askerlerin ayrılmasıyla, vezirlerin aylıklı askerler için

¹⁷⁸ A.e., s.406-407.

¹⁷⁹ A.e., s.407.

devletten ödeme almayı durdurmasıydı. En azından birkaç aylığına, Edirne ve çevresi tahliye edilinceye kadar, 3-4 bin asker bulundurulmasının yeterli olacağı, bunun da bir şekilde kendileri tarafından finanse edilmesi önerilmişti.¹⁸⁰

Bu gelişmelerden sonra ticaret tazminatının ilk taksiti için gereken 6 bin keselik tutar toplandı. Rus murahhaslarına verilecek hediyelerle beraber Gedikli Mehmet Ağa ile Edirne'ye ulaştırılıp Rus memurlarına sayılarak teslim edildi. Karşılığında da Ruslardan ödemenin yapıldığına dair senet teslim alındı. Darphane-i Amire'ye teslim edileceği zaman senette para birimi olarak Hayriye yerine Mahmudiye yazıldığı fark edilmiştir. Murahhasların dikkatinden kaçan bu ayrıntı nedeniyle Padişah sonraki ödemelerde bu tip hususlara dikkat edilmesi gerektiği ikazında bulunmuştur.¹⁸¹

Edirne Antlaşması ve ekli mukavelede tazminatın ödeneceği para birimi Macar altını olarak öngörülmesine karşın Osmanlı tarafı bu ödemeyi eşdeğer tutarda Hayriye altını ile yapmış, Ruslar da bu ödemeyi kabul etmiştir.

3.2. İkinci Taksit

Ticaret tazminatının 2. taksitinin ilk taksitten 6 ay sonra 400 bin Macar altını olarak ödenmesi gerekiyordu. Bu taksit ödendikten sonra Ruslar Balkanlardan denize ve Bergos Körfezi'ne uzanan toprakları Osmanlı Devleti memurlarına teslim edecek, Rus askerleri de Balkanların öte tarafına Dobruca'ya çekilecekti.¹⁸²

Tazminatın ikinci taksitinin ödenme süreci Kont Orlof'un tercüman Frankini aracılığıyla Bab-ı Ali'ye bir talimatname iletilmesiyle başladı. Kont Orlof talimatnamede ticaret tazminatı 2. taksitini oluşturan 400 bin Macar altınının ödeme tarihinin (16 Nisan 1830) yaklaştığını, bu tarihe kadar ödeme yapılmazsa zikredilen yerlerin tahliye edilmesinin mümkün olmadığını ifade ediyordu. Tahliye için de 1 ay süreleri olduğu için taksit vaktinde ödenmediği takdirde en azından 16 Mayıs 1830 tarihine kadar Rus

¹⁸⁰ BOA.,TS.MA.E, No: 540-13(TSMA No: 2673/8) / 29 Zilhicce 1246-10 Haziran 1831, BOA.HAT., 1046-43191-B / 9 Şaban 1245-3 Şubat 1830

¹⁸¹ BOA.HAT., No:1579-29-4 / 7 Cemaziyelevvel 1245 – 4 Kasım 1829

¹⁸² **Mecmua-ı Muahedat.**, s. 82.

askerlerinin bölgeden çekilmeyeceği uyarısında bulunuyordu. Kısaca, Rus tarafı bu taksitin zamanında ödenip ödenmeyeceğini soruyor ve ödemenin Macar altını cinsinden yapılması gerektiğini hatırlatıyorlardı.¹⁸³

Kont Orlof tazminat meselesini görüşmek için Osmanlı yetkililerinden ayrıca randevu de talep etti. Sır Kâtibi Mustafa Bey'in yalısında, Reis Efendi ve Serasker Paşa'nın katılımıyla yapılan görüşmede Osmanlı tarafı Padişahın görüşlerini Kont Orlof'a iletiler. Ayrıca, Rus imparatoru tarafından taksitin ödenme yeri ve şekli belirlendikten sonra zikredilen taksitin istendiği şekilde ödeneceğini ifade ettiler. Ancak, bu görüşme esnasında Osmanlı tarafı Kont Orlof'a kendisinin yazdığı talimatnamedeki "ödemenin Macar altını ile yapılması" ifadesini gündeme getirdiler. Osmanlı tarafı hazinede Macar altını bulunmadığını ve bunun Kont Orlof dâhil herkesçe bilindiğini belirterek, hal böyleyken talimatnamede neden ısrarla Macar altını yazıldığı sorusunu sordular. İlk taksitte olduğu gibi, 2. taksite mahsuben de sikke-i hasene-i şahane ile ödeme yapmak istediklerini ima ettiler. Kont Orlof, ilk taksit ödendikten sonra Edirne'nin derhal tahliye edilmesi gerektiğini, bu dar vakitte de macar altını tedariki zor olacağından Osmanlı Devleti tarafından sikke-i hasene cinsinden yapılan ödemenin o günün şartları gereği kabul edildiğini ifade etti. Ayrıca, 1. taksit ödemesini sikke-i hasene olarak kabul etmelerinden dolayı 100 bin kuruş zarar ettiklerini, bu tür bir zarara uğramamak için diğer taksitleri Macar altını olarak talep ettiklerini o zaman bildirdiklerini söyledi. Osmanlı yetkililerinin bu konuda ısrarcı olması neticesinde Kont Orlof illa sikke-i hasene ile ödeme yapılacaksa bile bunun ilk taksitteki kur ile yapılmasını kabul edemeyeceğini, bunun Rus devletini zarara uğratmak olacağını açık açık ifade etti. Diğer bir ifade ile ödeme günündeki kur üzerinden 400 bin Macar altınlık meblağın sikke-i hasene cinsinden kabul edileceğini belirtti. Yine de konunun Petersburg'a yazılarak teyit alınması gerektiğine vurgu yaptı. Osmanlı yetkilileri ise kur tartışmasının küçük bir mesele olduğunu, oluşacak maddi kaybın lafı edilmeyecek düzeyde cüzi bir miktar olacağını savunuyorlardı. Osmanlı yetkililerinin konuyu Petersburg'a yazmadan birlikte çözebilecekleri yönündeki tekliflerine ise Kont Orlof bu

¹⁸³ BOA.HAT., No:1046-43191-A / 29 Zilhicce 1245-21 Haziran 1830

konuda elinden bir şey gelmeyeceğini söyleyerek olumsuz yanıt verdi. Hâlbuki Kont Orlof birçok konuda inisiyatif kullanabilen oldukça yetkili bir elçiydi.¹⁸⁴

Arşiv belgelerinden, yapılan görüşmeler sonucunda ikinci taksitin sikke-i hasene ile yapılması teklifinin Rus tarafınca kabul edildiği ve Macar altının kurunun da 30 kuruştan 31 kuruşa çıkarılmasının kararlaştırıldığı anlaşıyor. Bu çerçevede 400 bin Macar altının karşılığı olarak 24 bin 800 kese toplandı.¹⁸⁵ Para, Kont Orlof tarafından görevlendirilen Rus memurların da refakatiyle, karayoluyla Bergos'ta bulunan Feld Mareşal'e götürülmek üzere gediklilerden Şakir Ağa'ya teslim edildi.¹⁸⁶ Ticaret tazminatına konu olan meblağ fiziken yollandığından taşıma ve teslim süreci de riskler barındırıyordu. Osmanlı yetkilileri hazineyi güvenli bir şekilde taşımak ve teslim etmek için Şakir Ağa'ya eşlik etmek üzere Tatarlar ve kendi güvendikleri bazı adamları tuttular. "Sergerde yokuşu" olarak adlandırılan yer riskli görüldüğü için Rus tarafından da adamlar gönderilmesi istendi. Hazine teslim edilmeden önce Şakir Ağa hazine ile beraber Bergos kasabasının dışında 24 saat Rus karantinası altında bekletildi. Ertesi gün gelen Rus memurları ile beraber Osmanlı memurları taraflarından keseler teker teker sayılıp, teslimat miktarı konusunda bir senet hazırlandı.¹⁸⁷

Ödeme yapıldıktan ve ilgili takrirler teslim alındıktan sonra Feld Mareşal, Şakir Ağa için bir ziyafet tertip etti. Bu görüşmede Şakir Ağa ticaret tazminatının 2. taksitinin ödenmesine bağlı olarak tahliye edilecek yerlerin derhal boşaltılması gerektiğini Feld Mareşal'e hatırlattı. Feld Mareşal ise kendilerinin en kısa zamanda bölgeyi terk etmek istedikleri yönünde cevap verdi. Ancak, hayvanların beslenebilmesi için otların biraz uzaması gerektiğini, bu yüzden Paskalya'yı burada geçirdikten sonra 11 Nisan 1830'da ayrılmayı planladıklarını ifade etti.¹⁸⁸

¹⁸⁴ BOA.HAT., No:1042-43135 / 29 Zilhicce 1245- 21 Haziran 1830

¹⁸⁵ BOA.HAT., No:1053-43401 / 29 Zilhicce 1246 – 10 Haziran 1831

¹⁸⁶ BOA.HAT., No:1168-46216 / 29 Zilhicce 1246 – 10 Haziran 1831

¹⁸⁷ BOA.HAT., No:1041-43068 / 23 Ramazan 1245 – 18 Mart 1830, BAO.HAT., No:1028-42798 / 21 Ramazan 1245-16 Mart 1830, BOA.HAT., No: 610-29972 / 15 Şevval 1245- 9 Nisan 1830

¹⁸⁸ BOA.HAT., No:610-29972 / 15 Şevval 1245- 9 Nisan 1830

Şakir Ağa Bergos'ta bulunduğu sırada Osmanlı reayasının durumu hakkında bazı gözlemler yapmış kendisine de bazı şikâyetler ulaştırılmıştı. Bunlardan biri Osmanlı reayasının, özellikle de Bulgarların ayartılarak Rus tarafına götürüldükleri söylentisiydi. Bu konuyu dile getirdiğinde, Ruslar “barış halindeyiz bırakın zorla götürmeyi kendisi gelmek isteyenleri dahi almayız” şeklinde cevap vermişlerdi. Diğer bir söylenti ise ahalinin Yusuf Paşa'ya karşı bir hoşnutsuzluğu olduğu, bu yüzden kendilerinin topraklarını terk edip Rus tarafına gittiği yönündeydi. Şakir Ağa bu konuda yaptığı tetkik sonucunda göç olan bölgelerin Yusuf Paşa'nın idaresinde olan bölgelerle uyuşmadığını görmüştü. Bu konunun detaylı bir şekilde öğrenilebilmesi için sahil taraflarında memurlar görevlendirildi. Şakir Ağa dönüş yolunda Bergos köylerinde, ahalinin ağzını arayarak bu konuyu dolaylı bir şekilde araştırdı. Ahali ise kendisine burada Osmanlı Devletine nasıl gönülden bağlı olduklarını anlatmışlar, Rusların daha önce kendilerine gelip Rus tarafına yerleşenlere 100'er kuruş harcırah ve 20 yıl boyunca vergiden muafiyet teklif ettikleri bilgisini vermişlerdi. Bu teklif üzerine reayadan bazıları kendi rızalarıyla Rus bölgelerine gitmişlerdi. Gitmek istemeyenleri ise Kazaklar güç kullanarak götürmeye çalışmışlardı. Bu yüzden Ruslar bu bölgeleri tahliye etmeden 2-3 gün önce dağa, ormana kaçıp saklanarak yakalarını kurtarmaya çalışacaklarını Şakir Ağa'ya ifade ettiler.¹⁸⁹ Bu olgular işgal ve tahliye meselelerinin sadece toprak sahibi olmak değil ahali üzerinde kontrol sağlama meselesi de olduğunu gösteriyordu. Nitekim Osmanlı Devleti'nin bir an önce Rusların toprakları tahliye etmesini sağlamak istemesinin arkasında yatan sebeplerden birisi ahaliyi kaybetmeme isteğiydi.

Tahliye hususunda ortaya çıkan bir diğer sorun da antlaşma metninin farklı anlaşılmaya müsait olan bir bölümüydü. Antlaşma metninde Rusların Balkanlardan denize ve Bergos Körfezi'ne kadar bulunan toprakları tahliye edeceği ve Balkanların öte yüzüne, Dobruca'ya çekileceği yazıyordu. Ancak burada Bergos Körfezi'ne kadar ifadesi zihinleri karıştırıcı bir mahiyetteydi. Çünkü antlaşma metnindeki ifadeye dayanarak Osmanlı Devleti'nin Bergos Körfezi'nin öte sahillerinde de tahliye edilmesini beklediği bazı yerler bulunuyordu. Ancak, Rusların bu ifadeyi Osmanlı tarafı gibi

¹⁸⁹ BOA.HAT., No: 610-29972 / 15 Şevval 1245- 9 Nisan 1830

anlayıp anlamadıklarına dair tereddütler vardı. Bu belirsizlik dolayısıyla Osmanlı tarafı; tazminat ödenir ödenmez tahliyelerin başlatılması için memurlar atadı. Bu memurların ise tahliyeler ile ilgili Feld Mareşal dâhil Rus memurlarıyla yapılacak görüşmelerde Osmanlı Devleti'nin çıkarlarını güçlü şekilde koruyabilecek nitelikli kişilerden olması büyük önem arz ediyordu. Ayrıca, tahliye esnasında doğup büyüdüğü yerleri terk etme niyetinde olan reayayı bu memurların Ruslara fırsat vermeden yerlerinde tutmaları bekleniyordu.¹⁹⁰

3.3. Üçüncü Taksit

Yukarıda da zikredildiği üzere ticaret tazminatının 3. taksiti 500 bin Macar altını, ödeme zamanı ise 2. taksit ödemesinden 6 ay sonra olarak belirlenmişti. Bu taksit ödendikten sonra Rusların Dobruca ve Tuna'dan Karadeniz'e kadar olan şehir, kasaba ve köyleri tahliye edip Osmanlı memurlarına teslim etmesi gerekiyordu.¹⁹¹

Ancak 26 Mayıs 1831 tarihinde Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 9 maddelik bir Name-i Hümayun imzalandı. Bu Name-i Hümayun'un 3. ve 4. maddeleri ticaret tazminatı taksitlerinin ödenmesine bağlı olarak tahliye edilecek yerleri aşağıdaki şekilde yeniden düzenliyordu.¹⁹²

Tablo 2.2: 26 Mayıs 1831 tarihli Name-i Hümayuna göre tahliye edilecek yerler

Taksit	Ödenecek tutar (macar altını)	Tahliye edilecek yerler
3. taksit	500 bin	Silistre dışında Karadeniz'den Tuna'ya zaptedilen yerler.
4. taksit	500 bin	Eflak ve Boğdan (memleketeyn)

Kaynak: Mecmua-i Muahedat, C.IV, s. 88.

Üçüncü taksitin ödenme zamanı yaklaşırken Osmanlı yetkililerinin önünde çözülmesi gereken birkaç konu bulunmaktaydı. Bunlardan ilki, tazminat ödemesi için

¹⁹⁰ BOA.HAT.,No: 1028-42798 / 21 Ramazan 1245- 16 Mart 1830

¹⁹¹ Mecmua-i Muahedat s. 76, 82.

¹⁹² A.e., s. 88.

gerekli tutarın nasıl ve nereden temin edileceği idi. Daha ilk taksitin ödemesinde Padişah'ın bürokratlara, paşalara sorumluluk almadıkları, tüm yükü ona yükledikleri hususunda sitemi vardı ve açık şekilde sonraki taksitlerin ödemesinde sorumluluk almak durumunda olduklarını bildirmişti. Buna rağmen Padişah ilk 2 taksiti neredeyse kendi hazinesinden ödemişti. 3. taksit ödemesinde görev büyük ölçüde bürokratlara düşüyordu. Arşiv belgelerinden bürokratların da bu konuda hemfikir oldukları anlaşılıyor. Zira birçok bürokrat ticaret tazminatının ilk 2 taksitini ödeyerek padişahın büyük merhamet ve cömertlik gösterdiğini söylüyor ve kendisine bolca hayır dua ediyorlardı. Rusların Osmanlı topraklarından çıkarılması için 3. ve 4. taksitleri bir şekilde ödemek bizim görevimizdir diyerek artık Padişahın kendi hazinesinden tazminat taksitlerini ödeme döneminin tamamlandığını ve sıranın kendilerine geldiğinin farkında olduklarını ifade ediyorlardı.¹⁹³

Kaymakam Paşa da yukarıdaki mealde sözler kullanarak diğer Osmanlı bürokratları ile toplantılar yapıyor, toplantılarda tazminat akçesinin tedariki ve ödemesi artık bizim görevimizdir şeklinde beyanatta bulunuyordu. Paşa, söz konusu meblağı kendi aralarında toparlamaya çalışmalarının gerekli olduğunu, eğer gerekli tutarı toparlayamazlarsa üstünün normal koşullarda bölge ahalisinden denkleştirilmesinin uygun olacağını söyledi. Ancak bölge ahalisi birkaç senedir çokça hizmet ettiklerinden onlardan para istemenin uygun olmayacağını düşünüyordu. Anadolu ve Rumeli'de vezirler, beylerbeyleri, mütesellim, ayan, ulema, bunların hepsinin sınıf sınıf kaydedilip bir defter oluşturulmasını, daha sonra düzenlenen bu defter mecliste okunarak güçleri oranında ödeyebilecekleri tutarların belirlenip, ne kadar bir meblağ toparlanabileceğinin tespit edilmesini öneriyordu. Bu öneriler üzerine değerlendirmeler yapıldıktan sonra gerekirse diğer devlet bürokratları ile İstanbul ve memalik ahalisinden gücü yetenlerden de yardım toplanması yönünde karar alındı.¹⁹⁴

¹⁹³ BOA.HAT., No:1053-43366 / 29 Zilhicce 1247-30 Mayıs 1832; BOA.HAT., No:567-27810 / 2 Safer 1246-23 Temmuz 1830; BOA.HAT., No 567-27810-A / 3 Safer 1246-24 Temmuz 1830

¹⁹⁴ BOA., HAT., No: 1053-43366 / 29 Zilhicce 1247-30 Mayıs 1832

Arşiv belgelerinde bazı Osmanlı bürokratları ile ilgili iane hususunda spesifik kayıtlar da bulunmaktadır. Karaman valisi Esad Paşa'yla ilgili belgeler bu duruma örnek olarak verilebilir. Önde gelen kişilere iane payları dağıtılırken Esad Paşa'ya da 300 keselik bir iane miktarı belirlenmişti. Esad Paşa bu konuda Devlet-i Aliye'nin gerek savaş esnasında, gerekse savaş sonrasında tazminat taksitleri ödenirken ciddi masraf yaptığını söylüyordu. Bu yükü büsbütün Padişah'a yıkmanın uygun olmayacağını; şan ve şöhretini ona borçlu olan tüccar, bürokrat kim varsa güçleri nispetinde para yardımında bulunmaları gerektiğini ifade ediyordu. Esad Paşa'ya gelen haberde hissesine düşen iane miktarının şahsına ait olduğu, kesinlikle fakir halktan para toplanmaması ve para toparlandıkça Darphane-i Amire'ye yollaması tembihlenmişti. Esad Paşa, hissesine düşen bu miktarı nakit olarak hemen toparlamasının mümkün olmadığını ileri sürerek bir ödeme planı çerçevesinde ödeme önerisinde bulundu. Buna göre 25 bin kuruşu nakit 25 bin kuruşu da poliçe olarak 300 kesenin 100 kesesini yolladı. Kalan 200 keseyi ise hazine kâtibine verdiği talimatla Tatarlar refakatinde gümüş eşya olarak yolladığını ve bunun mazur görülmesini istedi. Bu şekilde ianeden payına düşen miktarın tahsil edilmesini rica etti. Esad Paşa'nın iane hissesini nakden ödeyememesinin nedeni halef selef olduğu Hüseyin Paşa ile hesaplarının henüz görülememesiydi. İfadesine göre Hüseyin Paşa'dan 3 yük kuruş tutarında bir alacağı bulunmakta olup hesaplarının görülememesi nedeniyle henüz tahsil edememişti.¹⁹⁵

İaneyle ilgili ikinci bir örnek olarak İzmir İhtisab Nazırı Ömer Lütfi Efendi'nin durumu gösterilebilir. Yapılan iane taksimatında Ömer Lütfi Efendi'ye 50 bin kuruş, İzmir naibine de 2 bin akçe uygun görülmüştü. Ömer Lütfi Efendi söz konusu tutarı kendi şahsi birikimlerinden ödemek yerine İzmir'in önde gelen insanlarından toplama yoluna gitmişti. Bu çerçevede iane topladığı kişilerle ilgili bir defter tutarak 80 bin kuruşluk bir tutar toplamıştı. Ancak bazı kişilerin, görevini de kullanarak kendi kafasına göre para topladığını iddia etmeleri üzerine Ömer Lütfi Efendi iane toplama işine son

¹⁹⁵ BOA.HAT., No: 567-27810 / 2 Safer 1246 – 23 Temmuz 1830, BOA.HAT., No: 567-27810-A / 3 Safer 1246- 24 Temmuz 1830

vermişti. Ömer Lütfi Efendi'nin "aşağılık" olarak nitelendirdiği bu kişilerin şikâyetine rağmen Padişah iane işine devam edilmesini istemişti.¹⁹⁶

Ticaret tazminatının 3. taksit ödemesi ile ilgili bir diğer sorun ikinci taksit ödemesinde olduğu gibi Macar altınının kuruyla ilgiliydi. Bu konuyu görüşmek üzere Süleyman Necip Efendi ve Beylikçi Efendi Rus elçisinin yalısına gitmişlerdi. Osmanlı temsilcileri elçiye ödemeyi 2. taksitte olduğu gibi Macar altınını 31 kuruş kabul ederek yapmayı teklif ettiler. Rus elçisi Robopiyer ise bunun mümkün olmayacağını, Macar altının Osmanlı kuruşu cinsinden değerinin arttığını ve 31 kuruştan kabul edilecek bir ödemenin Rusya için zarar doğuracağı yönünde cevap verdi. Robopiyer Macar altınının rayicinin 35 kuruş 36 para olduğunu ve ödemenin bu şekilde yapılması gerektiğini söylese de Osmanlı tarafı beherine 1'er kuruş zamlı 32 kuruş olarak belirlenmesinde ısrar ettiler. Bu noktada da görüşmeler kilitlendi. Bu konu Padişah'a aktarıldığında Rus elçisinin tavrına kızıyor ve işgüzarlık yaptığını düşünüyordu. Padişah, hüsn-ü zan ile 32'şer kuruştan yapılacak bir ödemeye imparatorun itiraz etmeyeceğini söylüyordu. Bu noktada elçilerine verdiği talimatta da talep edilen bu farkın ödenmesinin kendileri için önemli olmadığını, ancak bugüne kadar Rusların isteklerini kolaylıkla kabul etmekten bir fayda görmediklerini ifade ediyordu. Bu yüzden ödemenin 32 kuruştan yapılması konusunda ısrar ediyordu. Bu doğrultuda, İmparatorun talep etmesi halinde bu farkın ödeneceğine dair bir yazı yazılıp görüşünün alınması yönünde talimat verdi. Sonuçta Padişahın emri doğrultusunda, İmparator tarafından istenmesi halinde farkın Devlet-i Aliye tarafından ödeneceğine dair bir yazı yazılarak 500 bin Macar altını tutarındaki ödemenin şimdilik Macar altının beherini 32 kuruştan yapma konusunda Rus elçisiyle anlaşmaya varıldı.¹⁹⁷

Üçüncü taksitin ödenmesi sırasında önemli gündemlerden birisi de Rusların tahliye edeceği yerler meselesiydi. Edirne Antlaşması gereği tazminat taksitleri ödendiği anda Rusların ilgili yerleri tahliyeye başlamaları gerekiyordu. Ancak 2. taksit

¹⁹⁶ BOA.HAT., No: 538-26507 / 29 Muharrem 1246-20 Temmuz 1830

¹⁹⁷ BOA, HAT., No: 1035-42935 / 29 Zilhicce 1245-21 Haziran 1830, BOA.HAT., No:1048-43253 / 29 Zilhicce 1244-2 Temmuz 1829, BOA.HAT., No: 1047-43219 / 29 Zilhicce 1247-30 Mayıs 1832, BOA,HR.SYS., No: 1187-1.6

ödemesinde Ruslar çeşitli bahanelerle tahliyeyi ağırdan almıştı. Reis Efendi ve Serasker Paşa'nın Rus elçisi ile yaptığı görüşmede; elçi ticaret tazminatı taksiti ödenir ödenmez tahliyeye başlayacaklarını ifade etti. Bir önceki taksit ödemesinde tahliyenin gecikme sebebinin hava koşulları olduğunu açıklayarak bu sefer böyle bir durum olmayacağını belirtti. Robopiyer tazminat ödendikten sonra 3-5 gün içerisinde tahliyenin tamamlanacağını memurların da bundan haberdar olduğunu ifade etti.¹⁹⁸

Osmanlı yetkilileri bir taraftan da 2. taksit ödemesi sonucunda tahliye edilecek yerler konusunda yaşanan sorunun tekrar etmemesine kafa yoruyordu. Padişah, Kaymakam Paşa'ya tahliyenin geciktirilmemesi için bir önlem olarak Ruslar tahliye konusunda birilerini görevlendirip katice söz vermediği takdirde ödemenin Edirne'ye yollanmayıp bekletilmesini öneriyordu.¹⁹⁹

Önceden bu kadar uyarı ve görüşme yapılmasına rağmen Ruslar tahliyeyi yine vaktinde yapamamıştı. General Roth, Rus elçisi Robopiyer'e yazdığı yazıda Osmanlı'nın ticaret tazminatı taksitini ödediği ve Bulgaristan'ı boşaltma emri aldığını bildiriyordu.²⁰⁰ Ancak General Osmanlı'nın tazminat ödemesini vaktinde yapamayacağını düşündüğü için tahliye için gerekli hazırlıkları yapmamıştı. Bu yüzden tahliye işleminin Eylül'ü bulacağı öngörülmüştü.²⁰¹

Ticaret tazminatının 3. taksiti bir önceki taksitte olduğu gibi Esad Paşa vasıtasıyla Varna tarafına gönderildi. Bu taksit ödemesinde 15.700.000 kuruş (31 bin 400 kese) ile Dersaadet'te bulunan Rus elçisi Robopiyer'e teslim edilen 300.000 kuruşun (600 kese) senedi; yani toplamda 16.000.000 kuruş(32 bin kese) Varna Muhafızı Vecihi Paşa huzurunda 17 Eylül 1830 tarihinde Rus Generale teslim edilmişti.²⁰² General Roth bu ödemeden sonra padişaha bir mektup yazmıştı. Bu mektupta Rus elçisi Robopiyer'in Osmanlı elçileri ile yaptığı toplantıda ticaret tazminatı

¹⁹⁸ BOA., HAT., No: 1051-43297 / 29 Zilhicce 1247-30 Mayıs 1832

¹⁹⁹ BOA., HAT., No: 1053-43366 / 29 Zilhicce 1247-30 Mayıs 1832

²⁰⁰ BOA., HR.SYS., No: 1187-1-4 / 24 Temmuz 1830

²⁰¹ BOA., HR.SYS., No: 1187-1-5 / 29 Temmuz 1830

²⁰² BOA., HR.SYS., No: 1187-1-6, No: 1187-8 / 17 Eylül 1830, 1187-9, BOA., HAT., No: 1035-42935, BOA., HAT., No: 1052-43343

taksitinin Macar altını olarak ödeneceğini, sikke-i osmani ile ödenmesi durumunda ise Macar altınının fiyatının her biri 35 kuruş 36 para olarak konuşulduğunu belirtiyordu. Bu durumun İmparatorun kendilerine verdiği bir talimat olduğunu dolayısıyla kendilerinin de Macar altını fiyatını bu şekilde kabul etmek durumunda olduklarını söylüyordu. Bu hesaba göre de Osmanlı Devleti'nin yaptığı tazminat ödemesinin yaklaşık 54 bin 317 Macar altını, başka bir belgeye göre de 4 bin kese akçe kadar eksik olduğu anlamına geliyordu. Rus temsilcileri aradaki bu farkı talep etmişti. Padişah II. Mahmud da Kaymakam Paşa'nın önerisi doğrultusunda iradesini bildirmiş, her isteneni yerine getirmekten sağlanacak bir fayda olmadığını bu bağlamda konu hakkında mecbur kalınana kadar sessiz kalınması, olur da İmparator da bu meblağı talep ederse o vakit ödemenin tamamlanmasını söylemişti.²⁰³

Vecihi Paşa yazdığı kaimede taksit ödemesi esnasında yaşananları anlatmıştır. Teslim edilen keseler sayıldıktan sonra Rus generali kendilerine Macar altının her birinin 35 kuruş kabul edileceğinin yazıldığını, dolayısıyla bu ödemenin eksik olduğunu söylemiş, eksik olduğunu düşündüğü kısım için Osmanlı temsilcilerinden senet talep etmişti. Onlar da kendilerinin sadece taksit tutarı olarak verilenleri teslim etmekle görevli olduklarını söyleyip, Rus elçisi ile Osmanlı yetkilileri arasında yapılan görüşmeler sonucunda ödemenin bu şekliyle yapıldığını ve Rus elçisinin bu konuda yetkili olduğunu belirtmişlerdi. General de daha fazla itiraz etmeyerek madem elçimiz bu şekilde onay verdi artık imparatorumuz da bu şekilde razı olur diyerek Macar altını kurunun 32 kuruş kabul edildiği ödemeyi onaylamıştı. Ticaret tazminatı 3. taksiti ödemesi de böylece tamamlanmıştı.²⁰⁴

²⁰³ BOA., HAT., No: 1051-43294 / 29 Zilhicce 1245- 21 Haziran 1830,
BOA., HR.SYS., No: 1187-1-6, BOA., HR.SYS., No: 1187-1-8 / 17 Eylül 1830,
BOA., HAT., No: 1051-43285-A / 26 Rebiulahir 1246-14 Ekim 1830
BOA., HAT., No: 1051-43285 / 29 Zilhicce 1246-10 Haziran 1831,
BOA., HAT., No:1052-43343 / 29 Zilhicce 1246-10 Haziran 1831

²⁰⁴ BOA., HR.SYS., No: 1187-1-10 / 27 Şubat 1831,

3.4. Dördüncü Taksit

Rusya ile yapılan anlaşma gereği 500 bin Macar altını tutarındaki 4. taksitin ödenmesi ile Osmanlı Devleti, ticaret tazminatı ödemesini tamamlamış olacaktı. Edirne Antlaşması'na bağlı senedi münferide göre bu taksitin ödenmesiyle Rusya Eflak, Boğdan ve Silistre dışındaki yerleri tahliye edecekti.²⁰⁵ Ancak önceki bölümde de belirtildiği gibi iki devlet arasında 26 Mayıs 1830'da imzalanan Name-i Hümayun ile beraber bu konu tekrar ele alınmıştı. Buna göre dördüncü taksit ödenip ticaret tazminatı tamamlandığında Rusya Eflak ve Boğdan'ı da tahliye edecekti. Yalnızca Silistre'yi savaş tazminatı ödenene kadar rehin olarak tutacaktı.²⁰⁶ Ticaret tazminatının 3. taksiti ödendikten sonra Ruslar gerekli tahliyeleri tamamen yapmamışlardı. Son taksit ödemesi yaklaşırken Osmanlı Devleti bir süredir Rusların işgal ettiği bölgelerde, onların kontrolü altında yaşamak zorunda kalan vatandaşlarını da toparlamak niyetindeydi. Tuna'nın öte yakasından geri dönmek isteyen ancak Rus karakollarının engellemesine maruz kalan insanlar olduğuna dair haberler geliyordu. Bir kısım Osmanlı vatandaşı sağa sola dağılmış, bazıları da Ruslarla beraber yaşaya yaşaya onlara yakınlaşmıştı. Osmanlı Devleti tahliyeleri bir an önce tamamlayıp bölgedeki tebaası arasındaki bu dağınıklığı toparlamak ve bozulan Osmanlı düzenini tekrar tesis etmek istiyordu. Bunun için bu bölgelere özel naipler atanarak buradaki insanlarla ilgilenilmesi ve gönüllerinin hoş tutulması isteniyordu. Bu bağlamda her türlü işlerini, tarım, ticaret gibi faaliyetlerini oturtmaları, düzenlerini kurmaları konusunda yardımcı olunması planlanıyordu. Bir yandan da ticaret tazminatının son taksiti erkenden ödenerek tahliyeler derhal başlatılmak isteniyordu. Bu niyet Vecihi Paşa tarafından Rus generaline de bildirilmiş, kendilerinden tahliye işlemleri için gerekli hazırlıkların yapılması istenmişti.²⁰⁷

Önceki taksitlerde olduğu gibi 4. taksit ödemesi öncesinde de Macar altının rayicinin belirlenmesi konusunda mutad hale gelen görüşmelere başlandı. Rus tarafı tercüman vasıtasıyla kurun arttığını, yapılacak ödemede kurun kabartılması

²⁰⁵ Mecmua-ı Muahedat s.82

²⁰⁶ Mecmua-i Muahedat, s.88.

²⁰⁷ BOA., HAT., No: 1044-43156 / 28 Rabiulevvel 1246 - 16 Eylül 1830

(yükseltilmesi) gerektiğini bildirmişti. Osmanlı tarafı tutarı yükseltmekten yana değildi ve kararını bu konuda daha sonra yapılacak görüşmelere bıraktı.²⁰⁸ Osmanlı Devleti temsilcileri, 3. taksit ödemesinde Rus elçisi Robopiyer ile yapılan anlaşma uyarınca Macar altınının tanesi için 32 kuruş ödeme yapmak istediklerini söylediler. Hâlihazırda ödenecek tutarın da bu kur üzerinden ayarlandığını belirttiler. Osmanlı yetkililerinin söylediklerine karşılık olarak Dersaadet'te bulunan Rus elçisi Boutenev son taksit ödemesinden bu yana kurun çok yükseldiğini ifade etti.²⁰⁹ Osmanlı tarafı her ne kadar ticaret tazminatının son taksitini erken ödemek istediklerini söylese de, söylemlerinin aksine son taksit ödemesini toparlamada zorlanıyorlardı. Bu yüzden ödemenin yine 32'şer kuruştan yapıp, sonrasında İmparator talep ederse kalan kısmının tamamlanması teklif edildi. Boutenev de, Osmanlı yetkililerinden 3. taksit ödemeleri öncesinde Elçi Robopiyer'le yapılan görüşmelerde olduğu gibi; İmparatorun istemesi halinde kur farkından kaynaklanacak kısmının tamamlanacağına dair bir yazı yazılmasını önerdi. Osmanlı yetkilileri önceki yazı metninde değişiklikler yapmak istese de Boutenev bunu kabul etmedi. Sonuçta yeni hazırlanan yazı 3. taksit ödemesinde yazılan metnin son taksite göre güncellenmiş bir hali oldu. Rus elçisi yeni bir yazı düzenlemesi halinde sorumluluğun tamamen kendisine kalacağını düşünmüştü. Bu yüzden 3. taksitte Robopiyer'in onayladığı taksit metnine sadık kalmayı tercih etme yoluna gitmişti.²¹⁰ Osmanlı yetkilileri ve Boutenev arasında yapılan görüşmelerin gerçekleştiği günlerde gerçek (piyasa) kur ile önerilen kur (32 kuruş) arasındaki fark 4.5 kuruştı. Yani Macar altının tanesi 36.5 kuruş değerindeydi.²¹¹

Rus maslahatgüzarından gelen bir talimatname ile ticaret tazminatın 4. taksit ödemesinin vaktinin yaklaştığı Osmanlı tarafına hatırlatıldı. Osmanlı yetkilileri de tercüman Frankini ile tahliye meselesi hakkında konuşuyorlardı. Edirne Antlaşması gereği Eflak, Boğdan ve Silistre'nin savaş tazminatı da ödendikten sonra tahliye edilmesi öngörülmüştü. Ancak daha önce Kont Orlof'la yapılan görüşmede, Orlof ticaret

²⁰⁸ BOA., HAT., No: 1051-43300 / 29 Zilhicce 1248- 19 Mayıs 1833

²⁰⁹ BOA., HAT., No: 1047-43219 / 29 Zilhicce 1247 - 30 Mayıs 1832

²¹⁰ BOA., HAT., No: 1046-43200 / 29 Zilhicce 1248-19 Mayıs 1833

²¹¹ BOA., HR.SYS., No: 1187-1-18 / 7 Mayıs 1831,

tazminatının tamamen ödenmesi halinde Silistre'nin de tahliye edilebileceğini ima etmiş ve tercüman Frankini de bu konuşmaya şahit olmuştu. Bu konu Rus maslahatgüzarına açılmış, ancak kendisi böyle bir vaatten haberdar olmadığı ifade etmişti.²¹²

Osmanlı yetkilileri son taksit ödemesi olarak 32 kuruşluk kur üzerinden 500 bin Macar altınına denk gelen 32 bin keselik sikke-i hasene-i Osmani'yi hazırladılar. Taksitin 200 bin Macar altınına denk gelen 12 bin 800 keselik kısmı Rus elçisinin talebi ile Dersaadet'deki Rus Konsoloslugu'na teslim edilmek üzere Darphane-i Amire'den buraya yollandı. Kalan 300 bin Macar altının bedeli olan 19 bin 200 keselik kısım ise Silistre'ye yollandı. Bu kısım hazine gediklilerinden Esad Ağa vasıtasıyla ile Vecihi Paşa'nın yetki ve sorumluluğu altında Silistre'ye, Rus tarafına gönderildi. 15 Mayıs 1831 tarihinde Rus askeri kumandanı, ticaret tazminatı 4. taksitinin 300 bin Macar altınlık kısmının teslim alındığına dair makbuz senedi düzenledi.²¹³ Senet içeriğinde yer alan bilgiye göre ödeme; her biri 20 kuruşa denk gelen sikke-i şahaneden toplam 480 bin nısfıye altınıyla ödenmişti.²¹⁴ Böylece ticaret tazminatı ödemeleri tamamlanmış oldu. Vecihi Paşa tazminat tutarının ödemesinde görevlendirildiği gibi tahliye işlerine de nezaret edecekti. Vecihi Paşa bu çerçevede ödeme yapılana kadar bölgenin organizasyonu ile ilgilendi. Tahliye edilecek bölgelerle görevlendirilmek üzere Edirne'den yetkin memurlar talep etti. Tahliye edilen bölgelere derhal naipler atanması ve elçi, ayan, voyvodaların fukaraya sahip çıkması için girişimlerde bulundu.²¹⁵

²¹² BOA., HAT., No: 1052-43302 / 29 Zilhicce 1245-21 Haziran 1830, BOA., HAT., No: 1008- 42384 / 29 Zilhicce 1248-19 Mayıs 1833

²¹³ BOA., HAT., No: 1046-43200 / 29 Zilhicce 1248-19 Mayıs 1833

²¹⁴ BOA., HAT., No: 1579-29-3 / 7 Cemaziyelevvel 1245-4 Kasım 1829

²¹⁵ BOA., HAT., No: 1044-43156 / 28 Rabiulevvel 1246-16 Eylül 1830

Tablo 2.3: Osmanlı-Rus Savaşı Tazminatı İane Defteri (H.1246/M.1831, Rumi Kese)

İaneye Katılanlar	İane hissesi (kese)	Tahsilat	Bakiye	Tahsil edilen tutarın oransal dağılımı
Vüzerayı azam, mirimiran(vali), rical-i devlet ve hademeler	12.550	8.450	4.100	46
Mukataat hazinesinden mazbut livaların mütesellimleri	3.100	2.980	120	16.2
Mukataat hazinesinden mazbut bazı liva ve kazalarda olan voyvodalar	1.165	1.165	0	6.3
Bazı sarrafan ve saire	953	953	0	5.2
Bazı zi-kudret tüccar ve esnaf	625	625	0	3.5
Darbhane-i Amire tarafından idare olunan maden ve mukataat emin ve voyvodaları	580	450	130	2.5
Dersaadette mukim kapucubaşı ağalar ve saire	681	448	233	2.5
Bazı silahşör hassa ağaları	410	410	0	2.2
Bazı hademe-i devlet-i aliye	410	410	0	2.2
Bazı zevat kiram	385	355	30	2.1
Diğerleri (12)	2.240	2.074	166	12.2
Toplam	23.099	18.320	4.778	100

Kaynak: TS.MA.d., 789 numaralı defter **Notlar:** 1 Rumi kese=500 kuruş

Bilindiği gibi ticaret tazminatının ilk iki taksiti ödendikten sonra Padişah II. Mahmud; en üst kademedен aşağıya doğru devlet görevlileri, tacirler, sarraflar ve mukataat sahipleri gibi önde gelen kimselerin tazminat ödemelerinde sorumluluk almaları gerektiğini ifade etmiş, bu bağlamda iane toplanması hususunda harekete geçilmişti. Bu kapsamda düzenlenen iane kampanyası ticaret tazminatının 1 milyon

Macar altını tutarındaki son 2 taksitinin ödenebilmesi amacıyla yapılmıştı. Bu ianeye katılanlara ilişkin rakamsal bilgiler yukarıda **Tablo 2.3**'te yer almaktadır.²¹⁶

Yukarıda yer alan tablodan da görüleceği gibi açılan bu ianeye devlet katından sivil kesime toplumun farklı katmanlarından önde gelen şahıslar katılmıştı. Bu iane kampanyasında doğal olarak vezirler, valiler ve diğer devlet ricalinin bulunduğu grup başı çekiyordu. Toplam tahsilatın %46'sı bu gruptan yapılmıştı. Tahsilat tamamlandığında grubun toplam iane içerisindeki payı yarıyı geçecekti. Grup içerisinde de Orduyu Hümayun Kaymakamı Hüseyin Paşa 750 kese akçe, Vidin Muhafızı İbrahim Paşa 750 kese akçe, Serasker Paşa 500 kese ödeme yapmıştı. Sayda Valisi Abdullah Paşa 2 bin kese, Tırhala Mutasarrıfı Mahmud Paşa ile oğlu Emin Paşa da beraber bin kese ödemeyi vaad etmişti. Ancak bu meblağlar henüz tahsil edilmemişti. İaneye en çok katkı veren 2. grup da mukataat hazinesine bağlı sancakların mütesellimleri idi. Bu gruptan tahsil edilen iane miktarının toplam tahsil edilen iane miktarı içerisindeki payı %16.2'ydi ve bu kişiler paylarına düşen ödemenin %96'sını tamamlamışlardı. Bu hesaba göre ilk 2 gruptan yapılan tahsilat toplam tahsilatın %62'sini, kalan 20 grup ise %38'ini oluşturuyordu. İane defterine göre tahsil edilen meblağ 18 bin 320 keseydi (9.160.000 kuruş). Bu meblağ 286 bin Macar altınına tekabül ediyordu. İane defterinde pay edilen meblağın tamamı ise 23 bin 98 kese akçe, yani 11.549.000 kuruştı. Bu meblağ tamamen tahsil edildiği takdirde ise 360 bin Macar altını (1 Macar altını=32 kuruş) toplanmış olacaktı. Diğer bir ifade ile bu iane ile ticaret tazminatının son iki taksitine mahsuben ödenmesi gereken tutarın yaklaşık %30-36'sının karşılanması planlanmıştı.²¹⁷

Nihayet Osmanlı Devleti Edirne Antlaşması uyarınca ödemesi gereken ticaret tazminatı ödemelerini ufak gecikmelerle de olsa ödemeyi başardı. Ticaret tazminatının ilk iki taksitini Padişah II. Mahmud büyük ölçüde kendi hazinesinden ödedi. Sonraki 2 taksit için ise iane defteri açıldı ve bürokratlar, tüccarlar gibi önde gelenlerden yardım toplandı. Antlaşmada ödemenin Macar altını ile yapılma şartı olmasına rağmen bu tutara eşdeğer ölçüde sikke-i şahane-i Osmani ile ödeme yapılması Ruslar tarafından kabul

²¹⁶ BOA. TS.MA.d., No:789 / 29 Zilhicce 1246-10 Haziran 1831

²¹⁷ A.e.

edildi. Tazminat ödenirken en çok Macar altını kuru meselesinde ihtilaf yaşandı. Kur her tazminat ödemesi öncesinde ikili görüşmelerle ele alınarak belirlendi. Osmanlı Devleti'nin tahliyesini en çok önemseydiği Eflak ve Boğdan (Memleketeyn) ticaret tazminatı yaklaşık 1 ay gecikme ile tamamlanmasına rağmen Ruslar tarafından tahliye edilmedi.²¹⁸

²¹⁸ A.e.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SAVAŞ TAZMİNATI

1. Genel Olarak Savaş Tazminatı

Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki savaş tazminatı (tazminat-ı sefer) meselesi 1828-1829 savaşına dayanmaktaydı. Ruslar bu savaşta yüklü bir masraf yapmıştı. Hatta bu savaş masrafları dolayısıyla Avrupa devletlerinden borç almıştı. Rusların savaş tazminatı talebi de bu masraflarına dayanıyordu. Osmanlı tarafı ise savaşa yol açan ihlallerin Ruslar tarafından gerçekleştirildiğini ve asıl tazminat talep etmesi gerekenin kendileri olduğunu iddia etmekteydi. Bu bağlamda Edirne Antlaşması'nda da Rusların fırsattan istifade haksız yaptırımlar dayattığını ileri sürüyordu. Nihayet savaşın mağlubu olarak Osmanlı Devleti, Rusya'ya yüklü bir savaş tazminatı ödemeyi kabul etmek durumunda kalmıştı.²¹⁹

2. Savaş Tazminatına İlişkin Düzenlemeler

Edirne Antlaşması'nın 9. maddesi ile Osmanlı Devleti savaş nedeniyle Rusya'nın katlandığı masrafları ödemeyi kabul etmek zorunda kaldı. Bu bağlamda Osmanlı Devleti, antlaşmanın 4. maddesinde belirtilen cüzi bir miktarda topraktan vazgeçmeyi ve miktarı daha sonra taraflarca belirlenecek bir savaş tazminatı ödemeyi kabul etti.²²⁰ Edirne Antlaşması'na bağlı ek senedin 3. maddesi ile savaş tazminatı 10 milyon Macar altını olarak belirlendi. Ayrıca, Osmanlı Devleti tazminatı Rus imparatorunun belirleyeceği şekilde ödemeyi taahhüt etti. Diğer bir ifade ile tazminatın ödenme şekli ve süreci imparatorun insaf ve hakkaniyetine bırakılıyordu. Bağlı senette Osmanlı Devleti'ne kolaylık sağlayıcı bir husus olarak tazminatın bir kısmının iki tarafın üzerinde uzlaşacağı mal ve eşyalar ile ödemesinin kabulüne dair bir ifade yer alıyordu.²²¹

²¹⁹ BOA.HAT., No: 1044-43159-C / 29 Zilhicce 1251-16 Nisan 1836

²²⁰ Mecmua-ı Muahedat, s. 76-77.

²²¹ A.e., s. 81.

Savaş tazminatının miktarının bağı ek senet ile belirlenmesinin ardından iki tarafın temsilcileri ödeme takvimi üzerinde çalışmalara başladı. Görüşmelerde Osmanlı tarafını Birinci Murahhas Mehmed Sadık Efendi temsil ediyor, tercümanlık işini ise Telemak yerine getiriyordu. Telemak, Rus murahhaslarıyla yaptığı görüşmelerden edindiği bilgileri Mehmed Sadık Efendi'ye aktarıyordu. Buna göre General Anişef ve murahhaslar arasında devam eden görüşmelerin seyri tazminatın ödenmesi şekli ve süreci temsilcilerin sahip olduğu yetkiler çerçevesinde çözümlenebilecekti. Telemak, Mehmed Sadık Efendi'ye gizli bir şekilde konunun burada halledilmesi halinde tazminat için belirlenen 10 yıllık vadenin 20 yıla uzatılması ve taksitlerinin de 500 bin Macar altınına düşürülmesinin mümkün olabileceği bilgisini aktardı. Mehmet Sadık Efendi ise, bu teklifin antlaşmayı mahvedecek boyutta olduğunu, söylenen miktar ile kendisine verilen ruhsat arasında büyük fark bulunduğunu Telemak'a ifade etmişti.²²²

Barış antlaşması ile ilgili bazı meseleleri görüşmek üzere Petersburg'ta bulunan Devlet-i Aliye Müsteşarı Süleyman Necip Efendi de yolladığı şifreli takrirde; Rusların belli kolaylıklar sağlıyormuş görüntüsü çizdiğini ancak bir taraftan da ilk fırsatta Osmanlı Devleti'ne karşı daha önce yaptıkları şekilde hasmane tutum sergilediklerini ifade ediyordu. Görüşmeler esnasında Ruslarla anlaşmaktan başka çaresi olmayan Osmanlı tarafı iyi niyetini ortaya koymuştu. Sorunlu görülen meseleler masaya yatırılmış ve antlaşma daha kabul edilebilir bir hale getirilmeye çalışılmıştı. Ancak İmparator, en önemli husus olan tazminat konusunda kati bir tavır sergileyerek Osmanlı tarafını ilk hazırlanan senedi kabule zorlamıştı. Bu görüşmeler İmparatorun Varşova'ya yolculuğa çıkmaya hazırlandığı günlerde gerçekleşiyordu. Ayrıca Ruslar, Halil Rıfat Paşa'nın da bu mesele için görevlendirildiği haberinin yayılması üzerine tazminatın ödenmesi şekli ve takvimini bir oldu bittiye getirerek isteklerine uygun bir şekilde biran önce sonuçlandırmaya çalışıyorlardı. Osmanlı yetkilileri ise Rus tarafının dayatmaya çalıştığı şartları Devlet-i Aliye'nin yerine getiremeyeceğini ifade ediyorlardı. Petersburg'ta devam eden görüşmelerin seyrinden Osmanlı temsilcileri hiç memnun değillerdi. Zira tazminatın miktarı Osmanlı Devleti açısından hala çok ağır, ödeme

²²² BOA.HAT. No: 1047-43216 / 5 Rabiulevvel 1245-4 Eylül 1829

takvimi de uygun değildi. Diğer taraftan görüşmelerde ele alınması gereken; bazı kalelerin yıkılması, Memleketeyne voyvoda atanması, ticaret tazminatı talebi ve Sırbistan sorunuyla ilgili hususların hiç birinde somut gelişmeler kaydedilememiştir. Kısaca, genel kanı ne kadar ısrarcı olurlarsa olsunlar Osmanlı Devleti açısından oldukça ağır koşullar içeren şartların hafifletilmesine Rus tarafının yardımcı olmayacakları yönündeydi.²²³

Rus tarafının savaş tazminatı konusunu Halil Rıfat Paşa'nın görevlendirilmesinden önce sonuçlandırma yönündeki girişimleri bir sonuç üretmedi. Paşa'nın Petersburg'da görüşmelere dâhil olduğu sıralarda, bir taraftan da Dersaadet'te bulunan Rus elçisi Kont Orlof ile Osmanlı yetkilileri arasındaki görüşmeler de sürüyordu. Ticaret tazminatına dair bazı konular ele alındıktan sonra Orlof konuyu savaş tazminatı meselesine getirerek Edirne Antlaşması ile ilgili ek senedin 3. maddesine göre tazminatın ne şekilde ödeneceğinin İmparatorun iradesi ile belirleneceğini hatırlatarak, bu konunun iki şekilde çözülebileceğini söylüyordu. Orlof'un öne sürdüğü ilk seçenek konunun burada konuşulup halledilmesi, ikinci seçenek ise konunun sonuçlandırılmasının Halil Rıfat Paşa'ya bırakılıp burada sadece esasa dair görüşmelerin yapılmasıydı. Kont Orlof'un isteği bu iki seçenekten ilkinin tercih edilmesi yönündeydi. Hatta bunu sağlamak için de oldukça ısrarcı davranıyordu. Orlof'un konunun Dersaadet'te çözüme kavuşturulmasını istemesinin temel gerekçesi sürecin Petersburg'ta sonuçlanmasının uzun süreceği fikriydi. Kendisi Osmanlı tarafına daha fazla yardımcı olacağını, hatta bu durumun Halil Rıfat Paşa'nın işlerini de kolaylaştıracağını ileri sürüyordu. Osmanlı temsilcileri görüşmelerin tek elden yürütülmesinin daha sağlıklı olacağı, bu konuda da Halil Rıfat Paşa'nın yetkili kılındığını belirterek yapılan öneriyi geri çevirdiler. Önerilerine sıcak bakılmamasının bir nedeni de Kont Orlof'un Dersaadet'e elçi olarak atanmasına zamanında Osmanlı hükümetinin sıcak bakmaması, hatta bu atamayı engellemeye çalışmasıydı. Dolayısıyla Kont Orlof üzerinden yürütülecek görüşmelerin bir fayda sağlayacağına inanılmamasıydı. Kont Orlof, Halil Rıfat Paşa'nın konuyu çözmede tam

²²³ BOA.HAT. No: 1009-42401-J / 29 Zilhicce 1245- 21 Haziran 1830

yetkili olup olmadığının belirsiz, kendisinin ise tam yetkili olduğunu belirtmesine karşın Osmanlı temsilcilerinin kesin tavırları nedeniyle bu konuda bir ilerleme kaydedemedi.²²⁴

Halil Rıfat Paşa'nın Petersburg'da Süleyman Necip Efendi'ye katılmasından sonra Rus yetkililerle yapılan müzakerelerde çok sayıda konu ele alınıp tartışıldı. Tartışılan konuların başında doğal olarak savaş tazminatının ödenme şekli ve takviminin belirlenmesi geliyordu. Osmanlı yetkilileri öncelikle tazminatın yıllık bazda 1 milyon Macar altını olarak 10 yılda ödenmesinin çok zor olacağını, ilk taksitler ödenebilse dahi devamının gelmesinin çok zor olduğunu ileri sürdüler. Ancak, Ruslar bu konuda bir değişiklik yapmaya yanaşmadılar. Savaş tazminatıyla bağlantılı olarak tartışılan diğer bir konu ise tazminatın ödenmesine esas para birimi olan Macar altınının kuruydu. Ticaret tazminatının ele alındığı bölümde açıklandığı üzere zikredilen para biriminin resmi kuru ile piyasa kurunun farklı olması iki taraf arasında sorunlara yol açıyordu. Bu defa savaş tazminatının ödenmesi de aynı para birimi ile yapılacak olduğundan kur meselesi taraflar arasında tartışma konusu olmuştu. Rus yetkililer ticaret tazminatı ödemesinde İmparatorun daha önce iki kez yüksek bir meblağ tutmadığı için Osmanlı tarafının kendi zararlarına piyasa kurundan daha düşük bir kurdan ödeme yapmalarına göz yumduğunu ancak bundan sonra rayiç ne ise o hesap ile ödeme yapılması gerektiğini ifade ettiler. Bunu da Osmanlı Devleti'nin iyiliği için yaptıklarını istedikleri takdirde anlaşma metninde geçen şekliyle Macar altını şeklinde ödenmesinde diretebileceklerini eklediler. Bir başka tartışma konusu olan Kars Kalesi konusu ise ilginç bir durum arz ediyordu. Osmanlı temsilcileri Petersburg'ta hangi Rus yetkilisi ile konuşsalar; Mareşal Paskeviç'in kaleyi teslim etmeye yanaşmadığını ve Osmanlı Devleti'ne geri verilmesi halinde Rusya'nın savaştan hiçbir şey kazanmamış olacağı şeklindeki söylentiye naklediyorlardı. Hatta Osmanlı Devleti'nin bölgedeki ahaliyi kıskırttığına yönelik söylemlerle İmparatoru kandırarak tahliyeyi engellemeye çalışıldığı söylentisinin dolaştığını ifade ediyorlardı. Bu konuda İmparatorun da kendi temsilcilerinin tutumlarından rahatsız olduğunu, kendisinin barış, onların ise savaşma niyetinde

²²⁴ BOA.HAT. No: 1042-43135 / 29 Zilhicce 1245-21 Haziran 1830, BOA.HAT. No: 1009-42401-J / 29 Zilhicce 1245- 21 Haziran 1830, BOA. HAT. No: 1068-43752-B / 29 Zilhicce 1245- 21 Haziran 1830

olduklarını söyleyerek azarladığını ilave ediyorlardı. Osmanlı temsilcileri ise bütün bu söylenti ve söylemleri Rusların tahliye meselesinde samimi olmadıklarının bir göstergesi olarak yorumluyorlardı.²²⁵

Osmanlı Devleti adına Süleyman Necip Efendi ve Halil Rıfat Paşa'nın, Rusya adına ise Hariciye Nazırı Kont Nesselrode'un katıldığı görüşmeler nihayet bir uzlaşmaya varıldı. Uzlaşılan hususlarla ilgili olarak 9 maddelik bir metin (name-i hümayun) hazırlandı. Metnin ilk maddesine göre İmparatorun iradesi ile savaş tazminatından 2 milyon Macar altını düşürülüyordu.²²⁶ İkinci maddesinde tazminatın ödenme şekli ve takvimi belirleniyordu. Buna göre, Osmanlı Devleti 8 milyon Macar altınına düşürülen savaş tazminatını her sene 1 milyon Macar altını olmak üzere 8 senede (8 taksit olarak) ödemeyi taahhüt ediyordu. Savaş tazminatına mahsuben ilk ödeme 1831 senesi Mayıs ayında yapılacak, 1838 senesi Mayıs ayında yapılacak ödeme ile de tamamlanacaktı.²²⁷

Üçüncü ve dördüncü maddeler tahliye edilecek yerlerle ilgiliydi. Osmanlı Devleti bu metnin yazıldığı sırada ticaret tazminatına mahsuben 500 bin Macar altını ödeme yapmış, yani ilk iki taksiti ödemişti. Üçüncü maddede Osmanlı Devleti 500 bin Macar altını tutarındaki üçüncü taksiti ödediğinde; Ruslar, Silistre dışında Karadeniz'den Tuna'ya kadar zapt ettikleri yerleri tahliye etmeyi, dördüncü maddede de aynı tutardaki son taksit ödenip ticaret tazminatı tamamlandığında Memleketeyni tahliye etmeyi taahhüt ediyorlardı. Normalde senedi münferide uyarınca Rusların Eflak ve Boğdan'ı savaş tazminatı tamamen ödeninceye kadar rehin tutması kararlaştırılmıştı. Bu bağlamda Rus tarafı bunu İmparatorun padişaha karşı gösterdiği dostane tutumun bir göstergesi olduğunu ifade ediyordu. Buna karşın ilk iki şart düzgün şekilde yerine getirilmez ise Rus askerlerinin Memleketeyne tekrar girmek durumunda kalacağı belirtiliyordu. Beşinci maddede ise; 8 milyon Macar altını tutarındaki savaş tazminatı ödenene kadar, Silistre'de belli bir bölgenin Rus kontrolü altında kalması, Memleketeyn tahliye edildikten sonra da burada kalacak askerler ile Rus memleketi arasındaki

²²⁵ BOA.HAT. No: 1186-46761, BOA.HAT. No:1009-42401 / 29 Zilhicce 1245-21 Haziran 1830

²²⁶ **Mecmua-ı Muahedat**, s. 87.

²²⁷ **A.e.**, s. 87-88.

haberleşmenin Eflak ve Boğdan yolları ile Tuna Nehri üzerinden sağlanacağı hükmü yer alıyordu.²²⁸ Altıncı maddeye göre; Osmanlı Devleti'ne tazminat ödemesinde kolaylık sağlamak için ahşap inşaat malzemesi, bakır, ipek ve taraflarca üzerinde anlaşılan diğer mal ve eşyalarla yapılacak ödemenin de kabul edileceği belirtiliyordu.²²⁹ Yedinci maddede yer alan hüküm çerçevesinde, Osmanlı Devleti ödeyeceği tazminat için Felemenk (Macar) altını tedarik etmekte zorluk çekebileceğinden bu meblağın poliçelerle veya denk miktarda sikke-i Osmani ile ödenebilecekti.²³⁰ Sekizinci madde, ticaret tazminatının kalan kısmı ve savaş tazminatının teslimatının Rus ordusuna, sonraki zamanlarda da (ticaret tazminatı tamamlandıktan sonra) Silistre'de görevli Rus komiserlerine yapılacağını şarta bağlıyordu. Son madde olan 9. madde ise; eğer Osmanlı Devleti 8 milyon Macar altınlık borcunu Avrupa'nın muteber (itibarlı) sarrafları aracılığıyla ödemek isterse İmparatorun buna karşı çıkmayacağı, hatta bu şekilde borç garanti altına alınır ve karara bağlanırsa Silistre'yi de Devlet-i Aliye'ye teslim edeceği kararlaştırılıyordu.²³¹

Savaş tazminatının miktarını, ödenme sürecini ve ödemeler sonucunda tahliye edilecek yerleri belirleyen metin konusunda Osmanlı yetkilileri başkente dönmeden önce Kont Orlof tarafından tercüman Frankini aracılığıyla Osmanlı hükümeti bilgilendirildi. Tazminat tutarının 8 milyon Macar altınına indirildiğine dair bilginin yanı sıra bazı şartların kabulü halinde ek bir indirim daha yapılabileceği bilgisi hükümete iletilti. Osmanlı Devleti tarafından kabulü istenen söz konusu şart Yunan sorunuyla ilgili Londra protokolünün kabul edilmesiydi. Buna göre, Londra'da 3 Şubat 1830 tarihinde İngiltere, Fransa ve Rusya arasında, yeni Yunan devletine dair imzalanan Londra protokolünün Osmanlı Devleti'nce kabul edilmesi halinde İmparator'un iyi niyetinin göstergesi olarak savaş tazminatından 1 milyon Macar altını daha indirim yapılacaktı.²³²

²²⁸ A.e., s. 88.

²²⁹ A.e., s. 89.

²³⁰ A.e., s. 89.

²³¹ A.e., s. 90.

²³² BOA.HAT., No: 1220-47731-Ğ / 29 Zilhicce 1246-10 Haziran 1831

Süleyman Necip Efendi ile Halil Rıfat Paşa Petersburg'dan ayrılmadan önce Osmanlı Devleti'nin Londra Protokolünü onayladığı haberi ulaştı. Aslında bu konu Petersburg'ta taraflar arasında müzakere edilen konulardan bir tanesiydi. Osmanlı yetkililerinin karar vermekten kaçındığı bu konu, gelen haber ile neticelenmiş oluyordu. Halil Rıfat Paşa ve Süleyman Necip Efendi bu haberi üzüntü ile karşıladılar. Zira Yunanistan ile ilgili alınan kararları Devlet-i Aliye açısından bir kayıp olarak görüyorlardı. Ancak karar, protokolün tarafları olan Avrupa devletlerince memnuniyetle karşılandı. Sonuç olarak, Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya ödeyeceği savaş tazminatı 1 milyon Macar altını daha düşürülerek, 7 milyon Macar altını olarak sabitlendi.²³³

Söz konusu indirimleri konu edinen müzekkerede bu indirimin temel dayanağı olarak 10 milyon Macar altını tutarındaki tazminatın ödenmesinin mümkün olmadığı zikrediliyordu. Ancak, Halil Rıfat Paşa ve Süleyman Necip Efendi Hariciye nazırı Kont Nesselrode ile yaptıkları görüşmede 7 milyonluk tutarın da ödenmesinin mümkün olamayacağını vurgulayarak, İmparatorun insaf ve hakkaniyetine dair söylemlerle daha fazla indirimle gidilmesi için her yolu denediler. Ancak, müzekkerelerinde bu ısrarlarının “*bu günahkârlar güruhuna katiyyen tesir etmediği*”ni de belirtmekten geri kalmamışlardı. Rus tarafı Osmanlı yetkililerine hali hazırda tazminattan 3 milyon Macar altını indirim yapıldığını, bu noktada daha fazla indirim talep etmenin beyhude olduğunu ifade ederek İmparator Moskova'dan dönmeden 7 milyonluk meblağın nasıl ödeneceğinin karara bağlanmasının uygun olacağını dile getirdiler. Zira İmparator döndükten sonra bu konuyla ilgili kati bir hüküm verirse söz hakkınız olmayabilir diye uyarıda bulundular. Yine de Süleyman Necip Efendi ve Halil Rıfat Paşa, başkente gönderdikleri yazıda indirim konusundaki ısrarlarının sürdüğü, eğer İmparatorun talimatı ile Kont Orlof'un baskılarına maruz kalırlarsa kendilerinden kesin bir haber gelmeden dikkate alınmaması konusunda uyarıda bulundular.²³⁴

²³³ BOA.HAT., No: 1579-29 / 7 Cemaziyevvel 1245-17 Nisan 1830, BOA.HAT., No: 1221-47760 / 29 Zilhicce 1246-10 Haziran 1831, BOA.HAT., No: 1050-43271-B / 29 Zilhicce 1245-21 Haziran 1830, BOA.HAT., No: 1220-47732 / 29 Zilhicce 1246-10 Haziran 1831

²³⁴ BOA.HAT., No: 1050- 43271-A / 29 Zilhicce 1244-2 Temmuz 1829

İmparator'un Moskova'dan dönüşünden sonra Osmanlı temsilcilerinin yeni bir indirim konusunda ilerleyemedikleri, Kont Nesselrode tarafından İmparator'un iradesini bildiren takririnden anlaşılmaktadır. Söz konusu takirde savaş tazminatının Mora meselesinin de halledilmesiyle 7 milyon Macar altınına indirildiği belirtiliyordu. Ticaret tazminatına mahsuben şimdiye kadar 500 bin Macar altını ödeme yapıldığı ve bu tazminattan geriye ödenecek 1 milyon Macar altını kaldığı, bu kısma savaş tazminatı tutarı eklendiğinde Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya toplam 8 Milyon Macar altını tazminat ödemesi gerektiği ifade ediliyordu. Takirde ayrıca, eğer Osmanlı Devleti bu tutarın 2 milyon Macar altınlık kısmını peşin olarak öderse Silistre dışında, Memleketeyn dâhil Rusların işgal ettiği tüm toprakları tahliye edeceği bilgisi yer alıyordu. Kalan 6 milyon Macar altınının senelik 1 milyon Macar altını olmak üzere 6 senede tamamen ödenmesiyle Silistre de tahliye edilecekti. Osmanlı Devleti tahliyelerin şarta bağlandığı bu teklifi oldukça ağır buluyordu. Kamu maliyesinin hâlihazırda bu tutarda bir peşinatı ödeme durumu bulunmuyordu.²³⁵ Rusların baskısıyla mecburen ticaret ve savaş tazminatlarını kabul etmek durumunda kalan Osmanlı Devleti bir taraftan Mısır Sorunuyla da baş etmeye çalışıyordu. Ruslar da bu konuda Osmanlı Devleti'nin gerekçelerini anlaşılır buluyordu.²³⁶

Osmanlı Devleti bir taraftan tazminat sorununu diğer taraftan Mısır Sorunu'nu çözmeye çabalarırken savaş tazminatı konusunda yeni bir gelişme yaşandı. Tazminatın ilk taksiti ödendikten sonra, 29 Ocak 1834'te Osmanlı Devleti adına Asakiri Mansure Müşiri Ahmet Fevzi Paşa ve Rusya Devleti adına General Şarl Duper, Kont de Nikser ve Kont Aleks Orlof arasında Petersburg'ta bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşmanın 3. maddesinde savaş tazminatı meselesi ile ilgili dört düzenleme yer alıyordu. İlk olarak; 1830 tarihli Petersburg Antlaşması'nda Osmanlı Devleti'nin ticaret tazminatı bakiyesi 1 milyon Macar altını ve 7 milyon Macar altını tutarındaki savaş tazminatını her sene 1 milyon olmak üzere 8 senede ödemesi öngörülüyordu. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti'nin senede 500 bin Macar altını ödemesi kararlaştırıldı. İkinci düzenleme ile;

²³⁵ BOA.HAT., No: 1034-42914 / 29 Zilhicce 1245-21 Haziran 1830

²³⁶ BOA.HAT., No: 1043-43142-A / 29 Zilhicce 1244- 2 Temmuz 1829

önceki anlaşma gereği her sene Mayıs ayında tek seferde ödenmesi gereken yıllık ödemenin, bir sonraki yılın Mayıs ayına kadar parça parça ödenebilmesine imkân sağlanıyordu. Üçüncü olarak, Rusya bugüne kadar ödenen ticaret ve savaş tazminatı taksitleri ile ilgili olarak Macar altınının piyasa değeri ile resmi değeri arasındaki farklardan doğan tüm alacaklarından feragat ediyordu. Dördüncü olarak, İmparator savaş tazminatında 2 milyon Macar altını daha indirim yapmaya razı oluyordu. Savaş tazminatı olarak ödenecek 4 milyon Macar altını kaldığı ve bunun senelik 500 bin Macar altını taksitler halinde ödenmesi kararlaştırılıyordu. Bu bağlamda bundan sonra ödenecek ilk taksit 1834 Mayısı ile 1835 Mayısı arasındaki bir yıllık sürede ödenmesi gerekiyordu.²³⁷ Toplam 7 milyon Macar altını tutarındaki savaş tazminatının ilk taksiti olarak 1 milyon Macar altını eski antlaşma uyarınca ödendiğinden, yeni yapılan 2 milyon Macar altınlık indirimden sonra geriye 4 milyon Macar altını kalıyordu. Daha sonra kalan borcun tek seferde peşin olarak ödenmesi konusunda anlaşmaya varılarak yaklaşık 2 milyon Macar altınlık bir tutar ödenmesiyle savaş tazminatı konusu kapanacaktır.²³⁸

3. Savaş Tazminatının Ödenmesi ve Yaşanan Sorunlar

3.1. Birinci Taksit

26 Mayıs 1830 tarihinde Petersburg'ta imzalanan antlaşmaya göre savaş tazminatının ilk taksitinin 1831 yılı mayıs ayında ödenmesi gerekiyordu. Bu aynı zamanda ticaret tazminatın son taksitinin ödendiği aya denk geliyordu. Antlaşmanın 3. ve 4. maddelerine göre; ticaret tazminatının 3. taksiti ödendiğinde Karadeniz'den Tuna'ya Eflak, Boğdan ve Silistre dışında kalan yerler, 4. taksiti ödendiğinde ise Eflak ve Boğdan dâhil Silistre haricindeki yerlerin tahliye edilmesi gerekiyordu. Ancak savaş

²³⁷ Mecmua-ı Muahedat, s. 96-97.

²³⁸ A.e., s.97, BOA.HAT., No: 1046-43199-A / 17 Zilhicce 1251- 4 Nisan 1836, BOA.HAT., No:1044-43159-D / 9 Zilhicce 1251-27 Mart 1836

tazminatı taksitleri düzgün şekilde ödenmediği takdirde Rus askerlerinin Memleketeyn'e tekrar girmek zorunda kalacağı aynı metinde belirtiliyordu.²³⁹

Osmanlı Devleti ticaret tazminatını tamamen ödediği için Rusların Memleketeyn'i tahliye etmesi gerekiyordu. Ancak bu gerçekleşmedi. Osmanlı tarafı bölgenin Rusların elinde bulunmasını oldukça sakıncalı buluyordu ve Rusları derhal buradan çıkartmak istiyordu. Osmanlı'nın gözünde Rusya'nın tahliyeyi gerçekleştirmemesinde iki amacı olabilirdi. İlki bölgede kendi nizamlarını sürdürme isteği, ikincisi ise Osmanlı Devleti'nin savaş tazminatını ödeyemeyeceğine dair kanaatleriydi. Zira antlaşma, tahliyeden sonra savaş tazminatı düzenli bir şekilde ödenmediği takdirde, Rus askerlerinin bölgeye tekrar girmesini öngörüyordu.²⁴⁰ Böyle bir durumun gerçekleşmesi Rusya açısından ilave masraf anlamına geliyordu. Ayrıca, Rus askerlerinin tekrar bölgeye girmesinin düşmanca bir hareket olarak görülme ihtimali vardı.²⁴¹

Bütün bu koşullar Osmanlı Devleti açısından hassas bir sürecin yaşanmasına neden oldu. Osmanlı yetkilileri bir taraftan Ruslar tarafından işgal edilen Osmanlı topraklarının bir an önce tahliye edilmesini arzularken, diğer taraftan bunun gerçekleşebilmesi için gereken tazminat ödemelerinin nasıl tedarik edileceğini düşünüyorlardı. Bu durum Padişah II. Mahmud'un, Kaymakam Paşa'ya gönderdiği yazıda açık bir şekilde yer alıyordu. Padişahın en büyük arzusu Memleketeyn ve Silistre'nin bir an önce tahliyesinin sağlanması, Memleketeyn'de Osmanlı Devleti'nin çıkarlarına ters düşmeyecek bir voyvoda atanması ve tazminatın halledilmesi idi. Ancak, maliyenin mevcut durumu savaş tazminatının ilk taksitinin ödenme tarihi geldiğinde arzulanan durumun kısa süre içerisinde gerçekleşmesinin mümkün olamayacağını ortaya koyuyordu. Yetkililer, birinci taksit olarak ödenmesi gereken 1 milyon Macar altınının (60-70 bin kese akçe) tedarikinin oldukça güç olacağını, ancak 15-20 bin kesenin toparlanabileceğini tahmin ediyorlardı. Padişahın durumdan haberdar edilmesi üzerine, bu konu ile ilgilenmek üzere hazine memurlarından ya defterdar ya da mukataat veya

²³⁹ Mecmua-ı Muahedat s. 87-88.

²⁴⁰ A.e., s. 88.

²⁴¹ BOA.HAT., No: 1045-43182-A / 29 Zilhicce 1245-21 Haziran 1830

darphane nazırlarından birinin görevlendirilmesine karar verildi. Padişahın verdiği talimatlar doğrultusunda harekete geçen Kaymakam Paşa sorunun çözülmesi için yetkililerle müzakerelere başladı ve mevcut seçenekler üzerinde çalışmalar yapıldı. Yapılan değerlendirmeler sonucunda üç seçenekten birinin seçilmesine karar verildi. İlk seçenek karşı tarafla bir araya gelerek sorunun tamamen ortadan kaldırılması, ikinci seçenek şartların hafifletilmesine çalışılması, üçüncü seçenek ise antlaşma şartlarına uygun şekilde tazminatın ödenmesiydi. Rusya Avrupa'da sorunlarla boğuşurken Osmanlı Devleti iç sorunlarla uğraşıyor olmasaydı ilk seçeneğin tercih edilmesi mümkün olabilecekti. Üçüncü seçenek olarak tazminatın tamamen ödenmesi ise mevcut mali koşullar nedeniyle mümkün değildi. Dolayısıyla geriye tazminat şartlarının olabildiğince hafifletilmesi için çabalanması, yani ikinci seçenek kalıyordu.²⁴²

Özellikle Silistre'nin tahliyesinden yana pek umudu olmayan Osmanlı yetkilileri görüşmelerde tazminat şartlarının hafifletilmesi konusuna ağırlık vermeyi gündemlerine aldılar. Çünkü bu kadar yüksek bir savaş tazminatının ödenmesi devlete ciddi bir mali yük oluşturacaktı. Bu aynı zamanda Osmanlı askeri gücünün zayıflaması ve Silistre'nin uzun süre Rusların elinde kalacağı anlamına gelecekti. Ruslar ile tahliye konusunda yapılacak müzakerelerde dostane bir tutum takınarak ve Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durum anlatılarak tahliyenin gerçekleşmesine çaba sarf edilmeliydi. Bu arada tazminata mahsuben gerek mal ve eşya, gerek para cinsinden ödemeler yapılmasına özen gösterilip, bir süre sonra tazminatın hafifletilmesi tekrar gündeme getirilmeliydi. Ancak bu tür bir politikanın elçiler aracılığıyla yürütülmesinin mümkün olmayacağı, Padişah tarafından doğrudan imparatora yazılmak suretiyle gerçekleştirilmesinin uygun olacağı düşünülüyordu. Tüm bu düşünceler Serasker Paşa ve İstefenaki Bey ile paylaşarak uygun bir yol olup olmayacağı konusunda görüşlerine başvuruldu.²⁴³

Serasker Paşa ile İstefenaki Bey'e Kaptan Paşa'nın eşlik ettiği toplantıda tahliye meselesi tekrar değerlendirildi. Ticaret tazminatının son taksitinin ödenmesi nedeniyle Rusya'nın Eflak ve Boğdan'ı tahliye etmesi gerekiyordu. Ancak, Ruslar bu taahhütlerini

²⁴² BOA.HAT., No: 1045-43182 / 29 Zilhicce 1245-21 Haziran 1830

²⁴³ A.e.

yerine getirmeyip tahliye için savaş tazminatının ilk taksitinin ödenmesini de talep etti. Son taksitin ödeneceği sıralarda elçi Robopiyer geri dönmüş ve yerine Boutenev görevlendirilmişti. Yeni göreve başlayan bu elçi de çeşitli bahanelerle tahliye sürecini geciktirmişti. Osmanlı Devleti'nin de bu sıralarda Bağdat ve İşkodra sorunuyla meşgul olması nedeniyle tahliye şartının yerine getirilmesi konusunda gerekli baskı yapılamamıştı. Ancak, İşkodra sorununun çözülmesiyle tahliye konusunda girişimlere başlanabilecekti. Rusya ticaret tazminatının ödenmesiyle Eflak ve Boğdan'ı tahliye etmezse anlaşmaya aykırı davranmış olacaktı. Eflak ve Boğdan'ı tahliye ettikten sonra, savaş tazminatı taksitinin vaktinde ödenememesi halinde bölgeye tekrar girerse, bu durum anlaşmaya uygun da olsa, özellikle Avrupa devletlerince hasmane bir hareket olarak düşünüleceği öngörülüyordu. Böyle bir şeyin gerçekleşmesi halinde Osmanlı Devleti de sonraki tazminat ödemelerini yavaşlatmak suretiyle Eflak ve Boğdan'ın, hatta uygun bir zemin oluştursa Silistre'nin tahliyesi konusunun da gündeme getirilmesini tasarlıyordu. Bunların gerçekleşmemesi ve savaş tazminatının ödenmesinden başka bir çare kalmaması halinde ise en kötü senaryoya hazır olunması gerekiyordu. Zira her sene savaş tazminatının taksitleri için bu kadar para bulunması çok zor, hatta imkânsızdı. Dolayısıyla, Memleketeyn tahliye edilse bile Silistre'nin tahliyesi mümkün olamayacaktı. Taksitler düzenli olarak ödense bu Silistre'nin 7 sene daha Rusların elinde kalması demekti. Böyle bir sonucun ortaya çıkması ise oldukça sakıncalıydı. Yalnızca Memleketeyn'in tahliye edildiği ve Silistre'nin tahliye edilmediği senaryoda; Ruslar Memleketeyn'e Osmanlı tarafından voyvodalar atanmasına da razı olmayacağından bölgedeki Rus hegemonyası devam edecekti. Bu durumda Eflak ve Boğdan'ın gerçekten tahliye edilmiş olmasından bahsedilemezdi. Çünkü bu şartlar altında bölgede Osmanlı egemenliğinin sağlanması mümkün değildi.²⁴⁴

Tüm bu şartlar göz önünde bulunduran Osmanlı yetkilileri Silistre'yi uzun süre rehin bırakmayacak bir çözüm üretmeye odaklandılar. Bu konuda ilk üzerinde düşünülen çözüm peşin olarak ödenmesi karşılığında Rusların savaş tazminatı tutarının %25, %33 veya %50'lik bir kısmından vazgeçip geçemeyeceklerine yönelik bir teklifte bulunmaktı.

²⁴⁴ BOA.HAT., No: 1045-43182 / 29 Zilhicce 1245-21 Haziran 1830

Böyle bir teklifin kabul edilmesi durumunda Memleketeyn ve Silistre'nin derhal tahliyesi mümkün olabilirdi. Bölgenin bir an önce Rusların elinden kurtarılması amacını taşıyan bu teklifin hayata geçirilmesinin önündeki en büyük kısıt ise taksitlerin dahi tedarikinin mümkün olmadığı bir durumda, tazminat tutarından söz konusu indirimin kabul edilmesinden sonra kalacak tutarın tek kalemde nasıl ödeneceği idi. Bu sorun ise ancak Avrupa'dan borçlanarak çözülebilirdi. Ancak, Osmanlı üzerinde baskı kurma ve tahliyeleri mümkün olduğunca oyalama politikası güden Rusya'nın bu şekilde bir teklifi kabul etmesinin mümkün görünmediği değerlendirildi de yapılmıyordu.²⁴⁵ Diğer taraftan böyle bir teklif karşısında Rusya'nın da Osmanlı Devleti'nin tazminatın yarısını ödemeye gücü varsa birkaç yıllık taksiti sorunsuz ödeyebileceği yönünde bir düşünce ileri sürerek bu teklife karşı çıkılabileceği de varsayılıyordu. Bu durumda Osmanlı Devleti'nin tazminat indirimine bir sebep olarak öne sürdüğü mali imkânsızlık argümanı geçerliliğini yitiriyordu.²⁴⁶

Mümkün olabilecek tüm senaryoların masaya yatırıldığı toplantıların sonucunda en mantıklı hamlenin bir memur tayin edilerek Padişah'tan doğrudan doğruya imparatora özel bir mektup (name-i mahsusa) yollanması olduğuna karar verildi. Mektubu İmparatora götürecekt olan memur yola çıkmadan önce 15-20 bin kese miktarı eşya ve para hazırlanacak ve bunun 3-5 bin kesesi tazminata mahsuben hemen ödenecekti. Elçi Petersburg'a vardığında da Osmanlı Devleti'nin tazminat ödemesine başladığı, ancak devamının gelmesine imkân olmadığı ve İmparatorun insaniyet namına tazminat şartlarını hafifletmesini bekledikleri iletilecekti. Elçiye tazminat indirimi ile ilgili olarak yapacağı pazarlıklarda önce tazminatın %25'ine indirilmesi teklifini gündeme getirmesi bunun kabul edilmemesi halinde sırasıyla %33 ve %50'lik teklifi öne sürmesi tembihlendi. Ayrıca indirim yapılırsa ödemenin peşin olarak yapıp yapılmayacağı konusunda bir şey söylememesi, senelik taksitlerin yanı sıra ara ara bazı ödemelerin de yapılabileceğinden bahsedebileceği uyarısında bulunuldu. Elçi ayrıca tazminat indiriminin kabul edilmesi ve peşin ödeme konusunda ısrarcı olunması

²⁴⁵ A.e.

²⁴⁶ BOA.HAT., No: 1045-43182-A / 29 Zilhicce 1245-21 Haziran 1830

durumunda bu konuda yetkisinin olmadığını ve bunun nasıl ödeneceği hususunu Dersaadet'e sorması gerektiği yönünde cevap verecekti. Tazminat şartlarının hafifletilmemesi, Memleketeyn ve Silistre'nin tahliye edilmemesi durumunda ise Devlet-i Aliye'nin kolayına geldiği gibi ara ara 3-5 bin kese ödemelerde bulunacağı yönünde cevap vermesi istenmişti. Rusların, bunu kabul etmemeleri ve tekrar savaşa girme nedeni olarak görmeleri halinde ise yapılacak bir şey olmadığı ve Osmanlı Devleti'nin gücünün ancak buna yettiğini ifade edecekti. Bu noktada da uluslararası siyasi konjonktürün Ruslar aleyhine üretebileceği olası sonuçlardan yararlanılması hedefleniyordu. Lehlilerin, Ruslara karşı galip gelmesi veya Fransa ile Rusya arasında bir sorun çıkması halinde Osmanlı yetkilileri tarafından söylem ve yöntem değişikliğine gidilmesi planlanıyordu. Ruslara dış etkilerin iki devlet arasındaki dostluğu bozamayacağı, Osmanlı Devleti'nin meselelerini Rusya ile kendi arasında çözmeyi arzu ettiği belirtilerek tazminat ve tahliyeler konusunda bazı kazanımlar elde etme yoluna gidilecekti.²⁴⁷

Savaş tazminatının hafifletilmesi ve işgal edilen yerlerin tahliyesi konusunda yukarıda zikredilen seçenek ve öngörülere karşın tazminat miktarında veya ödeme şeklinde bir değişiklik gerçekleşmedi. Mevcut antlaşma uyarınca Osmanlı Devleti'nin normal şartlarda 1 Mayıs 1831 tarihinde savaş tazminatının ilk taksitinin ödemesi gerekiyordu. Kont Nesselrode 28 Mayıs 1831 tarihinde yolladığı telgrafta bunu hatırlatıyor, Osmanlı Devleti'nin anlaşma hükümlerine uymak için çaba göstermesi gerektiğini belirtiyordu. Telgrafında Kont, aynı zamanda İmparator'un özellikle Arnavutluk'ta yaşanan olaylar sebebiyle Osmanlı Devleti'nin yaşadığı sıkıntılardan haberdar olduğu için kendilerine ödemelerde Osmanlı Devleti'ne esneklikte bulunulması talimatı verdiğini de ifade ediyordu. Bu bağlamda 1 milyon Macar altınlık ilk taksitin 250 bin Macar altını tutarında 4 eşit parçaya bölünerek; Ağustos, Eylül, Ekim ve Kasım aylarının başında ödenmek suretiyle tamamlanması isteniyordu.²⁴⁸ İlk taksit ile ilgili görüşmek üzere Petersburg'a gönderdiği elçiden gelen haber de Rus tarafının bu konuda

²⁴⁷ BOA.HAT., No: 1045-43182 / 29 Zilhicce 1245-21 Haziran 1830

²⁴⁸ BOA. HR.SYS., No: 1187-1, s.18 / 28 Mayıs 1831

biraz yumuşadığını teyit ediyordu. Ruslar tazminatın zamanında ödenmesi konusunda ısrarcı olmalarına karşın ilk aşamada 20 bin kese akçe ödeme yapılmasının yeterli görüldüğü bildirilmişti. Rusların bu yöndeki kararı Padişah'a aktarılmış, o da kalan kısmın ödenmesi konusunda gerekli çalışmaların yapılması konusunda Kaymakam Paşa'ya talimat vermişti. Padişah, savaş tazminatı dışında da yüklü masraflarla boğuşulduğunu Darphane-i Amire kaynaklarının buna daha fazla dayanamayacağını, bürokratların da akçe konusunda artık sözü bırakıp eyleme geçmeleri gerektiğini belirtmekten geri kalmamıştı.²⁴⁹ Boutenev imzalı 30 Kasım 1831 tarihli belgede Osmanlı Devleti tarafından 5 bin kese yani 2.5 milyon kuruşluk ilk ödeme yapıldığı ve ödeme esnasında Macar altını kurunun 39 kuruş olduğu belirtiliyordu.²⁵⁰ 1831 yılı taksitine ait 2. ödeme Padişahın onayıyla 31 Aralık'ta yapıldı. Ödemenin yapıldığı sırada Macar altının kuru yine 39 kuruş düzeyindeydi.²⁵¹ Bu sırada Rusya Osmanlı tarafına yeni bir kolaylık sağladı. 1831 senesi Mayıs ayında ödenmesi gereken 1 milyon Macar altını tutarındaki savaş tazminatı ilk taksitinin, 1 Mayıs 1832'de tam şekilde ödenmesi konusunda anlaşmaya varıldı.²⁵²

Osmanlı tarafı ilk aşamada verilmesi planlanan 20 bin kese akçenin 10 bin kesesini 2 parça halinde Ruslara teslim ettikten sonra, Yunan hududu meselesinin çözüme kavuşturulması ve kayda geçirilmesi nedeniyle Yunanistan'dan alınması gereken mükâfatı nakdiye hususunu gündeme getirdi. İkinci 10 bin kesenin mükâfatı nakdiyeden ödenmesinin düşünüldüğü Rus elçisine iletildi. Osmanlı Devletinin sonraki 10 bin keseyi bir şekilde ödeyebileceği ancak mükâfatı nakdiyenin paydaşı olan İngiltere, Fransa ve Rusya elçilerinin de bu konuda üzerlerine düşenleri yapması gerektiği belirtiliyordu. Ödemenin bu şekilde yapılmasının sağlanması Osmanlı tarafına büyük bir kolaylık sağlayacaktı. Rusların bu konuya cevabı ise mükâfatı nakdiye hususunda taraflar sözleşmiş olmakla birlikte ödeme takvimin henüz belirlenmediği yönünde oldu. Bu

²⁴⁹ BOA.HAT. No: 1050-43271/ 29 Zilhicce 1244-2 Temmuz 1829

²⁵⁰ BOA.HR.SYS., No: 1187-1, s.22. / 7 Aralık 1831, BOA.HAT., No: 1052-43312 / 29 Zilhicce 1245-21 Haziran 1830

²⁵¹ BOA.HR.SYS., No: 1187-1, s.24. / 6 Ocak 1832, BOA.HAT., No: 1235-48066 / 29 Zilhicce 1246-10 Haziran 1831

²⁵² BOA. HR.SYS., No: 1187-1, s.26. / 10 Mayıs 1832

yüzden tazminat taksitleri ile mükâfatı nakdiyenin taksitlerinin uyuşmayacağı, ayrıca ikisinin ayrı ayrı meseleler olduğu Osmanlı tarafına bildirildi. Öncelikle Yunanistan'la sınır meselesi çözülecek, sonrasında mükâfatı nakdiyenin miktarı belirlenecekti. Dolayısıyla bu tutarın savaş tazminatı taksitine mahsup edilebilmesi bu aşamada mümkün değildi. Tazminat ödemesinin vakti geldiğinden Osmanlı'nın bunu para ya da ipek, zeytinyağı veya taze meyve cinsinden eşya olarak ödeme gerektiği Osmanlı tarafına ifade edildi.²⁵³ Mükâfatı nakdiye konusunda 9 Temmuz 1832'de bir anlaşma imzalanacak ve Yunanistan'ın Osmanlı'ya 40 milyon kuruş yani 80 bin kese akçe ödeme yapması kararlaştırılacaktı.²⁵⁴

Rusya'nın İstanbul sefiri Boutenev 10 Mart 1832 tarihinde baş tercüman Frankini'ye Osmanlı tarafına iletmek üzere bir talimat verdi. Söz konusu talimatta; 1831 Mayıs ayından önce tazminat ödemesinin başladığı ve bu aya gelindiğinde ancak 10 bin kese ödeme yapıldığını belirtiliyordu. Ayrıca o zamandan bu yana Osmanlı Devleti yetkilileri çeşitli bahanelerle uzun süredir Rus yetkililerle görüşmekten kaçınıyordu. Ruslar Reis Efendi ile görüşmek üzere 6 haftadır bekliyordu ve görüşme sürekli erteleniyordu. Talimatta nihayet 1. taksit için verilen sürenin sona ermesine 6 hafta kaldığı ve hala 1 milyon Macar altını tutarındaki taksite mahsuben ödenmesi gereken 60.000 kese olduğu hatırlatılarak, Osmanlı yetkililerinin tavırlarının Rus makamlarınca hoş görülmediği ifadelerine yer veriliyordu.²⁵⁵

Savaş tazminatı ilk taksitinin ödenme süresinin dolmasından 4 gün sonra, 5 Mayıs 1832 tarihinde Osmanlı Devleti 10 bin kese (5 milyon kuruş) ödeme daha yaptı. Ödemenin yapıldığı tarihte 1 Macar altını İstanbul piyasasında 41 kuruş 9 paraydı. Bu ödemenin ardından 30 Kasım ve 30 Aralık tarihlerinde yapılan 5'er bin keselik ödemeler ile beraber toplamda ilk taksite mahsuben 20 bin kese akçe ödeme yapılabilmişti. Oysa Petersburg Anlaşması'nın 2. maddesine göre 1 Mayıs 1832 itibarıyla savaş tazminatının 2. taksitinin ödenmesi gerekiyordu. Özetle, Osmanlı Devleti'nin bu tarihe kadar yaptığı

²⁵³ BOA.HAT., No: 1043-43142 / 29 Zilhicce 1244-2 Temmuz 1829

²⁵⁴ BOA.HR.SYS., No: 1678-2, s.4-5. / 23 Mart 1834

²⁵⁵ BOA.HR.SYS., No: 1187-1, s.25. / 10 Mart 1832

ödemeler Rusların hesaplarına göre 1. taksitin ancak 1/4'üne tekabül ediyordu. Bunun üzerine Boutenev, Reis Efendi'ye bu gecikmelere bir çözüm bulunması talebini ilettili.²⁵⁶

Tablo 3.1: Tazminat Ödemesinde Kur Sorunu

	Osmanlı kuruşu cinsinden		Osmanlı Tarafı		Rus Tarafı	
	Kese	Kuruş	Kur (Kuruş)	Toplam (Macar Altını)	Kur (Kuruş)	Toplam (Macar Altını)
1. ödeme	10.000	5.000.000	32-33	151.515- 156.250	39	128.205
2. ödeme	10.000	5.000.000	32-33	151.515- 156.250	41.25	121.212
Toplam	20.000	10.000.000		303.030- 312.500		249.417

Kaynak: BOA.HR.SYS., No: 1187-1, s.26., BOA.HAT., No: 370-20368, BOA.HAT., No: 370-20368-C

Savaş tazminatının ödeme takviminde yaşanan sorunlara ek olarak yaşanan diğer bir sorun da, ticaret tazminatı ödemelerinde zikredildiği üzere, Macar altınının kurunun taraflarca farklı değerlerden dikkate alınmasıydı. Tablodan da görüleceği gibi Ruslar anlaşma uyarınca Osmanlı kuruşu ile yapılan ödemeleri o günün piyasa rayici üzerinden yapılan hesap ile Macar altınına dönüştürüyorlardı. Osmanlı tarafı ise Macar altınının kurunu Darphane-i Amire tarafından uygulanan resmi kur üzerinden hesaplama yoluna gidiyordu. Bu durum taraflar arasında her ödeme yapıldığında Macar altınının kuru üzerinde tartışmalara neden oluyordu. Oysa mevcut anlaşmaya göre Rusya tarafının ödemeleri bizzat Macar altını olarak yerine getirilmesini talep hakkı bulunuyordu. Osmanlı tarafı ise Macar altını bulmanın güçlüğü nedeniyle ödemelerin Osmanlı kuruşu üzerinden yapılması yönündeki talebi kabul edilmesine karşın, bu sefer de Macar altının resmi kur üzerinden tazminat hesabından düşülmesi talebi Rusya'nın zarara uğradıkları yönünde artan şikâyetlerine neden oluyordu. Her iki tarafın kuru farklı olarak dikkate almaları savaş tazminatı tutarının birinci taksitinin bakiyesinin belgelerde farklı

²⁵⁶ BOA.HR.SYS., No: 1187-1, s.26. / 10 Mayıs 1832, BOA.HAT., No: 370-20368 / 29 Zilhicce 1248-18 Mayıs 1833, BOA.HAT., No: 370-20368-C / 29 Zilhicce 1248-18 Mayıs 1833

meblağlar şeklinde zikredilmesine de neden oluyordu. Tabloya bakıldığında savaş tazminatının birinci taksitine mahsuben yapılan ve taksitin %25 ini oluşturan 20.000 keselik kısmında bile tarafların hesapları arasında yaklaşık 50.000-60.000 Macar altınlık bir fark oluşmuştu. Bu aşamaya kadar yapılan her ödeme için Macar altının fiyatı; ticaret tazminatı ödemelerinde olduğu gibi müzakere edilmemişti. Ancak savaş tazminatının ilk taksitinin ödenen 20 bin keseden geriye kalan kısmı için Macar altının kuru ileride belirlenecekti.²⁵⁷

Taraflar arasında kurun farklı şekilde dikkate alınması tazminatın kalan kısmının hesaplanmasında da doğal olarak karışıklığa neden oluyordu. Örneğin, Kaymakam Paşa'nın ilk taksitin ödenmesine dair Padişaha yazdığı taktirde; Darphane-i Amire'den şu ana kadar 20 bin kese hazırlanarak gönderildiği, Rus elçisinin taksitin kalan kısmının ödenmesi konusunda aceleci davrandığı ve Memleketeyn'in tahliyesini de bu borç ile ilişkilendirdiği ifade ediliyordu. Ayrıca Rusların Macar altınının rayicini yüksekte hesaplamak istediğini; ancak 32, hatta 33 kuruş üzerinden bile hesaplansa toplam tutarın 66 bin keselik bir tutar teşkil ettiği, ödenen kısım düşüldüğünde yaklaşık 40 bin keseye yakın bir ödemenin gerekli olduğundan bahsediyordu.²⁵⁸

Kaymakam Paşa'nın taktirin önemli bir kısmı ise birinci taksitin kalan kısmının ödenmesiyle ilgili seçeneklere ayrılmıştı. Bu konuda başta Memalik-i Mahrusa'dan para toplanmasının düşünüldüğünü ancak Mısır meselesinden dolayı halka sıkça başvurulduğundan, bir de para toplamanın uygun bir seçenek olmayacağı ifade ediliyordu. İkinci bir seçenek ise taksit için gereken tutarın istikraz yoluyla sağlanmasıydı. Dersaadet'te bulunan sarraflardan bu tutarın tedarik edilemeyeceği bilindiğinden, geriye Avrupalı sarraflara başvurmaktan başka yol kalmıyordu. Bu durumda Avrupalı meşhur sarraflardan borç alınıp, aynı zamanda mal ve eşya ile ödeme yapılarak gerekli tutar sağlanabilirdi. Dış borcun tedariki konusunda ön araştırmalar da yapıldı. Örneğin, meşhur Viyana sarraflarından borç alabilmek için maden idaresi veya gümrük ihalesi gibi sağlam teminatlar verilmesi gerekiyordu. Avusturyalıların teminat

²⁵⁷ BOA.HAT., No: 1044-43172 / 29 Zilhicce 1248-19 Mayıs 1833

²⁵⁸ BOA.HAT., No: 1045-43189 / 29 Zilhicce 1247-30 Mayıs 1832

istekleri ve diğer Avrupalı (Frenklerin) sarrafların ise Osmanlı Devleti'ne birçok zorluk çıkaracağı düşünüldüğünden borçlanma meselesi rafa kaldırıldı. Bir diğer seçenek ise Memalik-i Mahrusa mahsulü olan eşya ile tazminatın ödenmesiydi. Ruslara verilmek üzere ahaliden kredili olarak mal ve eşya alınması ve malların piyasa fiyatı üzerinden tazminata mahsup edilmesi sağlanarak avantaj elde edilebileceği düşünülüyordu. Ancak antlaşmada zikredilen kereste ve bakır gibi eşyalar Osmanlı Devleti açısından ödemeye uygun değildi. Osmanlı yetkililerinin tercihi ipek, zeytinyağı, içki(şarap) ve benzeri türden mal ve eşya ile ödeme yapmaktı. Bu bağlamda söz konusu ürünlerin hangi fiyattan kabul edileceğinin öğrenilip, bu hususun ne derece menfaatli olacağı anlaşılmak isteniyordu.²⁵⁹ Rus yetkililer de bu eşyalar ile ödeme yapılmasını onayladı. Ancak, Osmanlı Devleti'nin Mısır sorunuyla meşgul olmasının bu şekilde yapılacak ödemenin gecikmesine neden olabileceği karşı tarafa iletildi, Ruslar da bu duruma itiraz etmedi.²⁶⁰

Kaymakam Paşa Rus elçisi ile tazminata mahsuben 20 bin kese tutarında eşya ile ödeme yapılması konusunda bir görüşme yapmıştı. Gelecek müzakerelerde bunun 10 bin kesesine karşılık olarak ipek, 10 bin kesesine karşılık olarak da zeytinyağı, kuru meyve ve şarap verilebileceğinin ifade edilmesi kararlaştırıldı. Ayrıca Osmanlı yetkililerine göre; eğer eşya ile yapılacak ödemelerde eşyalar Memalik-i Mahrusa'daki piyasa fiyatı üzerinden tazminata saydırılabilirse, toplamda 5 bin keseye kadar da kazanç sağlanması mümkün olacaktı. Bu bağlamda eşya ile ödemenin nakden ödemeden daha ehven olabileceği öngörülüyordu. Reisülküttap Efendi'nin yalısında yapılan toplantıda Rus elçisi Osmanlı Devleti'nin son zamanlarda fazla masrafa maruz kaldığından haberdar olduklarını ve bu yüzden de tazminat konusunda kendilerini sıkıştırmadıklarını söylemişti. Osmanlı tarafında ise Rusya'nın bu tavrı bu bir lütuf olarak görülmüyordu. Zira Memleketeyn'in tahliyesi de ertelenmişti. Rusların aceleci davranmamaları bundan kaynaklanıyordu ve masraflar da Osmanlı Devleti'ni gerçekten zorluyordu. Kaymakam Paşa bu toplantıya dair yazdığı takrirda *“bırakın Osmanlı'dan para istemeyi, bize borç*

²⁵⁹ BOA.HAT., No: 1045-43189 / 29 Zilhicce 1247-30 Mayıs 1832

²⁶⁰ BOA.HAT., No: 1043-43142-A, 29 Zilhicce 1244- 2 Temmuz 1829, BOA.HAT., No: 1053-43371, 29 Zilhicce 1246 – 10 Haziran 1831

vermeleri lazım” diyerek konuyu aktarıyordu. Zaten Rus elçisi, “tazminatı istemek konusunda aceleci davranmadıkları” söyleminin peşinden Yunanistan tarafından gelecek mükâfatı nakdiyeden sonra ödemenin daha kolay olacağını ve bu bağlamda alacaklarını hazineden değil mükâfatı nakdiyeden istediklerini belirtmişti. Osmanlı Devleti temsilcileri de bu fikre karşılık olarak mükâfatı nakdiyeden gelecek paranın havadan gelmediğini ve hazineden çıkan paradan bir farkı olmadığını ifade etmişlerdi. Rus elçisinin sorusu üzerine Osmanlı temsilcileri; hâlihazırda 20 bin kese ödendiği, 20 bin kese karşılığı olarak eşya ve kalan kısmın da bir şekilde nakit olarak ödenmesinin planlandığı cevabını vermişlerdi. Ayrıca, Osmanlı bürokratları kendi aralarında yaptıkları müzakerelerde eşya ile yapılacak ödemeler ile ilgili süreçleri hızlı yürütmek gerektiği fikri üzerinde görüş birliğine varmışlardı. Aksi takdirde Ruslar “vakit geçti nakit ödeme isteriz” diyebileceklerini öngörüyorlardı. Gerçekten de bu öngörü gerçekleşti. Rus elçisi ilk taksitin vaktinin geçtiğini, kendisinin de zaten ilk taksite mahsuben eşya ile ödeme kabul etmeye yetkili olmadığını dolayısıyla eşya ile yapılacak ödemeyi 2. taksite mahsuben kabul edebileceğini ilettiler. Osmanlı yetkilileri ise ilk taksit için eşya ile yapılacak ödemedeki gecikmenin Rusya tarafından kaynaklandığını, eşyaların değerlerinin belirlenmesi için Rusların göndermesi gereken bazerganların çok geç geldiği yönünde karşılık verdiler. Rus elçisi de haberin gidiş-geliş süresi göz önünde bulundurulduğunda bu sürenin normal olduğunu belirtti. Anlaşmada ödemeye konu olacak eşyaların; ipek, bakır ve kereste olarak belirlendiğini ancak Osmanlı Devleti’nin başka türden eşyalar ile ödeme yapmak istemesi üzerine sürecin uzadığını öne sürdü. Osmanlı temsilcileri bunun keyfi bir durum olmadığını, Petersburg’ta yapılan görüşmelerde elçi Rodofeneke’nin gümüş ile yapılacak ödemeyi kabul etmeyeceklerini bildirdiğini, kendilerinin de ödeme için bu türden eşya tedarik etmek durumunda kaldıklarını, hatta bu tip eşyaların tedarikinde gümüş cinsinden ödeme yapmaları gerektiğini ifade ettiler.²⁶¹

²⁶¹ BOA.HAT., No: 1044-43166 / 29 Zilhicce 1245-21 Haziran 1830, BOA.HAT., No: 1034-42922 / 29 Zilhicce 1248-19 Mayıs 1833

Bu noktada Rus elçisi konuyu tekrar mükâfatı nakdiyeye getirerek; mükâfatı nakdiyenin 1. taksite mahsup edileceğine dair söz verilmesi halinde memleketeynin tahliyesi için harekete geçileceğini, voyvodalar atandıktan sonra da hemen tahliyeye başlanabileceğini ifade etti. Osmanlı tarafı Memleketeyn'in zaten ticaret tazminatı ödendiğinde tahliye edilmesi gerektiğini, bunun Petersburg'ta akdolunan senette açıkça yazılı olduğunu hatırlattı. Rus elçisi de karşılık olarak ödemenin savaş tazminatından 15 gün önce yani gecikmeli olarak yapıldığını, bunun da Rus askerleri o tarihte tahliye edilmiş olsalardı; bölgeye tekrar girmek zorunda kalacakları anlamına geldiğini öne sürdü. Osmanlı yetkililerinin “o zaman, ödemenin yapılıp yapılmayacağı bilinmiyordu. Ticaret tazminatı ödenir ödenmez memleketeyn tahliye edilmeliydi. Savaş tazminatı taksiti için de sene sonuna kadar beklenmeliydi” ifadeleri üzerine Rus elçisi; bunların eski muhabbetler olduğunu söyleyerek konuyu geçiştirmek istedi. Ancak Osmanlı tarafı, bunların eski muhabbetler olsa da haklarının yenildiğini ve bu yüzden de bunu her ortamda dillendireceklerini belirtip “*Hem Osmanlı Devleti'nden akçe isteyip hem de mülkünü iade etmemek ne kadar uygundur?*” diyerek sitem etmekten geri kalmadılar. Bu noktada Rus elçisi “savaş tazminatı için sene sonuna kadar beklenmesi” ifadesinin metnin Türkçe tercümesinden anlaşıldığını, Fransızcasın nüshasında ödemelerin sene başında yapılması gerektiğinin açık bir şekilde belirtildiğini ancak Osmanlı Devleti'nin masraflarını bildiklerinden kendilerinin Türkçe tercümedeki şekliyle yorumlanmasına razı oldukları yönünde açıklama yaptı.²⁶²

Taraflar arasında karşılıklı atışma ve sitemlerle geçen bu müzakereler sonunda Osmanlı tarafı; ilk taksit için daha 8 ay süreleri olduğunu, dolayısıyla şu anda 2. taksit ile ilgili müzakerenin yersiz olduğunu ve eşya ile yapılacak ödemenin de 1. taksite mahsup edilmesi gerektiği görüşünde ısrar ettiler. Mükâfatı nakdiyeden gelecek toplam 80 bin kesenin 16 bin kesesinin vakıflara, 20 bin kesesinin nahiyelere gideceği ve geriye tazminata mahsup edilecek 44 bin kese kalacağı ifade edildikten sonra Rus yetkililere “*madem alacağınızı mükâfat-ı nakdiyeden talep edecektiniz, bu ödemeyi de sözde Yunanistan yapacak, neden müzakereler sırasında meblağın yükselmesi için çaba*

²⁶² BOA.HAT., No: 1044-43166 / 29 Zilhicce 1245-21 Haziran 1830

göstermediniz?” diye bir soru yöneltildi. Rusya’nın bu yönde bir gayret göstermemesinin sebebi bu meblağın 1/3’ünü aslında kendilerinin ödeyecek olmasıydı. Gergin geçen bu müzakerelerin sonunda Rus elçisi eşya ile yapılacak ödemenin 1. taksite mahsuben sayılmasına razı oldu ve bu konuyu Petersburg’a iletceğini ifade etti.²⁶³

Çizilen yeni Yunanistan sınırı ile beraber; sınırları içerisinde kalan Osmanlı emlâkına karşılık olarak; Yunanistan’ın 9 Temmuz 1832 tarihinde alınan kararla Osmanlı Devleti’ne 40 milyon kuruş, yani 80 bin kese akçe ödemesi kararlaştırılmıştı.²⁶⁴ Meblağın belirlenmesi ile beraber mükâfatı nakdiyeden gelecek bedele ilişkin yeni pazarlıklar yapılmaya başlanmıştı. Bu dönemde Osmanlı Devleti savaş tazminatının 1831 ve 1832 yıllarında ödenmesi gereken kısmına mahsuben sadece 20 bin keselik bir ödeme yapabiliyordu. Osmanlı Devleti tazminatın bir kısmını mal ve eşya ile ödemek istiyordu. Ancak Rus tarafı bu teklif hiç olmamış gibi davranıyordu ve Rusya, Osmanlı Devleti’nin mükâfatı nakdiyeden elde edeceği paradan kendi alacağını tahsil etmek istiyordu. Mükâfatı nakdiyenin akıbetinin henüz belli olmadığı dönemde, Osmanlı Devleti savaş tazminatını nakden ödemesi yönündeki baskılara karşılık; mükâfatı nakdiyeden gelecek tutarın bir kısmını tazminata mahsup etmeyi istediklerini belirterek ödemelerini geciktiriyordu. Yani Osmanlı Devleti yetkilileri mükâfatı nakdiye ödemesini beklediklerini ima ediyorlardı. Rusya ise buna karşılık olarak henüz Osmanlı Devleti’ne yapılacak mükâfatı nakdiye ödemesinin ne zaman ve ne kadar olacağını belirsiz olduğunu ileri sürerek karşı çıkıyordu. Mükâfatı nakdiyeye dair detaylar belli olduktan sonra ise; Osmanlı Devleti bu parayı teslim almadan direkt borcuna mahsup etmek istemedi, zira en azından gelecek meblağın bir kısmını savaş tazminatı ödemesinden önce başka kalemlere ayırmak istiyordu. Fakat Rus tarafı Eflak ve Boğdan’ın tahliyesinin ancak 1 Mayıs 1831 ve 1 Mayıs 1832 tarihli taksitler ödendikten sonra mümkün olabileceğini ifade ediyordu. Osmanlı Devleti savaş tazminatının ilk taksitine mahsuben yalnızca 20 bin kese ödeme yaptığından dolayı, gelecek bu

²⁶³ BOA.HAT., No: 1044-43166 / 29 Zilhicce 1245-21 Haziran 1830

²⁶⁴ BOA.HR.SYS., No: 2920-19 / 4 Mart 1833

meblağdan Rusya'ya ödeme yapmak durumundaydı. Rus İmparator'u başlangıçta Osmanlı Devleti'nin mükâfatı nakdiye olarak gelecek paraya hiç dokunmadan Rusya'ya ilk iki taksit için ödeme yapmasını umduklarını, ancak iki devlet arasında dostane bir ilişki oluştuğunu ve buna binaen şimdilik bu meblağdan sadece birinci taksitin ödenmesine razı olduklarını ifade etti. Üstelik bu bağlamda yapılacak olan ödemede Macar altınının fiyatını, ticaret tazminatı ödemesindeki hesap üzere kabul edeceklerini bildiriyorlardı. Bu da Macar altının beherinin 32 kuruş kabul edileceği anlamına geliyordu. Bu rayiç dikkate alındığında ödenecek taksitin tutarı 64 bin kese ediyordu. Birinci taksite mahsuben ödenen 20 bin kese akçenin üstü olarak ödenmesi gereken tutar da 44 bin kese akçe yani 22 milyon kuruşa denk geliyordu. Mükâfatı nakdiyenin büyük bir kısmını Yunanistan için İngiltere, Fransa ve Rusya birlikte temin edeceklerdi. Rusya'nın tazminat için mükâfatı nakdiye ödemesini mahsup etmek istemesinin sebebi hazinesinden hiç para çıkartmadan meseleyi halletmek istemesiydi.²⁶⁵

Sonuç olarak; 22 milyon kuruşluk meblağın savaş tazminatının ilk taksitine mahsuben doğrudan Rusya'ya havale edilmesi, kalan 18 milyon kuruşluk kısmının da Yunanistan tarafından Osmanlı Devleti'ne ödenmesi kararlaştırıldı. 17 Mart 1833 tarihinde 22 milyon kuruşun Rusya'ya, Osmanlı Devleti tarafından savaş tazminatı olarak ödendiğine dair bir makbuz senedi düzenlendi. Böylece savaş tazminatının ilk taksiti tamamlanmış oluyordu.²⁶⁶ Mükâfatı nakdiye ödemesinin bakiyesi olan 18 milyon kuruşun ödenmesi için Yunanistan Baron Nathaniel Rothshild ile işbirliği yapacaktı. Söz konusu ödeme düzenlenecek poliçeler yoluyla gerçekleştirilecekti.²⁶⁷

Osmanlı Devleti'ne ödenecek 18 milyon kuruş için 13 kıta poliçe mektubu düzenlenerek Baron Nathaniel Rothschild'e ulaştırıldı. Rothschild kendisine gelen 13 kıta poliçe mektubundan 150.000 kuruş (3 bin kese) tutarındaki bir poliçeyi Osmanlı Devleti'nin lütfuyla Bab-ı Ali'ye yapacağı seyahat ve burada yapacağı konaklama masrafına karşılık olarak kendisine ayırdı. Rothschild, ayrıca kendisine yönelik bu olumlu

²⁶⁵ BOA.HAT., No: 1044-43172 / 29 Zilhicce 1248-19 mayıs 1833, BOA.HAT., No: 1042-43126 / 2 Temmuz 1829, BOA.HR.SYS., 1187-1-27., BOA.HR.SYS., 1187-1-28 / 7 aralık 1832

²⁶⁶ BOA.HR.SYS., No: 2920-19, / 4 Mart 1833

²⁶⁷ BOA.HR.SYS., No: 1678-2, s. 3. / 22 Ocak 1834

yaklaşımı her zaman hatırlayacağını ve Osmanlı Devleti'nin Rothschild sarrafhanelerini kullanabileceği durumlarda yardımcı olmaktan bahtiyar olacağını Osmanlı yetkililerine ilettili. Rothschild sarrafhaneleri ile yakın ilişkileri bulunan, Viyana'daki Stimac(staemetz) ve şürekâsı 1829 senesinde Osmanlı Devleti'nin Tuna'daki kalelerinin ihtiyacına karşılık verilen gıdalardan bir hayli miktar borcu biriktiğini bildirerek söz konusu poliçelerden alacaklarının tahsilini talep etti. Rothschild başta bu konuda bir komisyon kurulup tahkikat yapılması gerektiğini söylese de daha sonra Stimac ve Şürekâsının muhalefeti beklenmeden poliçelerin vadeleri geldiğinde tamamen ödeneceğini bildirdi. Böylece mükâfatı nakdiye meselesi çözülmüş oluyordu.²⁶⁸

Osmanlı Devleti bir taraftan Rusya'ya savaş tazminatının ödenmesine çabalarken diğer taraftan kendisine masraf kapısı açan Mehmet Ali Paşa isyanı ile uğraşmak zorunda kaldı. Mısır ve Osmanlı toprakları; İngiltere, Fransa ve Rusya gibi büyük devletler için farklı çıkarların söz konusu olduğu önemli bir coğrafyaydı. Bu üç devletten Fransa'nın açıkça Mehmet Ali Paşa'dan yana tavır aldığı biliniyordu. Osmanlı Devleti İngiltere'den destek bulma konusunda ümitliydi. Ancak Rusya ile de tazminat ödeme süreci yürütülüyordu ve ilişkilerin iyi tutulması gerekiyordu. Bu bağlamda Osmanlı; İngiltere ve Rusya arasında bir denge politikası yürüterek bu sorun ile başa çıkmak istiyordu. Osmanlı Devleti adına Namık Paşa özel elçi olarak başta İngiltere olmak üzere büyük Avrupa Devletleri ile görüşmeler yapmıştı. Öncelikli olarak Mehmet Ali Paşa'nın deniz gücünün kırılması gerektiği konuşuluyordu. Osmanlı Devleti İngiltere'den doğrudan 15 parça savaş gemisi istemişti. İngiltere her ne kadar bu meselede Osmanlı Devleti'nden yana olduğunu belirtse de somut bir destek vermemişti. Buna gerekçe olarak da Portekiz ve Belçika ile yaşanan sorunlar, parlamentonun tavrı ve yaklaşan seçimler gösterilmişti.²⁶⁹ Ruslardan yardım istenmesi durumunda İngiltere'nin bundan rahatsız olacağı düşünülüyordu. Bu yüzden Rusya ile de bir ön görüşme yapılarak, özellikle İngiltere'ye açık etmeden Mehmet Ali Paşa konusunda düşünceleri

²⁶⁸ BOA.HR.SYS., No: 1678-2, s. 4. / 23 Mart 1834, HR.SYS., No: 1678-2, s.6. / Ağustos 1834, BOA.HAT., No: 1231-47985 / 29 Zilhicce 1250-28 Nisan 1835

²⁶⁹ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 213.

anlaşılmaya çalışılmıştı ve bu aşamada Osmanlı devleti açısından umut verici bir durum yoktu. Ruslara Mehmet Ali Paşa'nın kara ve deniz kuvveti ile ilgili ne düşündükleri sorulmuş, Rus elçisi konuyu Petersburg'a yazıp öğreneceğini bildirmişti. Bu noktada Osmanlı Devleti'nin arzusu İngiltere veya Rusya'dan birinin Mehmet Ali Paşa'ya karşı açık desteğini almayı başarmaktı. Zira zikredilen devletler bu zamana kadar olaya genellikle orta yolcu bir tutum ile yaklaşmışlar, taraflar arasında bir anlaşma zemini bulunması için aracılık yapılmasını teklif etmekten öteye gitmemişlerdi.²⁷⁰

Rusya, Mısır meselesini görüşmek üzere elçi olarak General Moravik'i Dersaadet'e gönderdi. Kendisinin önce Osmanlı Devleti ile görüşmesi, daha sonra da Mısır'a gitmesi planlanmıştı. İmparator'un cephesinden bakıldığında General Moravik Osmanlı Devleti'ne yardımcı olmak için görevlendirilmişti. Bu nedenle Dersaadet'de kendisine gerekli ihtimam gösterildi. Ayrıca, Rusya'nın Osmanlı'ya denizlerde de yardımcı olabileceği konuşuluyordu. Osmanlı Devleti'nin Rusya'dan beklentisi; savaş tazminatı ödemelerini erteleyip bu meblağın Mehmet Ali ile sürdürdüğü mücadele için kullanılmasına izin vermesiydi. Diğer beklenti ise Rusya'nın karadan ve denizden her türlü desteğini sunmasıydı. Ancak Rusların önerileri Osmanlı Devleti'nin tabiriyle "*Mehmet Ali habisinin*" tamamen ortadan kaldırılmasını sağlayacak şeyler değildi. Osmanlı yetkilileri General Moravik'in Mısır'a gitmesi konusunda huzurlu değillerdi, ancak Rusya tarafından dostane şekilde gönderilmiş bir elçiyi engelleyecek durumları da yoktu. Elçi Mısır'a gittiğinde Mehmet Ali Paşa'nın çeşitli oyunlar oynayarak Rusya'yı arabuluculuk rolüne ikna etmesinden çekiniliyordu. Bu yüzden Osmanlı tarafı Rusya'nın Mehmet Ali Paşa'nın eylemlerinden ne derece rahatsız olduğunu anlamak istiyordu. Bunu anlamanın yolu da Rusya'nın Mehmet Ali Paşa'nın sadece Rum bölgelerindeki eylemlerinden mi yoksa Anadolu ve Arabistan hattındaki (Halep, Şam, Akka) faaliyetlerinden de mi rahatsız olduğunun öğrenilmesinden geçiyordu. Diğer öğrenilmesi gereken husus ise Mehmet Ali Paşa'ya yapılacak müdahalenin boyutuydu. Burada da Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'a kadar çekilmesi sağlanıp, ordu ve donanmasına Osmanlı

²⁷⁰ BOA.HAT., No: 365-20176 / 29 Zilhicce 1248-19 Mayıs 1833, BOA.HAT., No: 1034-42922 / 29 Zilhicce 1248-19 Mayıs 1833

Devleti adına el konulmasına kadar vardırılabilecek bir müdahale olup olmayacağıydı. Osmanlı temsilcileri bu hususları öğrenmeye çalışırken Mehmet Ali Paşa'ya karşı katı tutumlarını da Rus tarafına göstermiş oluyorlardı. Ayrıca, Serasker Paşa'dan da Elçi Mısır'a gitmeden önce kendisi ile görüşüp; Mehmet Ali Paşa'nın düzenbaz, hırsız ve fitneci biri olduğu ve oraya gidildiğinde de isyanını aklamaya çalışacağı konusunda uyarıda bulunması istenmişti. Bu aşamada İngiltere'nin tutumu da netlik kazanmamıştı. Osmanlı Devleti bu belirsizliğin önünü almak ve olası müttefiklerine pozisyonunun ne kadar net olduğunu göstermek istiyordu.²⁷¹

İngiltere ve Avusturya gibi devletler Osmanlı'nın çağrısına yanıt vermemiş, Osmanlı Devleti için yardım istenilebilecek tek seçenek Rusya kalmıştı. Edirne Antlaşması'ndan sonra İmparator I. Nikola kendi bürokratları ile yaptığı uzun süren müzakereler sonucunda Osmanlı Devleti'ne yönelik yeni bir politika benimsemişti. Bu Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü korumak ve hamisi pozisyonunu üstlenmekti. Dolayısıyla bu düzen bozulacak olursa müdahale edilmesi elzemdi. Zira Osmanlı Devleti yıkılırsa Avrupa devletleri Balkanlar ve Karadeniz'e yönelik bir tehdit arz edebilirdi. Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın komutasındaki kuvvetlerin peş peşe zaferler kazanması ve Konya'ya kadar gelmesini Rusya bu yeni politika açısından değerlendirdi ve İmparator, Boutenev vasıtasıyla Osmanlı Devleti'ne savaş gemisi yollamayı teklif etti. Bu aşamada Osmanlı Devleti Rusya'ya güvenmeye çekiniyordu. Ancak İngiltere harekete geçmemişti ve İbrahim Paşa Bursa'ya doğru yürüyordu. Bu noktada Padişah 7 Şubat 1833'te Rus elçisine yardım tekliflerini kabul ettiklerini bildirdi. Osmanlı daha sonra Ruslardan asker de talep etti. Ruslar, İstanbul'a 5 bin asker yolladı, 25 bin askeri de Tuna'da hazır bekliyordu.²⁷² Bu durum Avrupa devletlerini telaşlandırdı. Nihayetinde, İngiltere, Fransa ve Avusturya'nın her iki tarafa da baskı yapması sonucunda taraflar arasında uzlaşma sağlandı. 14 Mayıs 1833 tarihinde Kütahya Antlaşması imzalanarak geçici bir ateşkes sağlandı. Ancak her iki taraf da oluşan

²⁷¹ BOA.HAT., No: 365-20176 / 29 Zilhicce 1248-19 Mayıs 1833, BOA.HAT., No: 1034-42922 / 29 Zilhicce 1248-19 Mayıs 1833

²⁷² BOA.HAT., No: 1042-43126 / 29 Zilhicce 1244-2 Temmuz 1829

statükodan memnun değildi ve hem Padişah II. Mahmud hem İbrahim Paşa bir sonraki karşılaşma için hazırlık yapıyordu.²⁷³

Antlaşma imzalandığından Rus askerlerinin kalmasının bir anlamı kalmamıştı. Avrupalı devletler Rus askerlerinin ve donanmasının İstanbul'dan ayrılması için ciddi baskı yapmaya başladılar. Sonuçta Rus askeri ayrıldı ancak ayrılmadan önce Osmanlı Devleti ile Rusya arasında 8 Temmuz 1833'te "Hünkâr İskeleyi Antlaşması" imzalandı. Bu 8 yıllık bir ittifak antlaşmaydı.²⁷⁴ İngiltere ve Fransa bu anlaşmadan fazlasıyla rahatsız olmuştu. Anlaşma ile beraber Osmanlı Devleti'nin Rus hegemonyası altına girdiği ve boğazlarda Rusların üstünlük elde ettiği düşünülüyordu.²⁷⁵ İngilizler 1841'de Mısır sorunu çözülene kadar Osmanlı Devleti'nin yanında yer alarak bozulan ilişkilerini yeniden güçlendirmek için çalıştı. Bunu yaparken de hem Osmanlı Devleti'nin Rusya ile yakınlaşmasını önlemek hem de Hünkâr İskeleyi Antlaşması'nı geçersiz kılmak için çaba göstermek durumunda kalacaktı.²⁷⁶

3.2. İkinci Taksit ve Tazminatın Kalanı

Osmanlı Devleti ile Mehmet Ali Paşa arasındaki mücadelede esnasında Osmanlı'nın yardım çağrısına yalnızca Rusya'nın karşılık vermesi; Hünkâr İskeleyi Antlaşması ile Osmanlı-Rus ilişkisini ittifak boyutuna taşıdı. Osmanlı Devleti savaş tazminatının ilk taksitini ödemede oldukça zorlanmıştı. Mal ve eşya ile yapmayı planladığı ödemeleri dahi ertelemek zorunda kalmış ve ilk taksit ancak mükâfatı nakdiyeden alınacak toplu paranın savaş tazminatına mahsup edilmesi ile tamamlanabilmişti. Ayrıca Mehmet Ali Paşa'nın kuvvetlerinin Anadolu'ya doğru ilerlemesi Osmanlı'ya yeni ve ağır bir mali yük daha getirmişti. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya ödemesi gereken savaş tazminatının bakiyesi olan 6 milyon Macar altınını ödemesi pek mümkün gözüküyordu.

²⁷³ Mustafa Nuri Paşa, *Netayicü'l-Vuku'at Kurumlarıyla Osmanlı Tarihi*, Ed. Yılmaz Kurt, C.1-5, Ankara, Birleşik Yayınevi, 2008, s. 527.

²⁷⁴ **Mecmua-ı Muahedat**, C. 4, s. 90-93.

²⁷⁵ Karal, **a.g.e.**, s. 138.

²⁷⁶ Aksan, **a.g.e.**, s. 397.

29 Ocak 1834 tarihinde Osmanlı Devleti adına Asakir-i Mansure Müşiri Ahmet Fevzi Paşa ve Rusya Devleti adına da General Şarl Duper, Kont de Nikser ve Kont Aleksi Orlof Petersburg'ta biraraya gelerek bir antlaşma imzaladılar. Bu antlaşma ile hem Eflak ve Boğdan meselesi hem de savaş tazminatının kalan kısmı yeniden düzenleniyordu. Antlaşmanın 2. maddesinde Eflak ve Boğdan'ın geleceği ele alınıyordu. Üçüncü maddede ise savaş tazminatıyla ilgili 5 düzenleme yer alıyordu.²⁷⁷

1834 tarihli Ahidname-i hümayunun 2. maddesine göre; Edirne'de imzalanan sened-i münferide uyarınca Eflak ve Boğdan'ın iç idaresi ile ilgili meşru meclisinde alınan kararlar ve oluşturulan nizama Osmanlı Devleti de uyacak ve buna halel getirmeyecekti. Osmanlı Devleti bu konuda bir hatt-ı şerif çıkarmayı ve 2 ay içerisinde Dersaadet'te bulunan Rus elçisine vermeyi taahhüt ediyordu. Memleketeyn'de voyvodalar atandıktan sonra İmparator I. Nikola, Osmanlı Devleti'nin de istekleri doğrultusunda bölgede bulunan askerlerinin çekilmesi için gerekli talimatları verecekti. Osmanlı Devleti'nin Eflak ve Boğdan'a daha önce bir süreliğine sağladığı imtiyazın adil bir şekilde tazmin edilmesi bağlamında Yerköy yıllık ödemesi olarak toplam 6 bin kese ödeme yapılmasına karar veriliyordu. Metinde 1835 yılı Ocak ayı başından itibaren voyvodaların bu ödeme konusunda hassas olması gerektiği belirtiliyordu. Memleketeyn sınırları içerisinde koruma için duracak asker sayısının da Osmanlı Devleti açısından uygun olacak bir şekilde belirlenmesi gerektiği ve bu askerlere Tuna'da seyreden Memleketeyn gemilerinde kullanılması gereken bayrakların da Osmanlı Devleti tarafından temin edilmesi hükme bağlanıyordu. Bu madde uzun süredir çözülmeye çalışılan Eflak ve Boğdan'ın tahliyesi meselesini de çözüme kavuşturuyordu.²⁷⁸

Savaş tazminatının kalan kısmını ele alan 3. maddede yer alan 5 düzenlemeden ilki; savaş tazminatı taksitleri ile ilgiliydi. Daha önce 1830 tarihli Petersburg Anlaşması'yla Osmanlı Devleti'nin o dönem ticaret tazminatı bakiyesi olarak ödemesi gereken 1 milyon Macar altını ile savaş tazminatı için anlaşılan 7 milyon Macar altınlık

²⁷⁷ Mecmua-ı Muahedat, s. 93.

²⁷⁸ A.e., s. 94-96.

meblağın ikisini; her sene 1 milyon Macar altını olmak üzere 8 senede ödemesi kararlaştırılmıştı. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti'nin senelik olarak ödemekle yükümlü olduğu tazminat tutarı; 1 milyon Macar altınından, 500 bin Macar altınına düşürüldü. İkinci düzenleme, tazminat taksitlerinin ödeme takvimini düzenliyordu. Önceki antlaşma gereği Osmanlı Devleti'nin her sene mayıs ayı geldiğinde taksit tutarını tek kalemde ödemesi gerekiyordu. Bu hususta yapılan düzenleme ile bu zorunluluk ortadan kalkıyordu. Bundan sonra tazminat ilgili yılın mayıs ayından takip eden yılın mayıs ayına kadar parça parça ödenebilecekti. Üçüncü husus, Macar altınının rayici ile ilgili taraflar arasında sürekli tartışmalara neden olan sorunu nihayete erdiriyordu. Bu düzenleme ile Rusya bugüne kadar ödenen ticaret ve savaş tazminatı taksitlerinin tamamı ile ilgili olarak, Macar altının piyasa değeri ile resmi değeri arasındaki farktan doğan tüm taleplerinden feragat ediyordu. Bu madde kapsamında yapılan dördüncü düzenleme savaş tazminatının miktarı ile ilgiliydi. Bu düzenleme ile İmparator'un Osmanlı hazinesinin içinde bulunduğu zor durum dolayısıyla savaş tazminatında 2 milyon Macar altını daha indirim yapmaya razı olduğu belirtiliyordu. Beşinci ve yani son düzenleme ise kalan tazminatın ödeme planı ile alakalıydı. Son olarak, yapılan 2 milyon Macar altınlık indirim ile tazminat tutarı 4 milyon Macar altınına düştü. Bu meblağın senede 500 bin Macar altınlık taksitler halinde ödeneceği ifade ediliyordu. Bu bağlamda antlaşma sonrası ödenecek ilk taksitin 1834 yılı Mayıs ayı başından, 1835 senesi mayıs ayı sonuna kadar ödenmesi gerekiyordu. Ayrıca 1830 tarihli Petersburg Antlaşması'nın 4, 5, 6, 7 ve 9. maddelerinin de bu antlaşma ile beraber yürürlüğünün devam ettiği belirtiliyordu. Gelineen noktada başlangıçta 7 milyon Macar altını olarak belirlenen savaş tazminatının ilk taksitine mahsuben 1 milyon Macar altını eski antlaşma uyarınca ödenmişti.²⁷⁹

1834 Antlaşması ile aslında savaş tazminatının ilk taksitinde fiilen gerçekleşen bazı uygulamalar resmileşmişti. Hatırlanacağı gibi 1830 tarihli antlaşma ile ilk taksit mayıs ayında tamamen ödenmeliydi. Ancak böyle olmamış, Osmanlı Devleti parça

²⁷⁹ A.e. s.96-97., BOA.HAT., No: 1046-43199-A / 17 Zilhicce 1251-4 Nisan 1836, BOA.HAT., No: 1044-43159-D / 9 Zilhicce 1251-27 Mart 1836

parça ödemeler yaparak ilk taksit ödemesini tamamlamıştı. Bu bağlamda fiilen uygulanamayan bu zorunluluk ortadan kalktı. Osmanlı Devleti'ne tazminat taksitlerini resmen Mayıs ayından Mayıs ayına parça parça ödeyebilme imkânı tanındı. Yeni Antlaşma uyarınca Osmanlı Devleti'nin 1834-1835 dönemi için ödemesi gereken tutar 500 bin Macar altınıydı. Osmanlı Devleti bu taksite mahsuben 8 Mart ve 15 Nisan tarihlerinde olmak üzere 2 kere 10 bin keselik ödeme yapmıştı. Yani toplamda 20 bin kese (10 milyon kuruş) tutarında ödeme yapılmıştı. Nisan 1830'da Petersburgta imzalanan antlaşmanın yürürlüğü 1834 Antlaşması ile de devam eden 7. maddesine göre tazminat ödemelerinin rayici; ödemelerin yapıldığı tarihte Macar altınının Dersaadet'teki rayicine göre belirlenecekti. Bu 20 bin kese akçe ödenirken de Macar altının rayici 45 kuruş düzeyindeydi. Bu hesaba göre 500 bin Macar altını tutarındaki taksit 45 bin kese akçe ediyordu. Taksitin vadesi dolduğunda Osmanlı Devleti zikredilen 20 bin kese haricinde bir ödeme yapmamıştı. Rusya taksitin devamını talep edince, Osmanlı tarafı güçlerinin daha fazla ödeme yapmaya yetmediğini bildirmişti. Ruslar sonraki taksit dönemine girildiğinden borcun yığılmaması konusunda uyarılarda bulunuyorlardı.²⁸⁰

Osmanlı Devleti ile Rus elçiliği arasında tazminat ile ilgili yapılan temas trafiği de doğal olarak artıyordu. Osmanlı Devleti tazminatın geri kalanının toptan ödenmesi karşılığında, tazminat miktarında bir indirim yapılma imkânını soruşturuyordu. Bu bağlamda Kont Nesselrode'dan gelen mektupta indirim mevzusuna sıcak bakılmadığı Osmanlı tarafına bildirildi. Mektupta, Rusya'nın bugüne kadar gerek indirim konusunda gerekse diğer konularda zaten oldukça cömert davrandığı, daha fazla indirim yapılmasının menfaatlerine zarar vereceği ve borcun tamamının ödenmesini bekledikleri belirtiliyordu. Buna karşılık Osmanlı tarafı da; Rusya'nın süreç boyunca gösterdiği dostane tutumun unutulacak cinsten olmadığını, iki devlet arasında çok samimi bir ilişki oluştuğunu hatta bu ilişkinin bir ittifaka dönüştüğünü, hal böyle iken İmparatorun Osmanlı Devleti'ne kolaylık sağlanmasına razı olacağına dair şüphelerinin olmadığını

²⁸⁰ BOA.HAT., No: 1040 43041 / 29 Zilhicce 1250-28 Nisan 1835, BOA.HAT., No: 1040 43059-A / 29 Zilhicce 1249-9 Mayıs 1834, BOA.HAT., No: 1040 43059 / 29 Zilhicce 1249-9 Mayıs 1834, BOA.HAT., No: 1590-25 / 17 Zilhicce 1250-16 Nisan 1835, BOA.HAT., No: 1040-43062-A / 29 Zilhicce 1249-9 Mayıs 1834

ifade etti. Osmanlı temsilcisi Kont Nesselrode'a tazminata mahsuben verilecek paranın tedariki için uğraşıldığını, ancak borçlanma yoluna gidilerek tüm tutarın peşin olarak ödenmesine karar verilse bile mevcut tutarın hala yüksek olduğunu ifade ediyordu. Diğer bir ifadeyle, Osmanlı Devleti'nin borçlanarak tazminatın tamamını peşin ödemesi karşılığında tazminatın uygun bir meblağa indirilmesi talep ediliyordu. Ruslar bu ödemenin peşin olarak yapılamayacağını düşünmekle beraber peşin ödeme yapmak için Osmanlı Devleti Borçlanacaksa biraz daha fazla borçlanarak tazminat meselesinin halledilebileceğini ifade ettiler. Osmanlı Devleti ise nihayetinde bir şekilde ödemek zorunda olduğu tazminatı önce makul bir seviyeye getirmek, daha sonra da peşinen ödeyerek Silistre'yi tahliye ettirmek istiyordu. Bu görüşmeler neticesinde Kont Nesselrode, peşin bir ödeme gerçekleşecek olursa vadeli bir borç vadesiz olarak tahsil edileceğinden belli bir miktar indirim yapılması gerektiği konusunda Osmanlı Devleti'nin taleplerine hak verdi.²⁸¹

Osmanlı Devleti indirim konusunu gündeme getirirken başta, ödenen 20 bin kesenin 100 bin keseye tamamlanmasından bahsediyordu. Rusların tavrını gördükten sonra, Osmanlı Devleti söylemini 20 bin keseye ek olarak 100 bin kese verilmesi şeklinde değiştirdi. Rus elçisi ise ne 100 bin kesenin ne de 120 bin kesenin yeterli olmayacağını söyledi. Osmanlı tarafının yaptığı hesaba göre Ruslara ödenmesi gereken tazminat 256 bin keseydi. Söz konusu tutarın 120 bin kesesi ödendiğinde geriye 136 bin kese kalacaktı. Bu para normalde 7 senede ödeneceğinden borçlanma durumunda bu süre zarfında yaklaşık 80 bin kese kadar faiz ödemesi yapılması gerekecekti. Bu tutar düşüldüğünde geriye 50-60 bin kese kalıyordu. Osmanlı temsilcisi bu miktarın İmparatorun cömertliği göz önünde bulundurulduğunda lafı bile olmayacağını ifade ediyordu. Rus elçisi Osmanlı temsilcisinin faiz konusunda hakkını vermekle beraber Macar altınının Dersaadet'teki rayicinin 45 kuruşa dayandığını bu hesaba göre de 4 milyon Macar altınının 360 bin kese akçe edeceğini belirtti. Bu bağlamda 120 bin kese akçe ödendiğinde, geriye kalan 240 bin keseden faiz miktarı olarak ifade edilen 80 bin

²⁸¹ BOA.HAT., No: 1026-42774 / 29 Zilhicce 1251-16 Nisan 1836

kese de düşürülse geriye yine hayli bir meblağ kalıyordu. Dolayısıyla zikredilen yöntemin makul olmayacağını ifade etti. Osmanlı elçisi buna cevaben elçi Robopiyer zamanında bile Macar altını kurunu en fazla 32 kuruş olarak aldıklarını, şimdi iki devlet arasında müttefiklik ilişkisi varken 32 kuruştan fazla ödeme yapmayacaklarını vurguladı. Rus elçisi çıkmaza giren konuya ilişkin devletin kendisini indirim yapmak konusunda yetkilendirmediğini ve kendisine teklif edilen hususları Petersburg'a yazacağını belirterek konuyu kapattı. Padişah, Rus elçisi ile yapılan bu görüşmeyi olumlu bir şekilde değerlendirerek, işin peşinin bırakılmaması konusunda yetkililere talimat verdi. 1834 Antlaşması imzalandığında Ruslar 4 milyon Macar altınının 340 bin kese ettiğini söylüyorlardı. Yapılan bu görüşmede ise söz konusu tutarın 360 bin keseye yükseldiğini vurguluyorlardı. Zira Macar altının rayici geçen süre zarfında 42,5 kuruştan 45 kuruşa yükselmişti. Ancak Rusların görüşmelerde zikrettiği kur artışı sonraki pazarlıklarda uygulanmadı ve bakiye 1834 Antlaşmasında olduğu gibi 340 bin kese akçe olarak hesaplandı.²⁸²

Padişahın da çok arzu ettiği tazminatta indirim yapılması ve peşinen ödenmesi suretiyle ortadan kaldırılması hususunun peşi bırakılmadı. Taraflar bu konuyu ele almak üzere tekrar iletişime geçti. Bizzat Padişah'ın kendisi de iki ülke arasındaki dostluk ve ittifak gereği toptan ödeme yapılması karşılığında indirim yapılması talebini İmparator'a ilettiler. Rus İmparatoru da Padişah'ın bu talebini olumlu geri dönüş yaptı ve dostluğunun bir göstergesi olarak Dersaadet'te bulunan bazı görevlileri terhis etti. Konu bu defa bir pazarlıktan ziyade İmparator'un talimatı çerçevesinde hazırlanacak bir ödeme planı olarak ele alındı. Osmanlı Devleti'nin bu aşamada pek bir seçeneği yoktu. Teklife göre Osmanlı Devleti'nin 340 bin keselik borcunda 180 bin kese indirim yapılacaktı ve Rus tarafının ifadesine göre 5 ay içerisinde kalan 160 bin kese (80 milyon kuruş) ödenecekti. Böylece savaş tazminatı meselesi kapanmış olacaktı. Söz konusu tutar 15 Ağustos 1836 tarihine kadar, "sikke-i hasene-i Osmani" olarak Dersaadet'teki Rus elçiliğine teslim edilecekti. Ödeme işlemi tamamlandığında Silistre Kalesi tahliye edilip zapt ve idaresi

²⁸² BOA.HAT., No: 1026-42774 / 29 Zilhicce 1251- 16 Nisan 1836

Osmanlı memurlarına bırakılacaktı. Ödeme takvimi ise **Tablo 3.2**'de açıklandığı şekilde işleyecekti.

Tablo 3.2: Kalan Tazminatın Ödeme Tarihleri ve Tutarları (Kese)

20-30 Mart 1836'ya kadar (senet imzalandıktan 5 gün sonra)	50.000
5 Nisan 1836	17.000
5 Haziran 1836	33.000
15 Ağustos'a kadar (5 Haziran'dan itibaren)	60.000
Toplam	160.000

Kaynak: BOA.HAT., No: 1026-42774

Osmanlı tarafı yukarıda verilen tablodaki şekliyle Rus tarafının sunduğu teklifi kabul etti.²⁸³ İngiltere Hariciye Nazırı Lord Palmerston da savaş tazminatındaki indirim ve Silistre'nin tahliye edilmesi için tarafların anlaşmaya varmalarından dolayı duydukları memnuniyeti Londra elçisi Nuri Efendi'ye iletti.²⁸⁴

Osmanlı yetkilileri savaş tazminatının dış borçlanma yoluyla ödenmesi yerine iç borçlanma yoluyla finansman sağlamayı tercih etti. Bu bağlamda düşünülen yöntem, daha önce yine bir Osmanlı-Rus Savaşı'nın (1768-1774) yarattığı maliyeti karşılamak için ilk kez 1775 yılında ihraç edilmeye başlanan eshamdan²⁸⁵ bir miktar yeni ihraç yapmaktı.²⁸⁶ Ödenecek olan tazminatın bir kısmının Dersaadet Emtia gümrüğü malı karşılık gösterilmek üzere 4 bin keselik yeni eshamın satışından sağlanacak finansmanla karşılanması planlandı. Bu çerçevede ihraç edilecek eshamın bin keselik kısmı için cari tarifeler fazlası, 3 bin keselik kısmı için ise gelecekte oluşacak tarifeler fazlası karşılık

²⁸³ BOA.HAT., No: 1046-43199-A / 17 Zilhicce 1251-4 Nisan 1836, BOA.HAT., No: 1044-43159-D / 9 Zilhicce 1251-27 Mart 1836

²⁸⁴ BOA.HAT., No: 1182-46669-C / 20 Muharrem 1252-7 Mayıs 1836

²⁸⁵ Bir iç borçlanma senedi türü.

²⁸⁶ Mehmet Genç, "Esham", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C.XI, s.376., İstanbul, 1995,

gösterilecekti.²⁸⁷ İlk aşamada, zikredilen gümrüğün cari tarife fazlasından çıkartılması planlanan eshamın hemen ihracı kararlaştırıldı. Gelecek yıllarda oluşacak tarife fazlasının karşılık gösterileceği kısmın ise bu aşamada teknik olarak ihracı mümkün değildi. Bu noktada ise ileride ihraç edilecek eshamlar karşılığında bazı hazinelerden borçlanma yoluna gidilmesi fikri benimsendi. Sonradan ihraç edilecek 3 bin keselik eshamın 2 bin keselik kısmı Mansure Hazinesi'nden alınacak 20 bin kese karşılığında buraya verilecekti. Kalan kısmın hangi hazineden borç alınacağı konusunun araştırılması hususu ise Defterdar ile Darphane-i Amire nazırına havale edildi.²⁸⁸

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bu dönemde de tazminat ödemesinin ne ile yapılacağı konusunda anlaşmazlıklar ortaya çıktı. Osmanlı Devleti meskûkâtı mağşuşa ile ödeme yapmak isterken Rus tarafı bu tür bir ödemeyi kabul etmek istemiyordu. Bilindiği üzere Padişah II. Mahmud döneminde Osmanlı altın ve gümüş paraları üzerinde çok sayıda tağşiş işlemi gerçekleştirilmişti. Bu dönemde darp edilen, gerçek değerleri nominal değerlerinin %40-50 oranında olan, “meskukatı mağşuşe” grubu olarak adlandırılan beşlik, altılık ve onların alt aksamlarından oluşan gümüş kuruşlar Birinci Dünya Savaşı'na kadar para piyasasının önemli bir problemi olarak varlığını sürdürmüştü.²⁸⁹ Rus tarafı bu paraların değerli maden içeriklerinin düşüklüğü nedeniyle Rus piyasasında kullanılmasının mümkün olmadığını belirtiyorlardı. Eğer Osmanlı tarafının isteği kabul edilirse, bu paraların piyasada kullanılabilmesi için eritilip tekrar darp edilmesi gerekiyordu. Bu durum ise tağşiş oranında bir kayba razı olmanın ötesinde eritme ve tekrar darp maliyetlerini de kabullenmek anlamına geliyordu. Yani Rusya'nın bu şekilde ödemeyi kabul etmesi, alması gereken ödemedan daha azına razı olması demekti. İşin diğer bir boyutu ise yapılan ödeme ile Osmanlı sınırları içerisinde meskûkâtı mağşuşanın arzı azalacağından bu paranın rayici diğer paralara karşı yükselecekti. Dolayısıyla Ruslar ticaret yaparken daha fazla para ödemek durumunda kalacaktı. Tüm bu sebeplerden dolayı Rus tarafı ödemenin poliçeler vasıtasıyla

²⁸⁷ Bu dönemde çıkarılan eshamlardan 10-12 kat kadar getiri elde edilebiliyordu. Bu bağlamda çıkarılan 4.000 keselik eshamdan 40-48 bin kese kadar gelir elde edilebileceği tahmin edilebilir. A.e. s.379.

²⁸⁸ BOA.HAT., No: 1026-42758 / 29 Zilhicce 1250-28 Nisan 1835

²⁸⁹ Hüseyin Al ve Şevket Kamil Akar, Osmanlı Para Reformu, TCMB Yayını, Ankara, 2014, s. 81-83.

yapılmasından yanaydı. Poliçeler, kalpazanlık ürünü veya sağlam olmayan paralara karşı güvenli bir ödeme yöntemi olduğu gibi, paranın fiziki taşıma maliyetlerini de ortadan kaldırıyordu. Ayrıca ticarete uğranacak maddi kayıpların önüne geçilmesini sağlıyordu. Örneğin Macar altını üzerinden düzenlenecek bir poliçe ile her zaman Macar altınının değeri üzerinden Osmanlı ürünü alabilmek mümkündü. Bu bağlamda poliçe yoluyla ödeme Ruslar için hem maddi kayıpları önleme açısından hem de tüccarlar arasında daha makbul bir araç olarak görülmesi bakımından tercih ediliyordu.²⁹⁰

Bu tartışmalardan sonra Osmanlı Devleti'nin Ruslara ilk aşamada ödemesi gereken 50 bin keselik tutar için Osmanlı tarafı mübadele edilecek senette “*zer-i Osmani*” (Osmanlı altını) ifadesine rağmen 50 bin kesenin 10 bin kesesinin meskûkâtı mağşuşa grubundan “*altılık*” cinsinden ödeyeceğini bildiriliyor. Bu meblağın meskûkâta dönüştürülmesi Darphane-i Amire'ye zorluk çıkartacağından, bahsedilen meblağın bir yük gemisi ile aynen(fiziken) yollanacağı ifade ediliyordu. Osmanlı yetkilileri müzakereler esnasında, Padişah ve Darphane-i Amire ile görüşerek ödemenin altın ile yapılmasını kabul etmişlerdi. Ancak daha sonra yapılacak ödemelerin konuşulduğu gibi tamamen altın olarak ödenmesinin mümkün olmayacağı, bu yüzden ileride sorun yaşamamak adına senetten “altın” ibaresinin çıkarılmasının uygun olacağı düşünülererek durum Rus elçiliğine bildirilmişti. Bunun üzerine senetten bu ifade çıkarılarak “*sikke-i hasene-i Osmani*” ifadesi kondu. Ayrıca meblağın olabildiğince altın şeklinde ödeneceği ancak zaruret halinde altılık benzeri birimler ile de ödeme yapılabileceği kaydedildi.²⁹¹ Neticede Osmanlı Devleti yeni anlaşmaya uygun olarak önce 67 bin kese akçe tutarındaki ödemenin ilk 2 parçasını 2 seferde ödedi.²⁹²

Osmanlı Devleti anlaşma gereği belirlenen son ödeme tarihi olan 15 Ağustos 1836 tarihinde savaş tazminatına mahsuben son ödemeyi yaptı. Böylece Osmanlı Devleti dış borçlanma yoluna gitmeden savaş tazminatının kalan kısmını tamamen ödemeyi başardı. Rus elçisi Boutenev 21 Ağustos 1836 tarihinde tazminatın son kısmının da

²⁹⁰ BOA.HR.SYS. No: 1187-1, s.34. / 21 Ekim 1836

²⁹¹ BOA.HAT., No: 1026-42772 / 29 Zilhicce 1251-16 Nisan 1836

²⁹² BOA.HAT. No: 1590-25, s.4. / 17 Zilhicce 1250-16 Nisan 1835

ödendiğine dair haberi Petersburg'a bildirdi. Hariciye nazırı Kont Nesselrode da haberi imparatora sunduğunu ve durumdan oldukça memnun olduğu yönünde elçiye cevap verdi. İmparator I. Nikola, Osmanlı idaresinin taahhütlerini yerine getirmesinden ve Edirne Antlaşması ile kapanmayan tek mesele olan savaş tazminatı meselesinin 2 devlet arasında dostluk çerçevesinde çözülmesinden dolayı duyduğu memnuniyeti kendi el yazısı ile yazdığı notunda ifade etti. Kont Nesselrode tarafından Rus elçisine gönderilen takrirde İmparator I. Nikola Silistre Kalesi'nin tahliyesine ilişkin talimatı bildiriliyordu. Buna göre kale Rus askerleri tarafından içerisinde bulunan top, barut vb. savaş gereçleri ile beraber kararlaştırıldığı üzere Osmanlı Devleti'ne teslim edilecekti.²⁹³

Osmanlı Devleti'nin Paris elçisi Mustafa Reşid Bey'den gelen şifreli takrirde; savaş tazminatının tamamlanması ve Silistre'nin tahliyesi konusundaki olumlu haberlerin Fransa tarafına bildirildiğini, onların da durumu olumlu karşıladığını ve övgüde bulunduğunu haber veriyordu. Fransızlar, Rusya'nın yaptığı indirim dolayısıyla gizli bir menfaat elde edip etmediği hususunu sorgulamışlardı. Mustafa Reşid Bey de böyle bir şey olmadığını Silistre Kalesi'nin tahliyesinin ancak tazminatın kalanının ödenmesi ile mümkün olduğunu ifade etmişti. Avusturya Devleti temsilcileri de Silistre meselesinin çözüme kavuşmasından dolayı Osmanlı yetkililerini tebrik etmiş ve bu meselenin bütün Avrupa'da ve özellikle İngiltere'de çokça konuşulduğunu, geline noktanın Osmanlı Devleti'nin politikası açısından olumlu olacağını ifadelerine eklemişti.²⁹⁴

Savaş tazminatı meselesi 1828-1829 Osmanlı Rus savaşının Osmanlı Devleti adına en ağır sonucu olmuştu. Osmanlı Devleti bu süreçte daha en baştan çok ağır olması sebebiyle ödemesinin mümkün olmadığını defaatle belirttiği savaş tazminatını ödemeye çalışırken Bir yandan da Mısır Valisi Mehmet Ali'nin isyanı ile mücadele etmek zorunda kalmıştı.

²⁹³ BOA.HR.SYS. No: 1187-1, s.32. / 19 Eylül 1836, BOA.HR.SYS. No: 1187-1, s.33. / 7 Eylül 1836, BOA.HAT., No: 1046-43197-A / 3 Cemaziyelahir 1252-15 Eylül 1836, BOA.HAT., No: 1046-43197 / 29 Zilhicce 1254-15 Mart 1839

²⁹⁴ BOA.HAT., No: 1047-43207 / 14 Muharrem 1252-1 Mayıs 1836, BOA.HAT., No: 1190-46880-İ

Osmanlı Devleti, çeşitli zamanlarda ve çeşitli saiklerle yapılan indirimler sonucunda savaş tazminatına mahsuben yaklaşık 3-3.5 milyon Macar altını ödeyerek savaş tazminatı meselesini çözüme kavuşturmuştu. Bu tutarın yaklaşık 300 bin Macar altınlık kısmı ödeme takviminin ilk senesinde ödendi. Mükâfatı nakdiyeden gelen ödeme ile bu tutar 1 milyon Macar altınına tamamlandı. Ödemelerin ciddi şekilde aksadığı takip eden yıllarda Osmanlı Devleti yaklaşık 300 bin Macar altını daha ödedikten sonra tazminatın kalan kısmının peşin ödenmesi karşılığında Rusya ile anlaştı. Bu bağlamda yaklaşık 2 milyon Macar altını daha kaynakların zorlanması ve iç borçlanmaya gidilmesi gibi yöntemlerle ödendi. Böylece savaş tazminatı ödenmesi tamamlanmış oldu ve buna bağlı olarak tahliye edilmesi söz konusu bölgeler, Ruslar tarafından tahliye edildi.

SONUÇ

Savaş tazminatı temelde; savaş sebebiyle oluşan zararların sorumlu devletçe parasal bir ödeme ile tazmin edilmesi şeklinde tanımlanabilir. Ancak pratikte bu; savaşta mağlup olan devletin, galip gelen devlete yaptığı bir ödeme şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Galip gelen devletler, dayattıkları savaş tazminatı tutarlarını yukarıda ifade edildiği gibi “savaşta ortaya çıkan zararlar” üzerinden tanımlasalar da yapılan tazminat hesaplamaları son derece keyfi olmaktadır. Tarihteki savaş tazminatı uygulamalarını ele aldığımızda 18. ve 19. yüzyıllarda savaş tazminatı; galip gelen tarafın buna dayanarak mağlup tarafa dayattığı parasal bir ceza olarak uygulanmıştır. 20. yüzyıla doğru ise mağlup devletlere dayatılan ağır savaş tazminatlarının hem ileride yeni çatışmalara zemin hazırladığı hem de diğer ülke ekonomilerine yönelik negatif dışsallıklar barındırdığı görülmüştür. Bu, savaş tazminatı belirlenirken mağlup devleti en ağır şekilde cezalandırma fikrinden vazgeçilmesine sebep olmuştur. Bu anlayışın yerini mağlup devletin yalnızca savaş esnasında sebep olduğu somut, hesaplanabilir zararları tazmin etmesi anlayışı almıştır. Ayrıca diğer devletlerin ekonomik aktivitelerine verebileceği zararlar da göz önünde bulundurularak, tazminat yüklenecek devletin ödeme kapasitesinin de dikkate alınması gerektiği düşüncesi yaygın şekilde kabul edilmiştir.

Fransız Devrimi ile beraber ortaya çıkan hareketler, zamanla mutlakiyetçi rejimlere yönelik topyekün bir savaş halini aldı. Bunun Osmanlı Devleti’ne yansıması başta Sırp ve Yunan isyanları olmak üzere azınlık isyanları oldu. İsyan eden bu grupların gayrimüslim olması Avrupa devletlerinin de bu olaylara müdahil olmasına sebep oldu. Özellikle Yunan isyanı uluslararası bir mesele haline geldi ve bu konudaki uzlaşmazlıklar nihayet Osmanlı Rus savaşına sebep oldu. Yeniçeri ocağının kaldırılması ile kurulan yeni ordunun, ilk büyük sınavı olan 1828-1829 savaşından Rusya galip ayrıldı. Rusların Edirne’ye kadar gelip başkent İstanbul’u tehdit ettiği bir konjonktürde Osmanlı Devleti büyük bir panik havası içerisinde barış masasına oturdu ve 14 Eylül 1829 tarihinde Edirne Antlaşması’nı imzaladı. Barış görüşmelerinde Rusya’nın öne

sürdüğü birçok maddeye Osmanlı Devleti itiraz etse de, görüşmeleri ordusu İstanbul yakınlarına kadar dayanmış durumda bulunan Rusya domine etti. Edirne Antlaşması oldukça ağır maddeler içermesine rağmen Osmanlı Devleti bu şartları kabul etmek durumunda kalmıştır. Osmanlı Devleti tarafı açısından antlaşmadaki en ağır iki mesele; toplam 11.5 milyon Macar altını tutarındaki savaş ve ticaret tazminatına ilişkin maddeler ile Eflak, Boğdan ve Silistre'nin savaş tazminatı ödenene kadar Rus işgali altında kalmasına ilişkin maddelerdi. Zaten mali sıkıntılar yaşayan Osmanlı Devleti için, belirlenen tazminat ödenmesi mümkün olmayan bir meblağ olarak görülüyordu. Eflak, Boğdan ve Silistre'de tazminat tamamen ödenene kadar Rus varlığı bulunması da, bu bölgede Osmanlı etkisinin zayıflayıp bölgenin Rus hegemonyası altına girmesine sebep olabileceğinden oldukça sakıncalı görülüyordu.

Antlaşma imzalanıp tasdiknamelerin mübadele edilmesi ile ticaret tazminatı ödemeleri başlamıştı. Ticaret tazminatı 1806-1812, 1821 ve 1828-1829 savaşlarında Rus tebaa ve tüccarının uğradığı zararların karşılanması amacıyla uygulanan bir tazminattı. Ticaret tazminatının ilk iki taksitini Padişah II. Mahmud kendi hazinesinden ödedi. Sonraki iki taksit için bürokratlar, tüccarlar gibi maddi açıdan güçlü gruplar padişahın da isteğiyle iane defteri açtılar ve tazminat ödemesi için para topladılar. Osmanlı parasında taşşışler olması dolayısıyla Macar altının resmi kuru ile piyasa değeri arasında farklar ortaya çıkıyordu. Osmanlı Devleti Macar altını tedarikinde yaşanan zorluklardan dolayı tazminat ödemelerini sikke-i hasene ile yaptığından her taksit öncesinde iki taraf arasında kur pazarlığı yaşanıyordu. Bu arada 26 Mayıs 1831 tarihinde Osmanlı Devleti ile Rusya arasında bir antlaşma imzalandı. Bu antlaşmaya göre 4. taksit ödenip ticaret tazminatı ödemeleri tamamlandığında Eflak ve Boğdan'ın da tahliye edilmesi kararlaştırıldı. Bir buçuk milyon Macar altını tutarındaki ticaret tazminatı ödemesi yaklaşık 1 ay gecikme ile de olsa tamamlandı. Buna rağmen Ruslar antlaşmaya aykırı bir hareket ederek Eflak ve Boğdan'ı tahliyeye yanaşmadılar.

Osmanlı Devleti'nin tazminat ödemelerini rahatlıkla yapacak mali durumu zaten yoktu. Ticaret tazminatı ödemesini yaparken de oldukça zorlanmış, bürokratlar ve

tüccarlar gibi varlıklı kesimlere başvurmak zorunda kalmıştı. Savaş tazminatı ödemeleri başlayana kadar Ruslar çeşitli vesilelerle ödenecek bu tazminatta 3 milyon Macar altını indirim yaptılar. Bu indirim sonrasında Osmanlı Devleti'nin savaş tazminatı olarak 7 milyon Macar altını ödeme yapması gerekiyordu. Ancak bu tutarın da ödenmesi mümkün görünmüyordu. Osmanlı Devleti bu vadeli borçta ciddi bir indirim yapılması karşılığında, kalan kısmın peşin olarak ödenmesinin mümkün olup olamayacağını yoklamaya başladı. Bu bağlamda dış borç alınması tartışıldı ancak bunun için uygun bir zemin olmadığı anlaşıldığından vazgeçildi. Osmanlı Devleti gecikmelerle beraber 1 milyon Macar altını kadar bir tutarı ödeyebildi.

Mısır'da Mehmet Ali Paşa'nın ayaklanması ve Anadolu'ya doğru ilerlemesi ile zaten güçlüklerle süren ödemeler tamamen durdu. Osmanlı Devleti'nin gücü Mehmet Ali Paşa'nın ilerleyişini durdurmaya yetmiyordu ve devletin varlığına yönelik ciddi bir tehdit haline gelmişti. Bu aşamada Osmanlı İngiltere ve Rusya ile Mehmet Ali Paşa'ya karşı temasa geçti. Önceliği İngiltere'nin desteğini almaktı. Ancak bu mümkün olmayınca Rusya ile anlaşmaya varıldı ve ittifak antlaşması imzalandı. Rus askerleri Osmanlı Devleti'ne destek olmak için İstanbul'a girdi. Osmanlı Rus yakınlaşmasından büyük rahatsızlık duyan İngiltere de dış siyasetini Osmanlı'yı Rusların eline bırakmayacak şekilde Osmanlı yanlısı bir biçimde revize etti. Osmanlı Devleti adına Mısır sorunu geçici bir şekilde de olsa ortadan kalkınca gündem tekrar duraksayan savaş tazminatı ödemeleri haline geldi.

Rusya ile artık bir müttefiklik ilişkisi olmasının da etkisiyle en azından görüntüde tazminat meselesi bir çözüme kavuşturulmaya çalışılıyordu. Ancak tazminat meselesinin tekrar değerlendirme çabasının asıl sebebi Osmanlı Devleti'nin kalan yaklaşık 6 milyon Macar altınlık meblağı ödeyecek gücünün olmamasıydı. Rusya da bunu biliyordu ve bu yüzden gerçekçi bir meblağda uzlaşıp bunu tahsil etmek istiyordu. 29 Ocak 1834 tarihinde iki devlet arasında imzalanan ahidname-i hümayun ile savaş tazminatında 2 milyon Macar altını daha indirim yapıldı ve kalan 4 milyon Macar altınlık tutarın 8 yılda ödenmesi kararlaştırıldı. Antlaşmaya bağlı senedi münferide ile

Memleketeynin tahliyesi meselesi de çözüme kavuşturuldu. Ancak Silistre'nin tahliye edilmesi sağlanmadan Rusya'nın bölgedeki etkisi kırılmayacağından Osmanlı Devleti 8 yıllık vadeyi beklemeden tazminatı peşin ödeyerek Silistre'yi tahliye ettirmeyi tekrar gündemine aldı. Bu bağlamda Rusya ile yapılan görüşmeler sonucunda tazminatın peşin ödenmesi karşılığında yaklaşık 2 milyon Macar altını daha indirim yapılması konusunda anlaşıldı.

Osmanlı Devleti bu tutarı belirlenen süre zarfında dış borçlanmaya gitmeden ödemeyi başardı. Ödemenin bir kısmı yeni tertip esham ihracından elde edilen gelirler ile yapıldı, kalan kısmı ise diğer kaynakların seferber edilmesi ile tamamlandı. Tazminat ödemesinin tamamlanmasıyla Silistre tahliye edildi. Bu gelişme Avrupa devletleri tarafından da olumlu karşılandı. Osmanlı Devleti yapılan indirimlerle beraber ticaret ve savaş tazminatına mahsuben toplam 4.5-5 milyon Macar altını tutarında bir ödeme yapmış oldu.

Sık sık gerçekleşen savaşlar ve reform çabaları 1820-1840 yıllarında Osmanlı Devleti açısından önemli bütçe açıklarına sebep oldu.²⁹⁵ Devlet iç borçlanma ve vergi kaynakları üzerindeki denetimi arttırmak suretiyle bu açıkları dengelemeye çalıştı. Özellikle yeniçeri ocağının kaldırılması ve düzenli ordu kurulması ciddi bir mali yük getirmişti. Reformlar ordu, adalet, yönetim, eğitim gibi alanlara yayılırken kaynak ihtiyacı da giderek artmıştı. Yavuz Cezar'ın yaptığı hesaplamalara göre 18. yüzyılın sonlarında 2 milyon Venedik dükası olan merkezi devlet harcamaları 1830'ların sonuna gelindiğinde 7 milyon Venedik dükasına çıkarak %250-300 oranında artış göstermiştir. Harcamalardaki bu artışları finansman amacıyla bu dönemde Osmanlı Devleti sık sık tağşişlere başvurarak gelir yaratmaya çalışmıştır.²⁹⁶ Osmanlı parasının gümüş içeriği 1831-1832 yılında 0.53 gram ile en düşük düzeyine inmiştir. 1828-1832 yılları arasında

²⁹⁵ Pamuk, **a.g.e.**, s. 181.

²⁹⁶ Cezar, **a.g.e.**, s. 235-301.

devlet gelirlerinin 250-300 milyon kuruş olduğu göz önünde bulundurulduğunda, tağışlar 5 yıllık gelirlere ek olarak %10'un üzerinde bir katkı sağlamıştır.²⁹⁷

1828-1829 Savaşı Osmanlı maliyesi için yıkıcı sonuçlar doğurdu. Devletin zaten bozuk olan mali durumu, savaş için yapılan masraflarla iyice bozuldu. Savaş aynı zamanda ciddi bir insan gücü kaybına neden oldu. Bu olumsuzluklara ek olarak Edirne Antlaşması'yla yıllık tahmini devlet gelirlerinin yaklaşık 1.5 katı (1 Macar altını=32 kuruş hesabıyla toplam 368 milyon kuruş) kadar bir tazminat yüklendi. Osmanlı Devleti açısından ödenmesi mümkün olmayan bu tutar savaşı sona erdirmek için kabul edilen bir tazminattı. Bu durum Osmanlı Devleti'nin yüklenen tazminatın fiili olarak en fazla yarısını ödeyebilmesiyle de ortaya çıktı. Söz konusu süreç hem Osmanlı maliyesi hem de bürokratlar ve tüccarlar gibi gruplar için ağır bir yük oluşturdu. Öyle ki, bu gruplara mensup bazı kişiler kendilerine tahsis edilen iane miktarını denkleştirebilmek için eşyalarını satmak durumunda kaldı.

Genel olarak bakıldığında 1828-29 Savaşı sonrasında Edirne Antlaşması'yla Rusya tarafından Osmanlı Devleti'ne yüklenen tazminatın, galibin mağluba ödeme kapasitesini dikkate almadan zorla dayattığı tipik bir tazminat örneği olduğunu göstermektedir. Tazminatın yüklenmesi, fiili ödenme süreci ve karşılığında gerçekleştirilecek tahliyelere bakıldığında söz konusu tazminatın Rusya tarafından bir finans politik baskı aracı olarak Osmanlı Devleti üzerinde kullanıldığı görülmektedir. Önce mağlup devletin ödeyemeyeceği tutarda bir savaş tazminatının yüklenmesi, sonrasında bunun görünürde iyi niyet göstergesi, fiiliyatta ise bazı tavizler alınması karşılığında indirilmesi bu durumun belirgin bir göstergesidir. Osmanlı Devleti'nin tazminatın tamamını ödeyemeyeceği Rusya tarafından bilinen bir durumdu. Önce Rus İmparatorun iyi niyet göstergesi olarak savaş tazminatından 2 milyon Macar altınlık indirimine gitmesi, sonrasında Osmanlı tarafının Londra'da Mora Sorunu'yla ilgili Avrupalı devletlerin aldığı kararları kabul etmesi halinde 1 milyon Macar altını indirim daha yapacağını vaat etmesi bu aracın Osmanlı Devleti üzerinde değişik amaçlara matuf

²⁹⁷ Pamuk, **a.g.e.**, s.186-187.

olarak kullanıldığına işarettir. Diğer taraftan antlaşma gereği ticaret tazminatı ödemesinin tamamlanması sonrasında tahliye etmesi gereken yerleri bırakmama gerekçesi olarak savaş tazminatı ödemelerini göstermesi de bu durumun ayrı bir göstergesidir. Rusya'nın antlaşmaya aykırı şekilde tahliyeleri gerçekleştirmeme gerekçesi olarak; savaş tazminatı taksitlerinin ödenmemesi halinde tekrar bu bölgelere asker sevk etme masraflarını gerekçe göstermesi, savaş tazminatını Osmanlı üzerinde bir baskı aracı olarak kullandığını göstermektedir. Diğer bir ifadeyle ödenemez bir tazminatın varlığı ve ödeme takvimi Rusya'nın elini güçlendiren bir araç konumundaydı. Tazminat ödemeye maruz kalan Osmanlı tarafı ise bu süreçte Rusya ile dostane bir ilişki sürdürmek ve onlarla zıt düşmemek zorundaydı. Bir taraftan tazminatın varlığı, diğer taraftan Avrupa devletlerinin kayıtsızlığı Mehmet Ali Paşa İsyanı'nda Osmanlı Devleti'ni Rusya'nın hamiliğine iten bir süreç doğurdu. Hamilik ilişkisinin tesis edilmesi karşılığında tazminattan bir miktar daha indirim yapılması, tazminat aracının Rusya tarafından ne kadar fonksiyonel bir şekilde kullanıldığını açıkça göstermektedir. Bunun, Hünkâr İskelesi Antlaşması'na konulan gizli bir maddeyle tesis edildiğinin sonradan İngiltere ve Fransa tarafından öğrenilmesi, bu ülkelerin Akdeniz bölgesine yönelik dış politikasının değişmesine neden oldu. İngilizlerin Mehmet Ali Paşa İsyanı'nın yatıştırılması ve savaş tazminatının son taksitinin ödenmesi için Osmanlı tarafına dış borç teklifinde bulunmaları Rusya'yla kurulan bu hamilik ilişkisinin zayıflatılması karşı geliştirilen politikanın bir sonucu olarak görünmektedir. Rusya'ya karşı İngiltere'nin 1880 li yıllara kadar süren "Osmanlı Devleti'nin ayakta tutulması" politikası, Hindistan yolu üzerinde oluşabilecek bir karışıklığı engelleme politikasının da başlangıcını oluşturmaktadır.

Özetlemek gerekirse, Rusya'nın zikredilen savaş sonrasında savaş tazminatı yoluyla Osmanlı Devleti üzerinde kurduğu finans politik baskı Mehmet Ali Paşa isyanı nedeniyle hamilik ilişkisine evrilmiştir. Bu gelişmeler İngiltere açısından Hindistan'a en kısa ulaşım güzergâhı olan Akdeniz'in güvenli bir rota olmaktan çıkacağı ve Rusya'nın Akdeniz'e inme yönündeki emelleri konusundaki endişeleri arttırmıştır. Söz konusu endişelerin Hünkâr İskelesi Antlaşması'na konulan gizli maddenin ortaya çıkmasıyla

teyit edilmesi, İngiltere'nin Osmanlı Devleti'ne yönelik dış politikasında önemli bir değişikliğe neden olmuştur. Savaş tazminatının Rusya'nın hamiliğe giden süreçte yaklaşık üçte bire inmesine rağmen, ticaret tazminatı ile birlikte kamu maliyesini zora sokacak bir tutarın Rusya'ya ödenmesi, kamu maliyesi üzerinde gelecek dönemlerde de etkisi devam eden bir hasara yol açmıştır. Ancak, Rusya'nın hamiliğinin sona ermesi, Mısır Sorunu'nun çözülmesi devletin dağılması şeklinde daha olumsuz sonuçlar doğurabilecek siyasi baskıların ortadan kalkmasını beraberinde getirmiştir. İngiltere ve Fransa'nın Osmanlı'ya yönelik dış politika değişiklikleri de reform çabalarının güçlendirilmesi için gereken ortamın oluşmasını sağlamış görünmektedir. Tarihin garip bir cilvesi olarak 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı sonrasında Osmanlı Devleti benzer şekilde bir savaş tazminatı ile karşı karşıya kaldığında; 1828-1829 Savaşı tazminatın dış borç alınmadan ödenebilmiş olması büyük bir başarı olarak addedilmişti.²⁹⁸ Zira Osmanlı Devleti, 19. yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte hızlı bir dış borçlanma sürecine girmiş, 1875 yılında borç ödemelerini askıya almak zorunda kalmıştı.

²⁹⁸ Sadakat Gazetesi, aded 73, ikinci sene, 2 Şubat 1877-18 Muharrem 1294.

KAYNAKÇA

A. ARŞİV KAYNAKLARI

BOA-HAT

BAO.HAT., No:1028-42798

BOA, HAT., No: 1035-42935

BOA. HAT. No: 1068-43752-B

BOA., HAT., No: 1008- 42384

BOA., HAT., No: 1035-42935

BOA., HAT., No: 1044-43156

BOA., HAT., No: 1044-43156

BOA., HAT., No: 1046-43200

BOA., HAT., No: 1046-43200

BOA., HAT., No: 1047-43219

BOA., HAT., No: 1051-43285

BOA., HAT., No: 1051-43285-A

BOA., HAT., No: 1051-43294

BOA., HAT., No: 1051-43297

BOA., HAT., No: 1051-43300

BOA., HAT., No: 1052-43302

BOA., HAT., No: 1052-43343

BOA., HAT., No: 1052-43343

BOA., HAT., No: 1053-43366

BOA., HAT., No: 1579-29-3

BOA.,HAT., No: 1053-43366

BOA.,HAT., No:1054-43416

BOA.,HAT., No:1054-43416

BOA.,HAT., No:1168-46216

BOA.,HAT., No:1168-46216
BOA.HAT. No: 1009-42401
BOA.HAT. No: 1009-42401-J
BOA.HAT. No: 1042-43135
BOA.HAT. No: 1047-43216
BOA.HAT. No: 1186-46761
BOA.HAT., 1046-43191-B
BOA.HAT., No: 1026-42758
BOA.HAT., No: 1026-42772
BOA.HAT., No: 1026-42774
BOA.HAT., No: 1034-42914
BOA.HAT., No: 1034-42922
BOA.HAT., No: 1034-42922
BOA.HAT., No: 1040 43041
BOA.HAT., No: 1040 43059
BOA.HAT., No: 1040 43059-A
BOA.HAT., No: 1040-43062-A
BOA.HAT., No: 1042-43126
BOA.HAT., No: 1042-43126
BOA.HAT., No: 1043-43142
BOA.HAT., No: 1043-43142-A
BOA.HAT., No: 1043-43142-A
BOA.HAT., No: 1044-43159-C
BOA.HAT., No: 1044-43159-D
BOA.HAT., No: 1044-43166
BOA.HAT., No: 1044-43172
BOA.HAT., No: 1044-43172
BOA.HAT., No: 1045-43182
BOA.HAT., No: 1045-43182

BOA.HAT., No: 1045-43182-A
BOA.HAT., No: 1045-43182-A
BOA.HAT., No: 1045-43189
BOA.HAT., No: 1045-43189
BOA.HAT., No: 1046-43197
BOA.HAT., No: 1046-43197-A
BOA.HAT., No: 1046-43199-A
BOA.HAT., No: 1047-43207
BOA.HAT., No: 1047-43219
BOA.HAT., No: 1050- 43271-A
BOA.HAT., No: 1050-43271
BOA.HAT., No: 1050-43271-B
BOA.HAT., No: 1052-43312
BOA.HAT., No: 1053-43371
BOA.HAT., No: 1168-46252-A
BOA.HAT., No: 1182-46669-C
BOA.HAT., No: 1190-46880-İ
BOA.HAT., No: 1220-47731-Ğ
BOA.HAT., No: 1220-47732
BOA.HAT., No: 1221-47760
BOA.HAT., No: 1231-479
BOA.HAT., No: 1235-48066
BOA.HAT., No: 1579-29
BOA.HAT., No: 1590-25, 4
BOA.HAT., No: 1590-25,1
BOA.HAT., No: 365-20176
BOA.HAT., No: 365-20176
BOA.HAT., No: 370-20368
BOA.HAT., No: 370-20368-C

BOA.HAT., No: 538-26507
BOA.HAT., No: 567-27810
BOA.HAT., No: 567-27810-A
BOA.HAT., No: 610-29972
BOA.HAT., No:1023-42719
BOA.HAT., No:1041-43068
BOA.HAT., No:1042-43135
BOA.HAT., No:1046-43191-A
BOA.HAT., No:1048-43253
BOA.HAT., No:1053-43366
BOA.HAT., No:1053-43401
BOA.HAT., No:1168-46216
BOA.HAT., No:1579-29-4
BOA.HAT., No:610-29972
BOA.HAT., No: 1028-42798

BOA- TS.MA.d/ TS.MA.E

BOA. TS.MA.d., No:789
BOA.,TS.MA.E, No: 540-13

BOA- HR.SYS

BOA. HR.SYS., No: 1187-1, 18.
BOA. HR.SYS., No: 1187-1, 26.
BOA., HR.SYS., No: 1187-1-10.
BOA., HR.SYS., No: 1187-1-4.
BOA., HR.SYS., No: 1187-1-5.
BOA., HR.SYS., No: 1187-1-6.
BOA., HR.SYS., No: 1187-1-8 .

BOA.HR.SYS. No: 1187-1, 32
BOA.HR.SYS. No: 1187-1, 33
BOA.HR.SYS. No: 1187-1, 34
BOA.HR.SYS., 1187-1-27.
BOA.HR.SYS., 1187-1-28.
BOA.HR.SYS., 1187-1-28, 2
BOA.HR.SYS., No: 1187-1, 22.
BOA.HR.SYS., No: 1187-1, 24.
BOA.HR.SYS., No: 1187-1, 25.
BOA.HR.SYS., No: 1187-1, 26.
BOA.HR.SYS., No: 1678-2, 3
BOA.HR.SYS., No: 1678-2, 4-5.
BOA.HR.SYS., No: 1678-2, 6
BOA.HR.SYS., No: 2920-19

B. BASILMIŞ ESERLER

- Aksan, Virginia **Kuşatılmış Bir İmparatorluk Osmanlı Harpleri 1700-1870**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.
- Al, Hüseyin. Akar Ş. K. **Osmanlı Para Reformu**, TCMB Yayını, Ankara, 2014
- Anderson, M. Smith **Doğu sorunu 1774-1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul,

2001.

Armaoğlu, Fahir: **19.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1789-1914**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2017.

Aslan, Yasin Savaş Hukukunun Temel Prensipleri, **Türkiye Barolar Birliği Dergisi**, Sayı 79, 2008, ss. 236-239.

Balabkins, Nicholas **Germany Under Direct Controls: Economic Aspects of Industrial Disarmament 1945-1948**, Rutgers University Press, New Brunswick, 1964.

Bismark, Otto Von Düşünceler ve Hatıralar, Milli Eğitim Basımevi, Ankara 1992.

Bourgeois, Emile **Manuel Historique de Politique Etrangere**, Belin Freses, Paris, 1919.

Calahan, H. A. **What Makes a War End**, The Vanguard Press, Newyork, 1944.

Carrol, Berenice A. How Wars End: An Analysis of Some Current Hypotheses, **Journal of Peace Research**, C. 6, Sayı. 4, ss. 295-320.

Cezar, Yavuz **Osmanlı Maliyesinde Değişim ve Bunalım Dönemi 18.yy dan Tanzimata Mali Tarih**, Alan Yayıncılık, 1986.

Chapman, Tim **The Congress of Vienna Origins, Processes and Results**, Routledge, 1998.

Coser, Lewis The Termination of Conflict, **Journal of Conflict Resolution**, C. 5, No. 4, 1961, ss. 197-207.

Debidour, Antonin **Histoire Diplomatique de L'Europe**, Paris, 1891

Direk, Zeynep **Başkalık Deneyimi Kıta Avrupası Felsefesi Üzerine Denemeler**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2013.

- Driault, Edouard **La Questiona d'Orient (Depuis ses origines jusqu'à la Paix de Sèvres)**, Paris, Felix Alcan, 1921.
- Erdem, Hakan **"Do not think of the Greeks as agricultural labourers, Ottoman responses to the Greek War of Independence, Citizenship and the Nation State in Greece and Turkey**, London, Routledge, 2005.
- Funck, T., Sorel, A. **Precis du Droit Des Gens**, Paris, 1877
- Genç, Mehmet **İslam Ansiklopedisi, C. 11, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul 1995, ss. 376-380.**
- George, David Lloyd **The Truth About Reparations and War Debts**, London William Heinemann ltd, Windmill Press, 1923.
- Goemans, H. E. **War and Punishment The Causes of War Termination and The First World War**, Princeton University Press, 2000.
- Gray, Chris Hables **Postmodern War: The New Politics of Conflict**, Routledge, 2013
- Grotius, Hugo **Savaş ve Barış Hukuku**, Say Yayınları, İstanbul, 2011.
- Karal, Enver Ziya **Osmanlı Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.
- Kızılkaya, O., Bay, S **1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Sonucunda Rusya'ya Verilen Tazminatlar ve Ödenmesinde Yaşanan Zorluklar", History Studies**, ss.2247-2263.
- Mallez, Paul **La restauration des finances françaises après 1814**, Dalloz, Paris, 1927.
- Moltke, Baron Von **1829 Seferi**, İstanbul Askeri Matbaası, 1932.

Moltke, Baron Von	The Russians
Morgenthau, Henry	The “Morgenthau Plan” from the Book “Germany is Our Problem”, Harper & Brothers Publishers, New York & London, 1945.
Mustafa Nuri Paşa	Netayicü’l-Vuku’at Kurumlarıyla Osmanlı Tarihi, Birleşik Yayınevi, Ankara, 2008, C.1-5.
Noradounghian, Gabriel Effendi	Recueil d’Actes Internationaux de l’Empire Ottoman, C. 2; 1789-1856, Paris, Leipzig, Neuchatel, 1900.
Pamuk, Şevket	Osmanlı İmparatorluğu’nda Paranın Tarihi, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2007.
Paşa, Mahmud Celalettin	Mir’at-ı Hakikat Tarihi Hakikatlerin Aynası, Berekat Yayınevi, İstanbul, 1983.
Phillipson, Coleman	Termination of war and treaties of peace, E. P. Dutton & Company, Newyork, 1916.
Pilar, Raul R.	Negotiating Peace War Termination as a Bargaining Process, Princeton University Press, New Jersey, 1983
Sander, Oral	Siyasi Tarih İlk Çağlardan 1918’e, İmge Kitabevi Yayınları, 2020.
Shaw, S., Shaw E. K.	History of the Ottoman Empire and Modern Turkey: Volume II: Reform, Revolution, and Republic The Rise of Modern Turkey, 1808-1975, Cambridge University Press, Cambridge
Şirokarod, A.B.	Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı-Rus Savaşları Kırım Balkanlar 93 Harbi ve

Sarıkamış, Selenge Yayınları, 2009.

Sullo, P., Wyatt, J. “War Reparations”, **Max Planck Encyclopedia of Public International Law**, Oxford University Press, 2013.

Taussig, F. W. **International Trade**, The Macmillan Company, New York, 1929.

Thiers, Adolphe **Histoire de la Revolution Française**, Paris, 1846.

Turan, Şerafettin “1829 Edirne Antlaşması”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Derigisi**, C. 9, 1951, s.s. 111-151.

White, Eugene Making the French Pay: The costs and consequences of the Napoleonic reparations, **European Review of Economic History**, Oxford University Press, C. 5, Sayı 3, ss. 337-365.

Wittman, Donald How a War Ends: A Rational Model Approach, **Journal of Conflict Resolution**, C. 23, Sayı 4, ss. 743-763

C. GAZETE VE DERGİLER

Sadakat Gazetesi, Adet 73, Sene 2, Şubat 1877-18 Muharrem 1294.

Mecmua-i Muahedat., Ceride-i Askeriyye Matbaası, İstanbul 1298

D. WEB SİTESİ

Erin Blakemore, Germany’s Worl War I Depth Was So Crushing It took 92 Years to Pay Off, <https://www.history.com/news/germany-world-war-i-debt-treaty-versailles>